

COMPETITION
DISPUTES
REGULATION

Rood staan op particuliere betaalrekeningen

Rood staan op particuliere betaalrekeningen

Onderzoek naar marktmacht

Uitgevoerd in opdracht van de Autoriteit Consument en Markt

Nils von Hinten Reed

Ewa Mendys-Kamphorst

Prof. Maarten Janssen

12 mei 2014

Dankwoord

Dit rapport is mede gebaseerd op de gegevens die beschikbaar zijn gesteld door ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank. De auteurs bedanken deze banken voor hun inspanningen om de gegevens te leveren en voor de prettige samenwerking.

De auteurs bedanken ook de leden van de begeleidingscommissie, afkomstig van de Autoriteit Financiële Markten, het Ministerie van Financiën en Nibud, voor het nuttig commentaar.

Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen en dergelijke, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Contactpersoon Ewa Mendys-Kamphorst

Adres CEG
Lichtenauerlaan 102-120
3062 ME Rotterdam

Telefoon 010 204 56 35

E-mail emendys@ceg-europe.com

Website www.ceg-global.com

Inhoudsopgave

Dankwoord	ii
1 Samenvatting	1
2 Introductie.....	4
3 Aanpak	4
4 Rood staan – achtergrondinformatie	5
4.1 Functies en vormen van rood staan	5
4.2 Aanbieders en gebruik van rood staan in Nederland	6
5 Tarieven voor en marges op rood staan.....	10
5.1 Internationale prijsvergelijking	13
5.2 Bepaling van de tarieven voor roodstand.....	15
5.3 Marges op roodstand	16
6 De relevante markt	23
6.1 Conceptuele vraagstukken	23
6.2 Rood staan als onderdeel van een betaalrekening	24
6.3 Rood staan als onderdeel van de markt voor consumptieve leningen	25
6.4 Conclusies	33
7 Marktmacht	34
7.1 Definitie	34
7.2 Concurrentie op betaalrekeningen.....	35
7.3 Concurrentie op consumptieve leningen.....	44
7.4 Conclusies	47
8 Beleidsimplicaties	47
8.1 Verlaging van maximale tarieven	47
8.2 Grotere transparantie	52
8.3 Conclusies	54
9 Mogelijke kruissubsidiëring.....	55
9.1 Verdiene banken excessieve winsten op kwetsbare consumenten?	56
9.2 Lijden banken verliezen op particuliere betaalrekeningen die gecompenseerd worden door winsten op rood staan?	57
9.3 Hoe groot is de groep van kwetsbare roodstandgebruikers?.....	57
9.4 Conclusies	58
10 Conclusies.....	58

Figuren

Figuur 1 Aantal rekeningen met roodstand bij de vier grootste banken (gemiddelde over het jaar)	8
Figuur 2 Totaalbedrag aan roodstand bij de vier grootste banken (gemiddelde over het jaar)	8
Figuur 3 Gemiddelde roodstand per rekening met roodstand.....	9
Figuur 4 Verdeling van de jaarlijks betaalde rente over rekeningen waarop de mogelijkheid tot roodstand is gebruikt	10
Figuur 5 Rente op rood staan per product per bank, eind 2013	11
Figuur 6 Tarieven geoorloofde roodstand 2009-2013 per bank, per producttype	12
Figuur 7 Tarieven ongeoorloofde roodstand 2009-2013 per bank.....	12
Figuur 8 Tarieven voor roodstand in Duitsland.....	14
Figuur 9 Gemiddelde rente op nieuw uitgegeven doorlopend krediet	18
Figuur 10 Gemiddelde rente op nieuw uitgegeven persoonlijke leningen.....	18
Figuur 11 Rentees voor verschillende typen consumptief krediet in december 2013	19
Figuur 12: Rood staan in verhouding tot betaalrekeningen en consumptieve leningen	24
Figuur 13 De eenvoud en transparantie van banktarieven in de EU	42
Figuur 14 Marktaandeelen van verschillende typen aanbieders voor alle typen consumentenleningen, 1998 – 2013	45
Figuur 15: Effect van de tariefverlaging op de vraag naar rood staan.....	49

Tabellen

Tabel 1 Marktaandelen in de markt voor betaalrekeningen, 2006	6
Tabel 2 Gemiddelde uitstaande bedragen voor roodstand, doorlopend krediet en persoonlijke lening	21
Tabel 3 Marktaandelen in uitstaand consumptief krediet, 2009	46

1 Samenvatting

- 1 CEG heeft in opdracht van de Autoriteit Consument en Markt (hierna 'ACM') onderzoek gedaan naar rood staan op particuliere betaalrekeningen in Nederland. Het onderzoek komt voort uit antwoorden op kamervragen over roodstanden die de minister van Financiën in het najaar van 2012 heeft gegeven. Verder heeft de minister aan de Tweede Kamer laten weten dat ACM het onderzoek zou doen en welke vragen aan de orde zouden komen. Het doel van het onderzoek is om te bepalen:
 - a. of aanbieders van rood staan voor particulieren in Nederland significante marktmacht hebben,
 - b. of de eventuele significante marktmacht tot consumentenschade leidt, en
 - c. of aanvullende regulering nodig is om de eventuele problemen, die uit deze significante marktmacht voortvloeien, te ondervangen.
- 2 Deze studie is verricht op basis van door de banken aangeleverde gegevens alsmede gegevens uit openbare bronnen.
- 3 Rood staan is gedefinieerd als een negatief saldo op de betaalrekening. De aanbieders van rood staan zijn dus banken die particuliere betaalrekeningen aanbieden. De grootste aanbieders zijn ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank die samen meer dan 90% van de markt voor betaalrekeningen bedienen. Tussen medio 2012 en medio 2013 is de mogelijkheid tot roodstaan bij ongeveer een derde van de rekeningen gebruikt. Medio 2013 had ongeveer 12% van alle betaalrekeningen bij deze banken een negatief saldo, van gemiddeld 1.414 euro. Van 2009 tot 2013 is het gebruik van roodstand afgenomen. Het komt op minder rekeningen voor, en wanneer het voorkomt is het geleende bedrag gemiddeld 10% lager. Rente op rood staan varieert bij de grootste Nederlandse banken tussen ongeveer 9% en 15%, waarbij het laatste percentage het huidige wettelijke maximum is. De rentes van de grootste Nederlandse banken vertonen geen duidelijke trend: sommige zijn sinds 2009 gedaald, andere gestegen.
- 4 Om de aanwezigheid van significante marktmacht te onderzoeken, identificeren we eerst de relevante markt waartoe roodstand behoort. Duidelijk is dat er geen aparte markt voor roodstand is. Immers, roodstand zonder betaalrekening is niet mogelijk. Het ligt dus voor de hand om de markt voor betaalrekeningen als relevante markt te beschouwen. Bij doelbewust roodstand is het echter ook mogelijk dat de consument een afweging maakt tussen roodstand en andere consumptieve leningen. Analyse van productkenmerken, prijzen en prijsstrategieën van banken levert inderdaad aanwijzingen op voor enige concurrentiedruk vanuit bepaalde types van consumentleningen, zoals doorlopende kredieten. Rood staan kan dus deels tot de markt voor betaalrekeningen, en deels tot de markt voor consumptieve leningen worden gerekend. We

beoordelen de marktmacht op basis van deze beide marktdefinities. ¹

- 5 In de markt voor particuliere betaalrekeningen zijn na bestudering van de beschikbare gegevens geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van significante marktmacht. De prijzen van betaalrekeningen, inclusief de bijbehorende diensten zoals rood staan, behoorden enige jaren geleden tot de laagste van Europa. Hoewel de marktconcentratie met vier grote spelers relatief hoog is, beschikt geen van de banken over een marktaandeel dat op marktdominantie wijst. In de markt voor consumptieve leningen hebben wij ook geen aanwijzingen van significante marktmacht gevonden. Gebaseerd op de beschikbare gegevens concluderen we dat er veel aanbieders zijn en de marktconcentratie laag is. Niet-bancaire financiële instellingen geven ongeveer de helft van alle consumptieve leningen uit. Daarnaast zijn ook de rentes op consumptieve leningen gereguleerd, wat eventuele marktmacht aan banden legt.
- 6 Aangezien de analyse voor beide marktdefinities geen aanwijzingen van significante marktmacht oplevert, constateren wij dat er vanuit een mededingingsoptiek geen reden is om de regulering met betrekking tot roodstandtarieven aan te scherpen.
- 7 Ondanks de afwezigheid van mededingingsproblemen, kunnen er wel andere redenen zijn om rood staan scherper te reguleren. Zo kan er een wens zijn om kwetsbare consumenten die (veel) rood staan, te beschermen. Twee maatregelen die in verband met rood staan vaak worden geopperd, zijn het verlagen van de maximaal toegestane kredietvergoeding en maatregelen om kostentransparantie te vergroten. Ten slotte bestaat er de zorg dat kwetsbare consumenten, die veel en vaak rood staan, wellicht andere consumenten subsidiëren die niet of weinig rood staan.
- 8 Enerzijds is het evident dat een tariefplafond (door de huidige regelgeving beschreven als “maximale kredietvergoeding”) onder het huidige marktniveau gunstig is voor gebruikers die bij dat tariefplafond consumptief krediet afnemen. Het is ook te verwachten dat deze consumenten hun gebruik van rood staan zullen uitbreiden, of dat meer consumenten rood willen staan tegen dit lagere tarief. Anderzijds kan een lager tariefplafond ook leiden tot een strikter acceptatiebeleid, waarbij banken consumenten met een hoger risicoprofiel vaker afwijzen. Dit kan gunstig zijn, voor zover dat soort consumenten tegen zichzelf beschermd moet worden en zij elders (bijvoorbeeld in het illegale circuit) geen vervangend krediet kunnen krijgen. Voor andere consumenten is dit echter ongunstig. Zij zullen vaker afgewezen worden terwijl zij beter af zijn indien ze wel konden lenen. Ook kan een lager tariefplafond consumenten schaden die niet of

¹ Omdat roodstand niet een zelfstandig product is, zijn de marges hierop weinig informatief over de marktmacht die de bank heeft. Immers, de bank concurreert op een totaalpakket met daarin ook andere diensten. De kosten over dit totaalpakket zijn moeilijk toe te rekenen aan de verschillende diensten, waaronder roodstand. Daarom zijn ook in andere uitgebreide studies over roodstand geen marges berekend (zie o.a. de OFT studie voor het Verenigd Koninkrijk en de ZEW studie voor Duitsland).

- weinig roodstaan. Vanwege de concurrentie in de markt voor betaalrekeningen, is het waarschijnlijk dat een verlaging van de kredietvergoeding voor rood staan gepaard gaat met een hoger vast tarief of tot hogere prijzen voor andere diensten die samenhangen met een betaalrekening, om zo de winstgevendheid voor de banken gelijk te houden. Het is daarom twijfelachtig of de totale effecten van een verlaging van de maximale kredietvergoeding positief zijn.
- 9 De transparantie over roodstandtarieven is in Nederland hoog. Het is niet te verwachten dat het verstrekken van nog meer informatie veel effect op het consumentengedrag zal hebben. Wij zien eventueel wel mogelijkheden voor meer en tijdiger informatieverstrekking aan consumenten over wanneer en hoeveel zij roodstaan, en hoeveel hen dat in elk specifiek geval kost.
 - 10 Ten slotte adresseren we de vraag of kwetsbare consumenten die veel rood staan andere consumenten subsidiëren. We concluderen dat er geen aanwijzingen zijn dat banken op consumenten die veel rood staan hogere winsten behalen dan op andere consumenten. Kwetsbare consumenten betalen geen hogere prijs terwijl de kosten per euro lening zowel lager (doordat de vaste operationele kosten over een hoger leningbedrag worden terugverdiend), als hoger (doordat deze consumenten hogere risico's met zich meebrengen) kunnen zijn.
 - 11 Wij concluderen dat vanuit het mededingingsperspectief er geen aanleiding is de regelgeving rond roodstand te veranderen. Er zijn geen aanwijzingen voor significante marktmacht in de markten waartoe rood staan kan worden gerekend. Daarnaast gaat ingrijpen in roodstandtarieven waarschijnlijk gepaard met ongewenste effecten die de positief bedoelde effecten tenietdoen. Ten slotte zijn er ook geen aanwijzingen dat banken met betrekking tot roodstand meer winsten zouden maken op kwetsbare groepen consumenten.

2 Introductie

- 12 CEG heeft dit onderzoek naar rood staan in Nederland uitgevoerd voor de Autoriteit Consument en Markt (hierna 'ACM'). Het eerste doel van deze marktstudie is om te bepalen of aanbieders van rood staan voor particulieren in Nederland significante marktmacht hebben en of ze daarmee consumentenschade veroorzaken. Daaruit volgt de vraag of aanvullende regulering rondom rood staan nodig is. Het onderzoek komt voort uit antwoorden op kamervragen over roodstanden die de minister van Financiën in het najaar van 2012 heeft gegeven.² Verder heeft de minister aan de Tweede Kamer laten weten dat ACM het onderzoek zou doen en welke vragen aan de orde zouden komen.³ ACM heeft drie onderzoeksvragen voorgelegd.
- a. Het conceptueel en empirisch testen van de volgende hypothese: individuele aanbieders van rood staan in Nederland bezitten significante marktmacht door onvoldoende disciplinerende van de vraagzijde. Deze situatie leidt tot consumentenschade.
 - b. Het identificeren van alle andere bronnen van marktmacht gerelateerde consumentenschade die verband houdt met rood staan in Nederland.
 - c. In het geval dat marktmacht gerelateerde consumentenschade is vastgesteld, het voorstellen van maatregelen die de marktmacht kunnen verminderen. Daarbij zullen ook de kosten en baten van de verschillende reguleringsopties worden geanalyseerd.

3 Aanpak

- 13 CEG heeft voor de volgende conceptuele aanpak van de onderzoeksvragen gekozen:
- a. *Definitie van de relevante markt.* Allereerst definiëren wij de relevante markt waarin marktmacht kan bestaan. We beantwoorden de vraag: moeten we rood staan als een aparte markt beschouwen? Zo niet, tot welke markt behoort rood staan dan? Er zijn twee markten waartoe rood staan zou kunnen behoren: de markt voor consumptief krediet en de markt voor particuliere betaalrekeningen. Het is ook mogelijk dat het aanbieden van rood staan deels vanuit beide markten wordt gedisciplineerd. De belangrijkste empirische vragen die we hier stellen, luiden: (i) is rood staan een los verkrijgbare dienst en (ii) in welke mate is er sprake van substitutie tussen rood staan en consumptief krediet? Deze vragen beantwoorden wij aan de hand van een analyse van de eigenschappen en van de tarieven voor rood staan in vergelijking tot de eigenschappen en tarieven voor andere typen leningen. Voor dit deel van de analyse hebben wij openbare gegevens over producttarieven en -eigenschappen gebruikt, evenals gegevens die wij hebben verzameld via een bankenenquête en via interviews met verschillende banken.
 - b. *Analyse van significante marktmacht.* In dit deel van de analyse bestuderen wij de aanwezigheid van significante marktmacht in de relevante markt(en) voor particuliere betaalrekeningen en consumptief krediet. Marktmacht definiëren wij hier als de mogelijkheid van banken om prijzen te beïnvloeden en bovencompetitieve prijzen te hanteren. Daarbij beschouwen wij bestaande regulering als gegeven. Dit deel van de analyse hebben we gebaseerd op de bestaande empirische onderzoeken en beschikbare

² Aanhangsel Handelingen II, 2012/13, nr. 569.

³ Kamerstukken II, 2012/13, 33 400 IX

gegevens over mededinging en marktkenmerken in de markten voor particuliere betaalrekeningen en consumptief krediet.

- c. *Regulering*. In het laatste deel van de analyse onderzoeken wij de effecten van mogelijke reguleringsmaatregelen, zoals een verlaging van het prijsplafond en een verhoging van de markttransparantie.

14 Voor de analyse hebben we de volgende databronnen gebruikt:

- a. Openbare informatie over producteigenschappen van rood staan en andere vormen van consumptief krediet. Deze informatie is afkomstig van verschillende bankenwebsites en een prijsvergelijkingswebsite *Independer*.⁴ Daarnaast hebben we andere openbare databronnen geraadpleegd, zoals het CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek), DNB (De Nederlandsche Bank) en Eurostat.
- b. Bestaande onderzoeken en beschikbare gegevens op het gebied van concurrentie in de markt voor particuliere betaalrekeningen en consumptief krediet.
- c. Informatie die wij hebben verzameld via een enquête over rood staan. Deze enquête is ingevuld door de vier grootste consumentenbanken in Nederland: ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank. De vragenlijst is in november 2013 verzonden en in januari 2014 beantwoord. Ook gebruiken wij informatie die we hebben verkregen tijdens interviews, afgenomen in januari en februari 2014 met werknemers van de hierboven genoemde banken.

15 Het rapport is als volgt ingedeeld. Hoofdstuk 4 geeft achtergrondinformatie over rood staan in Nederland. Hoofdstuk 5 bevat een gedetailleerde beschouwing van de tarieven voor en de winstmarges op rood staan. De Hoofdstukken 6 (relevante markt) en 7 (marktmacht) beslaan het voornaamste deel van de analyse. In Hoofdstuk 8 bespreken we de potentiële effecten van verschillende vormen van regulering, waarbij we de conclusies uit de eerdere hoofdstukken als startpunt hanteren. In Hoofdstuk 9 volgt een korte bespreking van mogelijke kruissubsidiëring tussen de consumenten die veel rood staan en andere rekeninghouders. In Hoofdstuk 10 presenteren we de conclusies van het onderzoek.

4 Rood staan – achtergrondinformatie

16 Dit hoofdstuk geeft achtergrondinformatie over de functies en verschillende vormen van roodstand, de eigenschappen van het product rood staan, de aanbieders en het gebruik van rood staan in Nederland.

4.1 Functies en vormen van rood staan

17 Rood staan is een kredietlijn die gekoppeld is aan het bezit van een betaalrekening. Als het saldo van een betaalrekening negatief wordt, staat de rekening in het rood en moet de rekeninghouder rente betalen over het negatieve saldo – de roodstand.

⁴ www.independer.nl

- 18 Rood staan is ‘geoorloofd’ als er op voorhand een overeenkomst tussen de rekeninghouder en de bank is afgesloten over de mogelijkheid tot rood staan. Deze overeenkomst bevat bepalingen over onder andere de roodstandslimiet, ofwel de maximale toegestane roodstand. Een roodstand is ‘ongeoorloofd’ als een rekening een negatief saldo heeft terwijl er geen overeenkomst bestaat over rood staan tussen de rekeninghouder en de bank, of als het negatieve saldo groter is dan de overeengekomen limiet. Ongeoorloofd rood staan ontstaat vooral door automatische incasso’s bij onvoldoende saldo, met name door betalingen die door de bank zijn gegarandeerd (zoals hypotheekbetalingen).⁵
- 19 Geoorloofd rood staan bestaat in Nederland in twee verschillende vormen: als kwartaallimiet en als continu limiet. Een kwartaallimiet moet binnen drie maanden geheel zijn afbetaald. Een continu limiet heeft geen vaste terugbetalingsperiode, maar vereist in veel gevallen een maandelijks terugbetaling van een paar procent (meestal 2 - 5%) van de roodstandlimiet.⁶

4.2 Aanbieders en gebruik van rood staan in Nederland

- 20 Aangezien rood staan is gekoppeld aan een betaalrekening, zijn de aanbieders van beide producten dezelfde. In Tabel 1 staan de marktaandelen weergegeven op de markt van particuliere betaalrekeningen, zoals vermeld in het fusiebesluit ABN AMRO-Fortis van de Europese Commissie. De tabel laat zien dat de vier grootste banken, die zijn meegenomen in onze enquête, een marktaandeel bezitten van ruim 90% in de markt voor betaalrekeningen. In de verdere analyse beschouwen we de gegevens van deze vier grootste banken als representatief voor de hele markt.

Tabel 1 Marktaandelen in de markt voor betaalrekeningen, 2006

Bank	Marktaandeel
ING	40-50%
Rabobank	30-40%
ABN AMRO	20-30%
SNS Bank	0-5%

Bron: DG competition, 2007, Case No COMP/M.4884 – Fortis/ABN AMRO Assets, par. 97.

- 21 Rood staan is een veelgebruikte vorm van krediet in Nederland. In juni 2013 had ongeveer 44% van alle betaalrekeningen bij de onderzochte banken een roodstandovereenkomst.⁷ Opvallend is dat in consumentenenquête's bijna twee keer zo veel (ongeveer 80%) consumenten zegt dat hij

⁵ Interviews met banken, ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank.

⁶ Zie Appendix A voor een uitgebreide beschrijving van productkenmerken van rood staan.

⁷ Antwoorden enquête, ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank.

een betaalrekening heeft waar hij rood op mag staan.⁸ Een mogelijke verklaring voor dit verschil is dat veel consumenten binnen hun huishouden meerdere betaalrekeningen hebben, die niet allemaal de mogelijkheid bieden tot rood staan. Het totaal aantal particuliere betaalrekeningen in bij de vier grootste banken is namelijk 18,6 miljoen⁹, terwijl het aantal huishoudens in Nederland gelijk is aan ongeveer 7,5 miljoen.¹⁰ Zonder de kleinere banken mee te nemen, komt dit neer op gemiddeld 2,5 betaalrekeningen per huishouden.

- 22 Tussen medio 2012 en medio 2013 stond 35% van alle particuliere betaalrekeningen tenminste één keer rood.¹¹ Dit is opnieuw minder dan blijkt uit consumentenonderzoeken, waar bijna de helft van consumenten zegt wel eens rood te staan.¹² Dezelfde verklaring kan hier van toepassing zijn, namelijk dat huishoudens vaak meerdere rekeningen hebben en slechts op sommige daarvan rood staan.¹³
- 23 In juni 2013 had 12% van alle particuliere betaalrekeningen een negatief saldo, waarvan een derde langer dan een maand.^{14,15} Het gebruik van geoorloofde roodstand nam in de afgelopen jaren af, zowel als het gaat om het aantal rekeningen met roodstand evenals het totale bedrag aan roodstand, zie Figuur 1 en Figuur 2.¹⁶ Het aantal rekeningen met ongeoorloofde roodstand is gestegen, terwijl het totale bedrag aan ongeoorloofde roodstand iets gedaald is.

⁸ Zie AFM, Consumentenmonitor Voorjaar 2013: Roodstand, juni 2013, pag.3 en Nibud, Geldzaken in de praktijk, juni 2012, pag. 41.

⁹ Antwoorden enquête, ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank. Cijfers over juni 2013.

¹⁰ CBS.

¹¹ Antwoorden enquête. ABN AMRO, ING en SNS Bank: juni 2012- juni 2013. De Rabobank: oktober 2012- oktober 2013.

¹² Zie voetnoot 8.

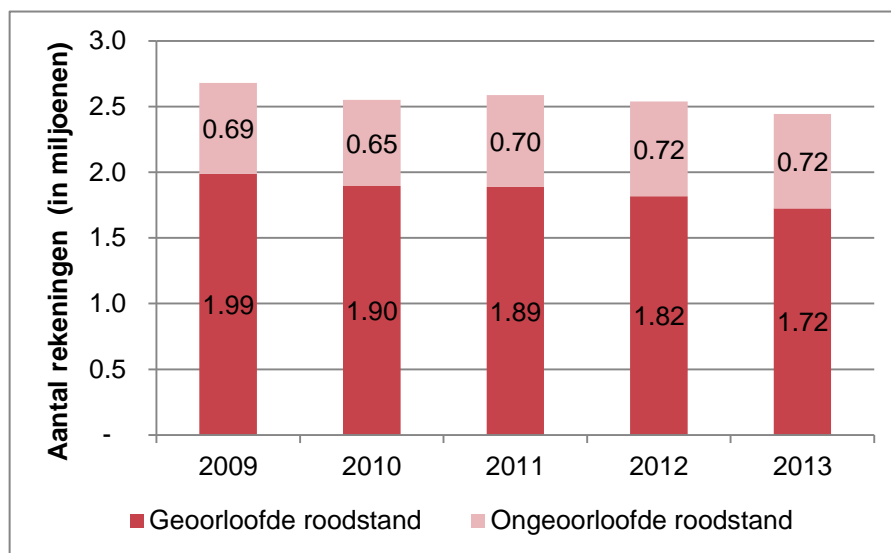
¹³ Het volgende voorbeeld maakt dit duidelijk. Stel dat alle Nederlandse huishoudens twee rekeningen hebben, en dat elk huishouden af en toe op één van die rekeningen (altijd dezelfde) rood staat. Dan zou een consumentenonderzoek uitwijzen dat 100% van Nederlanders wel eens rood staan, terwijl rood staan op slechts 50% van rekeningen af en toe zou worden gebruikt.

¹⁴ Antwoorden enquête. ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank.

¹⁵ Uit de enquête blijkt dat het aantal rekeningen die langer dan een maand rood staat (4% van alle rekeningen), gelijk is aan 11,4% van rekeningen die wel eens rood staan (35% van alle rekeningen). Dit is consistent met de uitkomsten van het eerder geciteerde onderzoek van AFM, waaruit bleek dat ongeveer 11% van consumenten die wel eens rood staan, dat gemiddeld langer dan een maand doen.

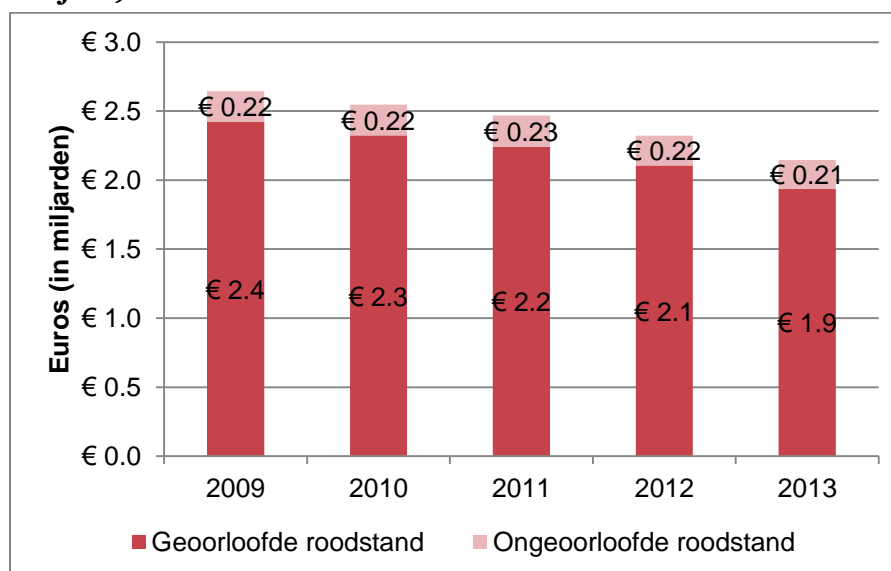
¹⁶ Het is in principe mogelijk dat de negatieve trend in het aantal rekeningen met roodstand is veroorzaakt door de afname in het aantal particuliere betaalrekeningen. We hebben geen historische gegevens van het aantal particuliere betaalrekeningen. Echter, het totaal aantal betaalrekeningen zoals vermeld door DNB (particulier en zakelijk) is tussen 2009 en 2013 een klein beetje gestegen (met 1%).

Figuur 1 Aantal rekeningen met roodstand bij de vier grootste banken (gemiddelde over het jaar)¹⁷

Bron: antwoorden enquête, ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank.

Figuur 2 Totaalbedrag aan roodstand bij de vier grootste banken (gemiddelde over het jaar)

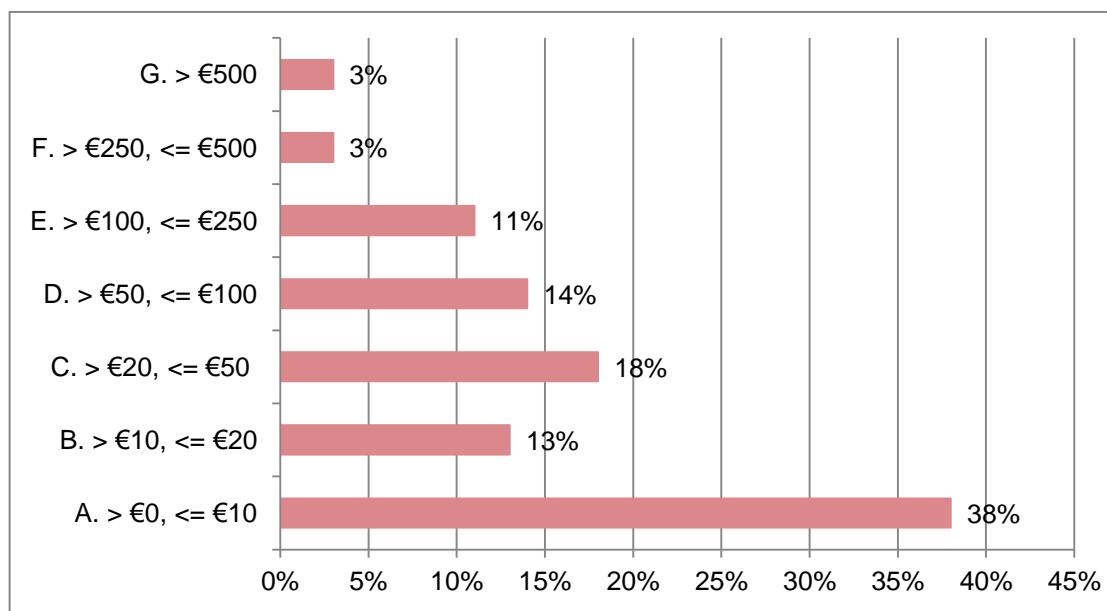
Bron: antwoorden enquête, ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank.

- 24 Niet alleen de waarde en het volume van rood staan is afgenomen in de laatste paar jaar, ook de gemiddelde roodstand per roodstaande rekening is gedaald. Dit is te zien in Figuur 3. De afname bedroeg ongeveer 9% voor geoorloofd rood staan (van € 1.218 naar € 1.124) en 10% voor

¹⁷ Banken hebben gegevens aangeleverd over het aantal rekeningen met roodstand en het totale bedrag aan roodstand aan het einde van elke maand. Op basis hiervan is het jaarlijkse gemiddelde uitgerekend. Bijvoorbeeld, het aantal rekeningen met roodstand in 2009 is een gemiddelde van het aantal rekeningen met roodstand aan het eind van elke maand van 2009.

keer rood is gestaan, is minder dan € 20 euro rente betaald. Zoals te zien is in Figuur 4, moest op ongeveer 17% van deze betaalrekeningen een rente van meer dan € 100 betaald worden. Voor 3% van de betaalrekeningen was dit bedrag meer dan € 500.

Figuur 4 Verdeling van de jaarlijks betaalde rente over rekeningen waarop de mogelijkheid tot roodstand is gebruikt²³

Bron: antwoorden enquête, drie banken. Eén van de banken heeft deze gegevens niet opgeleverd.

5 Tarieven voor en marges op rood staan

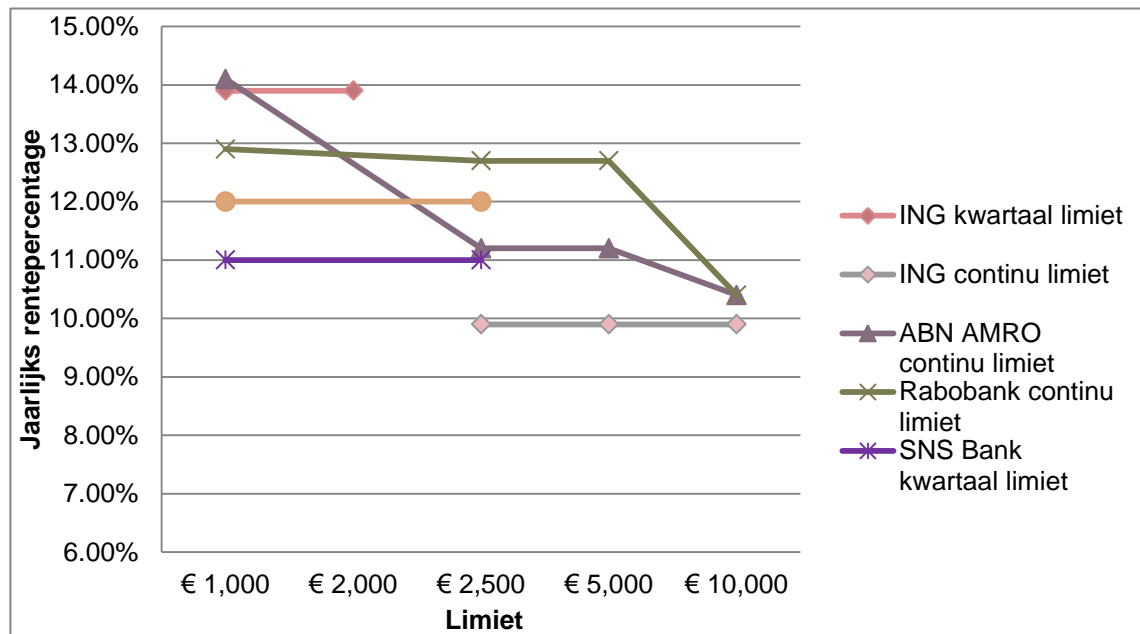
- ²⁷ De tarieven voor rood staan verschillen per bank, per limiet en per producttype. Hoe hoger de limiet, hoe lager het tarief. Daarnaast verschillen de tarieven ook per type roodstand: ING biedt zowel een kwartaallimiet als een continu limiet aan, waarbij de laatste vorm beduidend goedkoper is.²⁴ Alle geoorloofde roodstandtarieven zijn lager dan de maximale toegestane rente. De maximale toegestane rente, het gereguleerde tarief, is momenteel gelijk aan 15%.²⁵ Figuur 5 geeft een overzicht van de tarieven voor roodstand, afhankelijk van de limieten, zoals wij ze vonden op de websites van de grootste banken in november en december 2013.

²³ Deze percentages zijn berekend op basis van de gegevens van twee banken uit 2012, en data uit 2008 voor één bank. Dit waren de meest recente beschikbare data. De percentages zijn gewogen met de gemiddelde roodstand per bank voor 2012 omdat deze gegevens niet beschikbaar waren voor 2008.

²⁴ Website van ING.

²⁵ Zie Appendix B voor een beschrijving van de huidige regulering van roodstanden in Nederland.

Figuur 5 Rente op rood staan per product per bank, eind 2013

Bron: websites van ABN AMRO, ING, de Rabobank, SNS Bank en Triodos Bank, november – december 2013.²⁶

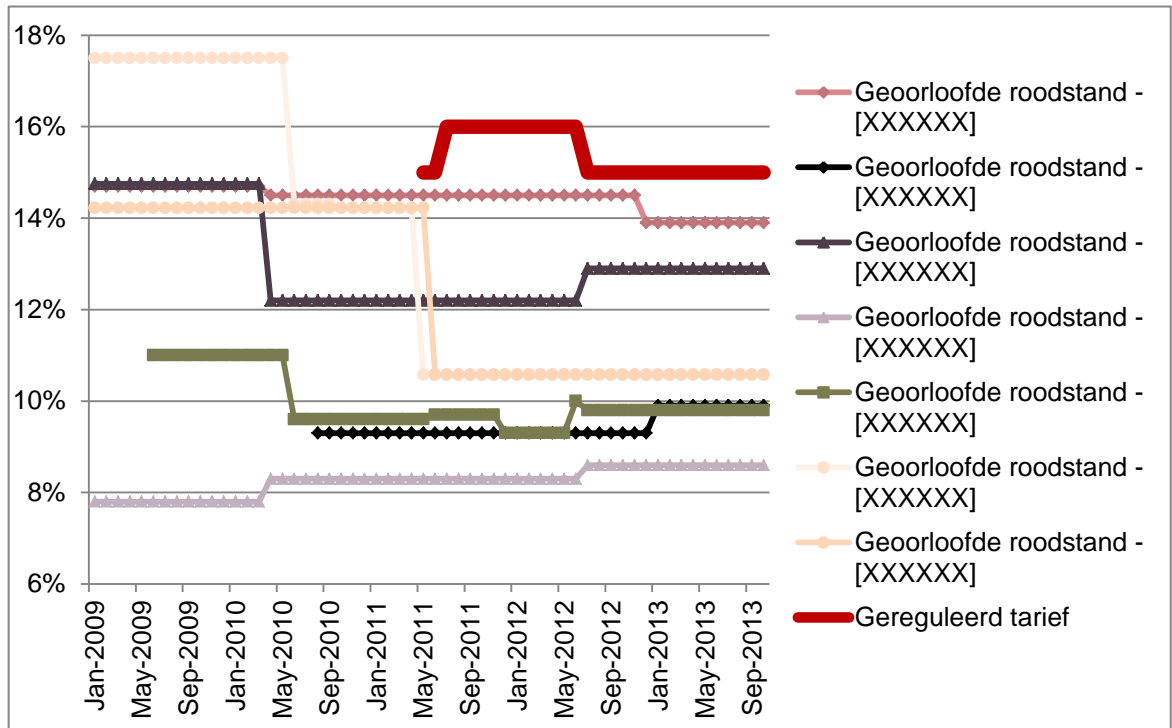
- 28 Figuur 6 en Figuur 7 geven de ontwikkeling weer van de tarieven voor geoorloofde en ongeoorloofde roodstand, vergeleken met het gereguleerde tarief. Deze figuren zijn gebaseerd op de enquête onder de vier banken.²⁷ De weergegeven tarieven zijn onderling niet direct vergelijkbaar, omdat sommige tarieven een gewogen gemiddelde zijn, terwijl andere tarieven een bepaalde productcategorie of limiet weergeven. De meeste tarieven zijn sinds 2009 enigszins afgenomen, hoewel andere juist zijn toegenomen. Het gereguleerde tarief is van toepassing op roodstand sinds mei 2011. In die maand werd de regulering van consumptieve leningen namelijk ook van toepassing op leningen met een looptijd korter dan drie maanden.²⁸ Deze uitbreiding van de regulering lijkt geen effect te hebben gehad op de tarieven voor geoorloofde roodstand, omdat in de meeste (ofschoon niet alle) gevallen de geoorloofde roodstandtarieven al onder het niveau van de gereguleerde rente lagen. Tarieven voor ongeoorloofde roodstand liggen dicht bij het gereguleerde tarief.

²⁶ Zie Appendix A voor details. Naast de grootste vier banken die samen meer dan 90% van de markt voor betaalrekeningen hebben, hebben we in de vergelijking ook Triodos Bank meegenomen als één van de grootste kleine banken. Aangezien de kleinere banken een heel klein deel van de markt bedienen, heeft het vermelden van hun tarieven weinig informatiewaarde over roodstandtarieven die consumenten in Nederland betalen.

²⁷ Terwijl Figuur 5 de rente laat zien op producten die eind 2013 werden aangeboden, omvat de rente die in de Figuren 6 en 7 te zien is ook producten die in deze periode niet meer werden aangeboden, maar nog steeds in de portfolio zaten. Daardoor kunnen de rentes tussen Figuur 5 en Figuur 6 & 7 verschillen.

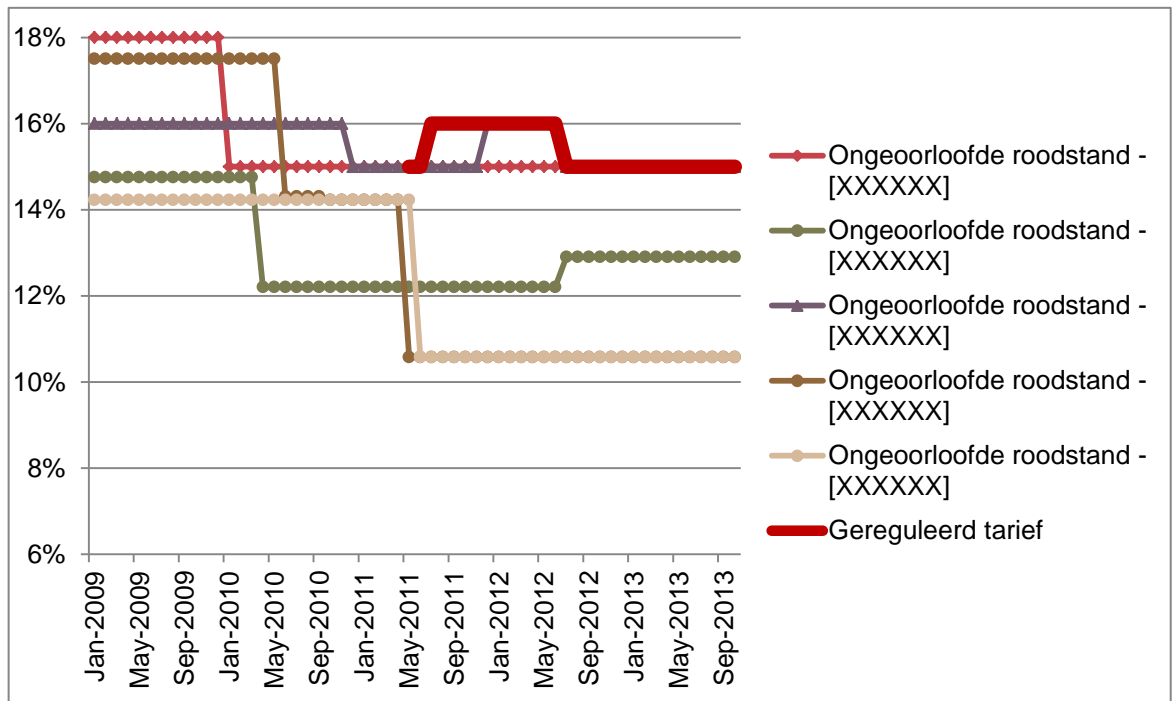
²⁸ Regulering is niet van toepassing op leningen (inclusief roodstanden) korter dan een maand. In de praktijk hebben banken geen apart tarief voor zulke roodstanden en voldoen alle roodstandtarieven aan de regulering.

Figuur 6 Tarieven geoorloofde roodstand 2009-2013 per bank, per producttype

Bron: antwoorden enquête, ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank.

Figuur 7 Tarieven ongeoorloofde roodstand 2009-2013 per bank

Bron: antwoorden enquête, ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank.

5.1 Internationale prijsvergelijking

- 29 Een manier om het niveau van de roodstandtarieven te beoordelen, is om ze te vergelijken met roodstandtarieven in het buitenland. Er is echter relatief weinig onderzoek gedaan dat roodstandtarieven internationaal vergelijkt. Het meest recente onderzoek met enige informatie over roodstandtarieven in Europa is een studie over de prijzen van betaalrekeningen in alle EU-landen in opdracht van de Europese Commissie.²⁹ Roodstandtarieven zijn in het rapport opgenomen als een gedeelte van de (consumenten)kosten van betaalrekeningen. Deze studie bepaalt de kosten van betaalrekeningen voor drie verschillende gebruikersprofielen: de gemiddelde, de actieve en de passieve gebruiker. Daarbij is elk profiel bepaald volgens het binnenlandse en het EU-gemiddelde. Het rapport toont de tarieven van roodstand niet apart, maar vergelijkt de totale prijzen van betaalrekeningen, die uit verschillende prijselementen zijn opgebouwd.³⁰ Volgens het rapport kent Nederland een van de laagste tarieven voor betaalrekeningen. Dit kan - ook al hoeft dat niet noodzakelijk zo te zijn - duiden op relatief lage roodstandtarieven in Nederland.
- 30 Er is betrekkelijk meer informatie aanwezig over roodstanden in aangrenzende landen. In Duitsland is een onderzoek gedaan naar roodstanden door de ZEW. Figuur 8, afkomstig uit dat onderzoek³¹, geeft een overzicht van de tarieven van een groot aantal aanbieders van geoorloofde en ongeoorloofde roodstand in 2012. De blauwe stippen geven de tarieven weer van geoorloofde roodstand, waarbij de grijze lijn het gemiddelde (zoals gepubliceerd door de Bundesbank, en in 2012 gelijk aan 10,27%) aanduidt.³² De rood-groene driehoekjes laten de tarieven zien voor ongeoorloofd rood staan. Uit de figuur blijkt dat de rente voor geoorloofde roodstand in Duitsland wat lager lijkt te zijn dan in Nederland, waar de rente tussen de 9.9 en 14.1% varieert. De rentes op ongeoorloofde roodstand lijken in Duitsland ongeveer gelijk of iets hoger (tussen 10% en 20% tegenover tussen 11% en 15% in Nederland)³³.

²⁹ European Commission, 2009, Data collection for prices of current accounts provided to consumers, Van Dijk Consultants in partnership with the Centre for European Policy Studies.

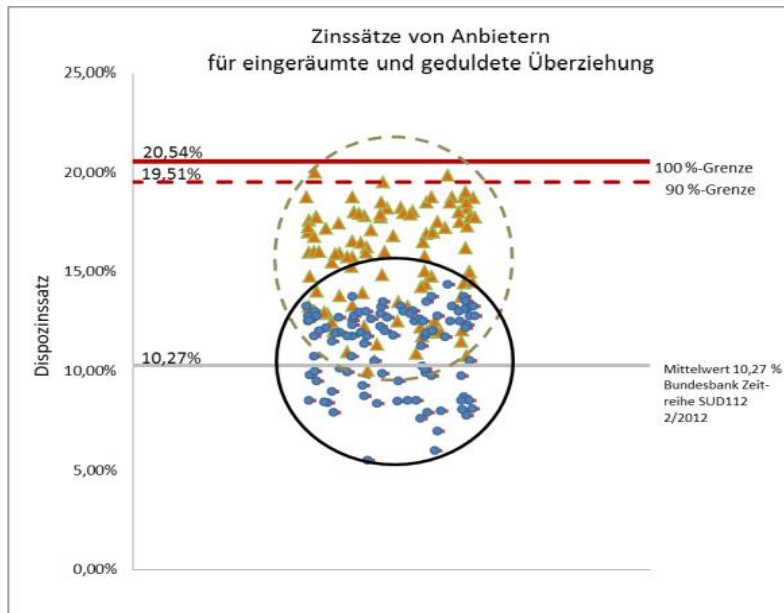
³⁰ Kosten voor het openen en sluiten van rekeningen, bankafschriften, opnames en stortingen, overboekingen, internet en telefonisch bankieren en rente-inkomsten op positief saldo op betaalrekeningen.

³¹ ZEW (Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung), 2012, Studie zu Dispozins-Raten Kredit, pag. 167.

³² Op basis van het feit dat de gemiddelde rente rond de 10% ligt, heeft ZEW de conclusie getrokken dat rood staan blijkbaar tegen een tarief van 10% winstgevend aangeboden kan worden. Dit heeft echter voorlopig niet geleid tot een invoering van een maximaal tarief voor roodstand in Duitsland. Wel is er in het regeerakkoord uit 2013 afgesproken dat banken verplicht zullen worden om klanten die hun saldo overtreeden, te waarschuwen en bij langdurige roodstand alternatieven te bieden. Zie Handelsblatt, 13 december 2013, Zinsobergrenze für Kontoüberziehung wird es nicht geben, <http://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/koalitionsverhandlungen-zinsobergrenze-fuer-kontoueberziehung-wird-es-nicht-geben-/9114950.html> en het regeerakkoord tussen CDU, CSU en SPD, <https://www.cdu.de/sites/default/files/media/dokumente/koalitionsvertrag.pdf>. Er bestaat in Duitsland wel een algemene regulering van “woekerrentes”. De rente mag maximaal 100% of 12 procentpunten hoger zijn dan de gemiddelde rente voor het desbetreffende product, zoals gepubliceerd door de Bundesbank (zie het ZEW rapport).

³³ Zie Figuur 11.

Figuur 8 Tarieven voor roodstand in Duitsland

Bron: ZEW.

- 31 Een ander land waarvoor informatie beschikbaar is, is het Verenigd Koninkrijk. In dit land heeft de Office of Fair Trading een aantal studies uitgevoerd naar betaalrekeningen.³⁴ De tariefstructuur, met name voor ongeoorloofde roodstand, is complex en bestaat niet alleen uit een rente maar ook uit verschillende boetes voor onvoldoende saldo zoals de *paid item charges* (boete voor een voltooide transactie terwijl men over onvoldoende saldo beschikt), *unpaid item charges* (boete voor elke transactie afgewezen door onvoldoende saldo) en *maintenance charges* (per dag of per maand dat men roodstand aanhoudt). De OFT heeft berekend dat in 2006 de effectieve rente op ongeoorloofde roodstand 220% bedroeg.³⁵ Een vervolgstudie uit 2013 laat zien dat de hoogte van de boetes sindsdien met 50% is verminderd. Tegelijkertijd zijn de tarieven voor geoorloofde roodstand echter omhoog gegaan van 17,7% naar 19,3%.³⁶ Daarnaast hebben sommige aanbieders van roodstand de rente op roodstand vervangen door een vast bedrag per dag of maand dat roodgestaan wordt. Hoewel de prijsstructuur in het Verenigd Koninkrijk anders is, lijkt het duidelijk dat, vooral voor ongeoorloofd rood staan, de tarieven in het Verenigd Koninkrijk beduidend hoger liggen dan in Nederland.
- 32 We concluderen dat de vergelijking van de tarieven voor roodstand in Nederland met roodstandtarieven in het buitenland wordt bemoeilijkt door het gebrek aan (buitenlands) onderzoek naar roodstandtarieven. Voor de twee landen waarvoor er wel gegevens beschikbaar zijn

³⁴ OFT (Office of Fair Trading), Personal current accounts in the UK: an OFT market study, July 2008.

³⁵ OFT (Office of Fair Trading), Personal current accounts in the UK: an OFT market study, July 2008, pag. 4.

³⁶ OFT, Review of the personal current account market, January 2013.

winstgevendheid van betaalrekeningen, waarin ook de inkomsten uit roodstand zijn meegenomen. Desondanks zeggen andere banken⁴³ expliciet dat ze dit niet doen.

- e. *Regulering.* Regulering bepaalt de maximaal toegestane tarieven voor roodstand. Het tarief voor ongeoorloofde roodstand lijkt dit maximum nauw te volgen, terwijl het tarief voor geoorloofde roodstand daar in de meeste gevallen onder ligt. Hoewel de banken het effect van regulering niet expliciet vermelden, is het mogelijk dat regulering ook de tarieven voor geoorloofde roodstand beïnvloedt. Banken bepalen namelijk het tarief voor geoorloofde roodstand op dusdanige wijze dat het onder het tarief voor ongeoorloofde roodstand ligt. Daarnaast liggen de tarieven voor rood staan in een land waar geen tariefregulering is, zoals in het Verenigd Koninkrijk, significant hoger voor zowel ongeoorloofde als geoorloofde roodstand.

5.3 Marges op roodstand

- 34 Economische theorie voorspelt dat in een op zichzelf staande markt, zonder vaste kosten en met volledig vrije mededinging de marges laag zullen zijn. Als roodstand een markt op zich is dan kunnen hoge marges een indicatie zijn van marktmacht. Wat een “hoge marge” is hangt af van de benchmark. Een van de mogelijkheden is om de marges op rood staan te vergelijken met de marges op consumptieve leningen, die het meest op rood staan lijken en waarvoor de markt vermoedelijk concurrerend is (zie paragraaf 7.3). Daarom hebben we in de enquête onder andere een aantal vragen gesteld over de kosten van roodstand en de kosten van consumentenleningen, om zo de marges te bepalen en te vergelijken.
- 35 Bij de poging om marges te berekenen, maken we de volgende kanttekening: een margeanalyse van rood staan zegt alleen iets over de marktmacht van de aanbieders als er ook een markt voor rood staan bestaat. De vraag of rood staan een aparte markt is, beantwoorden we in Hoofdstuk 6. In dat hoofdstuk concluderen we dat er geen sprake is van een aparte markt voor rood staan. We komen tot de slotsom dat de relevante markt breder is en omvat of betaalrekeningen, of consumptieve leningen omvat, of beide. Daarom kunnen we op basis van marges geen conclusies trekken met betrekking tot marktmacht en heeft deze analyse slechts een indicatief karakter.
- 36 De kosten van roodstand en andere soorten leningen kunnen we onderverdelen in financieringskosten, operationele kosten, risicokosten en overige kosten. De informatie die we via de enquête hebben verzameld bleek niet toereikend om een kwantitatieve analyse van de marges uit te voeren. Dit heeft de volgende redenen:
 - a. *Gezamenlijke operationele kosten.* Eén van de grootste moeilijkheden bleek de scheiding van de interne kosten van roodstand van de kosten van andere producten. Afhankelijk van de interne structuur van de bank, wordt rood staan beheerd samen met andere producten zoals betaalrekeningen, creditcards en/of consumptieve leningen. Het bleek daarom onmogelijk voor de banken om de interne kosten van roodstand te splitsen van

⁴³ [Vertrouwelijk: XXXXXXXXXXXXX]

de kosten van betaalrekeningen,⁴⁴ de kosten van creditcards,⁴⁵ of van de operationele kosten van consumentleningen.⁴⁶

- b. *Risicokosten.* De kosten van risico's benaderen we in principe met de *default rate*, dat wil zeggen het percentage niet-afbetaalde leningen. Het is echter onzeker in welke mate we het risico op rood staan als onafhankelijk kunnen beschouwen van het risico op andere consumptieve leningen van dezelfde bank. Het is namelijk mogelijk dat in de algemene voorwaarden van de consumptieve lening staat dat het terugbetalen van een consumptieve lening de prioriteit krijgt boven het afbetalen van een roodstand. Banken kunnen dus de *default rates* van verschillende producten beïnvloeden, terwijl het algehele risico voor de bank niet verandert. Hierdoor is het moeilijk om het kostenrisico per product te bepalen.
- c. *Financieringskosten.* Bij sommige banken⁴⁷ spelen de financieringskosten een directe rol bij het vaststellen van de kosten van roodstand. De verschillende banken bepalen deze kosten op verschillende manieren. Eén methode om een schatting van deze kosten te maken is het berekenen van de gemiddelde financieringskosten. Deze gemiddelde financieringskosten bestaan uit een gemiddelde van een korte en middellange termijn risicovrije rente plus een middellange termijn risicopremie. Een andere manier om deze kosten te schatten is om de looptijd van de financiering te koppelen aan de looptijd van de lening. Het is onduidelijk welk financieringsprincipe de banken gebruiken, waardoor elke keuze aan onze kant arbitrair zou zijn.⁴⁸

37 Hieronder beschrijven wij hoe we in kwalitatieve termen de marges op roodstand vergelijken met de marges op consumentleningen. Voor we dit doen, vergelijken we eerst de tarieven onderling. Daarna vergelijken we de kosten van roodstand met de kosten van consumentleningen. Vanwege de hierboven genoemde redenen, moeten we de uitkomsten met de nodige terughoudendheid interpreteren.

38 De consumptieve leningen die we gebruiken voor de vergelijking zijn doorlopende kredieten en persoonlijke leningen. Bij een persoonlijke lening leent een consument een vooraf afgesproken bedrag en geldt een vast afbetaalschema waarbij de bank voortijdige aflossingen van consumenten vaak beboet. Bij een doorlopend krediet bepaalt het contract alleen het maximale bedrag dat de klant per maand mag opnemen en het minimumbedrag (meestal uitgedrukt als een percentage van de limiet) dat hij elke maand moet aflossen. Een doorlopend krediet heeft dus geen vast afbetaalschema, waardoor de consument de lening op elk moment zonder extra kosten kan terugbetalen.⁴⁹

⁴⁴ [Vertrouwelijk: XXXXXXXXXXXXX]

⁴⁵ [Vertrouwelijk: XXXXXXXXXXXXX]

⁴⁶ [Vertrouwelijk: XXXXXXXXXXXXX]

⁴⁷ [Vertrouwelijk: XXXXXXXXXXXXX]

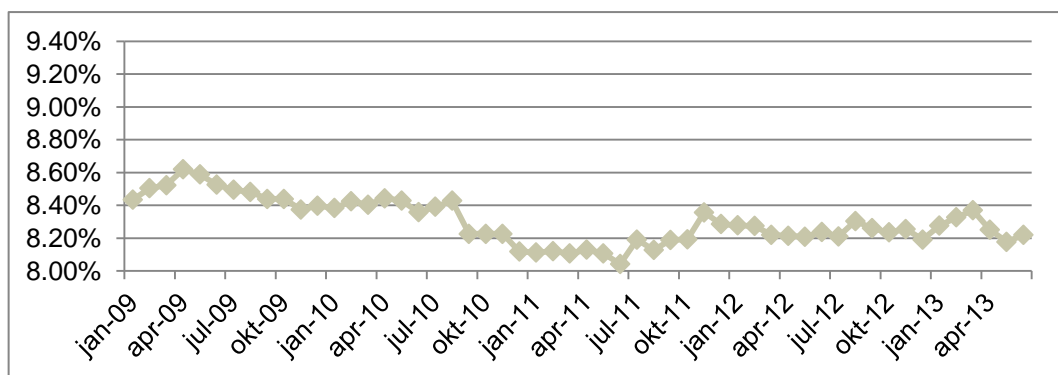
⁴⁸ Dit probleem zou mogelijk opgelost kunnen worden door verschillende varianten van financieringskosten te beschouwen. Het lost echter de overige problemen met margeberekeningen niet op.

⁴⁹ Zie Appendix A voor een beschrijving van de kenmerken van consumptieve leningen.

5.3.1 Gemiddelde rente

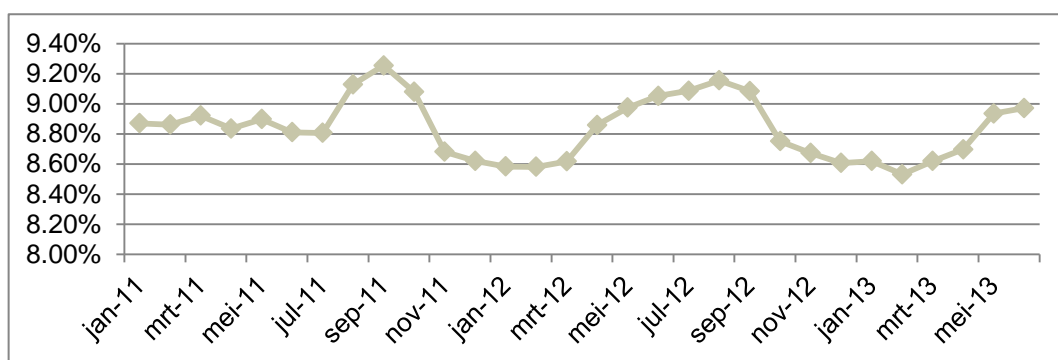
39 In deze subparagraaf vergelijken wij de gemiddelde opbrengsten per uitgeleende euro – hier gemiddelde rente - van roodstand en consumptieve leningen. De Figuren 9 en 10 laten de rente zien die drie banken rekenden over nieuw verstrekte persoonlijke leningen en doorlopende kredieten sinds januari 2009. Die rentes voor beide producten zijn gedurende de geanalyseerde periode relatief stabiel gebleven rond de 8 - 10%. Dit is duidelijk lager dan de rente op ongeoorloofde roodstand, zoals weergegeven in Figuur 7 (11 - 15% in 2013). De tarieven voor geoorloofde roodstand waren eind 2013 rond de 8% - 14% (zie Figuur 6). Het is dus aannemelijk dat de gemiddelde opbrengsten op geoorloofde roodstand hoger zijn dan de opbrengsten op andere leningen.

Figuur 9 Gemiddelde rente op nieuw uitgegeven doorlopend krediet⁵⁰

Bron: antwoorden enquête, drie banken

Figuur 10 Gemiddelde rente op nieuw uitgegeven persoonlijke leningen⁵¹

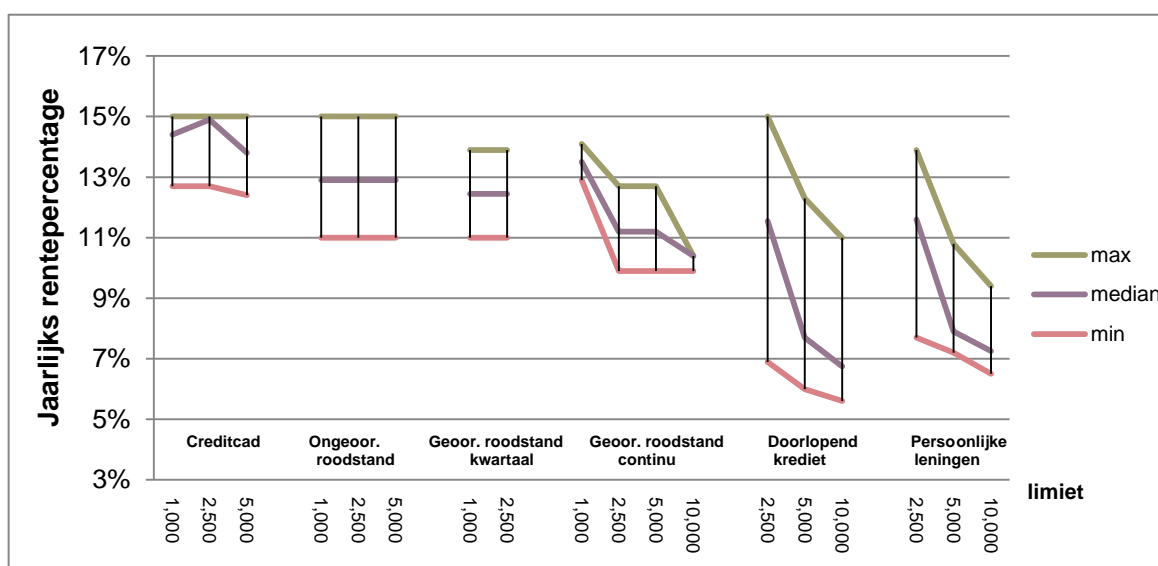
Bron: antwoorden enquête, drie banken.

⁵⁰ Dit gewogen gemiddelde is opgebouwd uit de rente op nieuw uitgegeven doorlopend krediet van drie banken en gewogen naar hun onderlinge verhouding op basis van de waarde van hun nieuw uitgegeven doorlopend krediet van januari 2012 tot juni 2013.

⁵¹ Dit gewogen gemiddelde is opgebouwd uit de rente op nieuwe uitgegeven persoonlijke leningen van drie banken en gewogen naar hun onderlinge verhouding op basis van de waarde van hun nieuw uitgegeven persoonlijke leningen van januari 2012 tot juni 2013.

- 40 We kunnen de verschillen in rente tussen rood staan en consumptieve leningen voor een deel verklaren door het feit dat grotere leningen goedkoper zijn. Figuur 11 laat een vergelijking zien van de hoogste (max), laagste (min) en mediane tarieven voor verschillende vormen van roodstand, doorlopende kredieten en persoonlijke leningen zoals ze golden in de Nederlandse markt in december 2013. Voor alle vormen van leningen geldt dat de rente daalt naarmate de limiet hoger wordt. In tegenstelling tot eerdere figuren geeft deze figuur ook rentes weer voor kredietverstrekkers die geen banken zijn, zoals financieringsmaatschappijen. Naast de rente vragen kredietverstrekkers vaak een vergoeding voor het opnemen van een doorlopend krediet. Deze ligt gewoonlijk tussen de € 1,13 en € 9,96.

Figuur 11 Rentes voor verschillende typen consumptief krediet in december 2013

Bron: websites van de banken en prijsvergelijkingswebsites. Zie Appendix A voor details.

- 41 Zoals Figuur 11 laat zien, is de mediane rente op rood staan hoger dan de mediane rente voor doorlopende kredieten en persoonlijke leningen. Het verschil tussen rood staan en andere leningen wordt echter kleiner als men de rentes voor dezelfde limieten vergelijkt. Bijvoorbeeld, voor leningen met een limiet van € 2.500 – waar de overgrote meerderheid van roodstand onder valt en dus die het meest vergelijkbaar zijn met rood staan – zijn de mediane rentes voor rood staan met een continu limiet, doorlopende kredieten en persoonlijke leningen vrijwel gelijk. Daarnaast is de variatie binnen de categorieën (dat geldt vooral voor doorlopende kredieten en persoonlijke leningen) vaak groter dan tussen de categorieën, waarbij er doorlopende kredieten en persoonlijke leningen bestaan die duurder zijn dan rood staan. De verschillen tussen de tarieven voor rood staan en andere vergelijkbare leningen lijken dus niet aanzienlijk.

5.3.2 Kosten

42 De kosten die banken moeten dragen om rood staan aan te bieden bestaan, zoals eerder vermeld, voornamelijk uit financieringskosten, operationele kosten en risicokosten. Daarnaast moeten banken voldoen aan de internationale solvabiliteitsregulering (Basel II en Basel III).⁵² Deze regulering houdt in dat banken een bepaalde verhouding tussen leningen en eigen vermogen aan moeten houden. Indien een bank een lening verstrekt, moet hij daarvoor dus een bepaald niveau van eigen vermogen hebben, wat kosten met zich meebrengt. Hieronder volgt een beschrijving van deze verschillende kosten voor roodstand.

5.3.2.1 Financieringskosten

43 Financieringskosten zijn de kosten voor het aantrekken van financiering die de banken gebruiken voor het verstrekken van leningen. Van de vier ondervraagde banken, geven er twee⁵³ aan dat ze geen financieringskosten specifiek voor het product rood staan bepalen. Van de overige twee, gaat één⁵⁴ er van uit dat alle consumentleningen dezelfde financieringskosten hebben, terwijl de andere⁵⁵ bank differentieert naar de looptijd van een lening.⁵⁶

44 Het is daarom niet duidelijk of we de financieringskosten als identiek of verschillend moeten zien voor verschillende vormen van consumentleningen. Als financieringskosten afhankelijk zijn van de looptijd, dan zijn de financieringskosten van leningen met een langere looptijd (zoals persoonlijke leningen) hoger dan die van leningen met een kortere looptijd (of met een variabele rente). Dit omdat ook de interbancaire rente (de rente die banken moeten betalen om fondsen aan te trekken) hoger is op langere termijn. Het verschil is echter klein. Zo is het verschil tussen 1-dags (EONIA) en 6-maands (EURIBOR) rentes op interbancaire leningen in 2013 rond de 0,20 - 0,25%.⁵⁷

5.3.2.2 Operationele kosten

45 Zoals beschreven in Paragraaf 5.3.2.2, hebben banken in de interviews aangegeven dat de operationele kosten per lening, ongeacht het type en de grootte van de lening, grotendeels hetzelfde zijn. Gevolg hiervan is dat voor grotere leningen lagere operationele kosten gelden per

⁵² Zie Basel Committee on Banking Supervision, 2004, International Convergence of Capital Measurement and Basel Committee on Banking Supervision, 2013, Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools.

⁵³ [Vertrouwelijk: XXXXXXXXXXXXX]

⁵⁴ [Vertrouwelijk: XXXXXXXXXXXXX]

⁵⁵ [Vertrouwelijk: XXXXXXXXXXXXX]

⁵⁶ Dit is ook bekend als maturity matching, wat betekent dat om leningen met een bepaalde looptijd te financieren banken financieringsinstrumenten met dezelfde looptijd gebruiken. De reden hiervoor is het afdekken van renterisico.

⁵⁷ ECB en DNB gegevens.

uitgeleende euro dan voor kleinere leningen. Dit verklaart waarom de rentes normaliter afnemen met de leningslimiet. Volgens de banken verklaart dit ook waarom rentes op roodstand hoger zijn dan op andere leningen. Daar komt nog bij dat er een aantal rekeningen is waarop consumenten roodstand hebben aangevraagd, daarvoor goedkeuring hebben ontvangen, maar vervolgens nooit rood staan. Banken geven ook aan dat ze voor ongeoorloofde roodstand additionele administratieve kosten maken, zoals het versturen van betalingsherinneringen.

- 46 We willen de hypothese toetsen dat de grootte van roodstand over het algemeen lager is dan de uitstaande bedragen van andere leningen. Daarom hebben we de gemiddelde grootte van roodstand, doorlopend krediet en persoonlijke leningen vergeleken, gebaseerd op de gegevens uit onze enquête onder de banken. In de onderstaande tabel is te zien dat de gemiddelde geoorloofde roodstand in 2012 en 2013 ongeveer 13% - 16% bedroeg van de grootte van een doorlopend krediet of een persoonlijke lening. Het is daarom aannemelijk dat de operationele kosten per uitgeleende euro aanzienlijk hoger zijn voor geoorloofde roodstand.⁵⁸

Tabel 2 Gemiddelde uitstaande bedragen voor roodstand, doorlopend krediet en persoonlijke lening

	Geoorloofde roodstand	Ongeoorloofde roodstand	Doorlopend krediet	Persoonlijke lening
2009	€ 1.218,41	€ 322,28		
2010	€ 1.225,95	€ 339,78		
2011	€ 1.187,48	€ 326,68		
2012	€ 1.159,30	€ 298,54	€ 7.455,41	€ 6.675,98
2013	€ 1.124,11	€ 290,07	€ 8.286,85	€ 7.042,43

Bron: antwoorden enquête, ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank.

5.3.2.3 Kosten van risico

- 47 In de kosten van leningen zitten ook de kosten van het risico dat de consument de lening niet meer kan terugbetalen. Om de risico's voor verschillende leningsvormen te vergelijken, hebben we op basis van gegevens uit onze enquête drie indicatoren van risico berekend: de *default rate* (het percentage leningen dat consumenten niet terugbetalen), het aantal leningen met betalingsachterstand en het bedrag aan betalingsachterstand.
- 48 De in de antwoorden op de bankenenquête gerapporteerde *default rate* voor roodstanden lag in 2013 tussen de 0,4% en de 6%.⁵⁹ Gemiddeld had ongeveer 5% van de roodstaande betaalrekeningen betalingsachterstanden, en was het bedrag aan betalingsachterstanden gelijk aan 5 - 6% van het totale uitstaande bedrag aan roodstand. De risico-indicatoren variëren sterk

⁵⁸ Deze conclusie geldt in ieder geval voor 2012 en 2013. Ofschoon we niet over gegevens beschikken over de gemiddelde hoogte van doorlopend krediet of persoonlijke lening voor andere jaren, is het niet waarschijnlijk dat deze verhouding in andere jaren heel anders is.

⁵⁹ Antwoorden enquête, drie banken. Voor sommige banken omvat dit ook creditcards.

tussen banken. Hierdoor kunnen we geen duidelijke algemene trend vaststellen in de ontwikkelingen van deze indicatoren door de tijd.⁶⁰

- 49 Voor de drie banken die consumptieve leningen verstrekken, zijn betalingsachterstanden, gemeten in het aantal leningen met een achterstand, soms lager en soms hoger dan voor roodstand. De default rate en de betalingsachterstand, gemeten in euro's, zijn in het algemeen hoger voor roodstand. Dit duidt mogelijk op een hoger kostenrisico voor roodstand, ondanks het feit dat periodieke stortingen op betaalrekeningen, zoals salarissen, het risico van niet-afbetaling beperken. Het kan echter zo zijn dat, zoals eerder aangegeven, het beleid van de banken de relatieve risico's van verschillende leningen beïnvloedt.

5.3.2.4 *Kosten van solvabiliteitseisen*

- 50 Volgens de afspraken die in het kader van Basel II en Basel III zijn gemaakt, wordt de omvang van het eigen vermogen dat de bank voor een lening moet aanhouden niet alleen bepaald door het werkelijk verstrekte leningbedrag, maar ook de toegezegde limiet. Dit betekent dat per elke werkelijk uitgeleende euro, de kosten van solvabiliteitseisen hoger liggen voor rood staan en doorlopende kredieten - waarbij consumenten slechts een gedeelte van de limiet werkelijk opnemen - dan voor persoonlijke leningen. Bijvoorbeeld, als een roodstandlimiet gelijk is aan € 1.000 en de consument neemt € 500 op, dan moet de bank dezelfde hoeveelheid aan eigen vermogen reserveren als voor een persoonlijke lening van € 1.000. Dit terwijl in het eerste geval het werkelijk uitgeleende bedrag twee keer zo laag is.

5.3.3 **Conclusies over marges**

- 51 Een kwantitatieve analyse van marges op roodstand is niet goed mogelijk, met name omdat gegevens over operationele kosten van rood staan niet te scheiden zijn van de kosten van andere producten, zoals consumptieve leningen of betaalrekeningen. Desondanks hebben we verschillende factoren kwalitatief besproken die er toe kunnen leiden dat de marges op roodstand hoger of lager zijn dan de marges op consumptieve leningen. De belangrijkste conclusies van deze vergelijkingen zijn:
- de tarieven voor roodstand zijn over het algemeen iets hoger dan de tarieven voor doorlopend krediet en persoonlijke leningen.
 - de financieringskosten voor roodstand zijn ongeveer gelijk of iets lager dan voor doorlopend krediet en persoonlijke leningen.
 - de kosten van het nakomen van de solvabiliteitseisen zijn hoger voor roodstand en doorlopend krediet dan voor persoonlijke leningen.
 - de operationele kosten zijn hoger voor kleinere leningen en dus ook voor roodstand.
 - de risicokosten zijn wellicht hoger voor roodstand dan voor andere leningen, maar deze kosten zijn niet onafhankelijk van de beleidsvoering van de bank (zoals de eis dat de

⁶⁰ Zie Appendix E (vertrouwelijk) voor details.

consument zijn hypotheek of een consumptieve lening afbetaalt, zelfs als dat tot rood staan leidt).

- 52 Omdat sommige van de voorgaande punten op een hogere marge wijzen, terwijl andere onderdelen juist op een lagere marge duiden, is het niet mogelijk om een eenduidige conclusie te trekken over de marges die banken op roodstand verdienen. We kunnen dus niet vaststellen of de marges op roodstand hoger of lager zijn dan de marges op consumptieve leningen.

6 De relevante markt

- 53 Om de significante marktmacht te analyseren, definiëren we eerst de relevante markt, waarbij het ook mogelijk is dat rood staan tot meerdere markten behoort. In Paragraaf 6.1 bespreken we enkele conceptuele vraagstukken. In Paragraaf 6.2 analyseren we of rood staan gezien moet worden als onderdeel van een bundel van diensten die samen een particuliere betaalrekening vormen. In Paragraaf 6.3 behandelen we de substitutie tussen rood staan en losstaande consumptieve leningen en Paragraaf 6.4 bevat de conclusie.

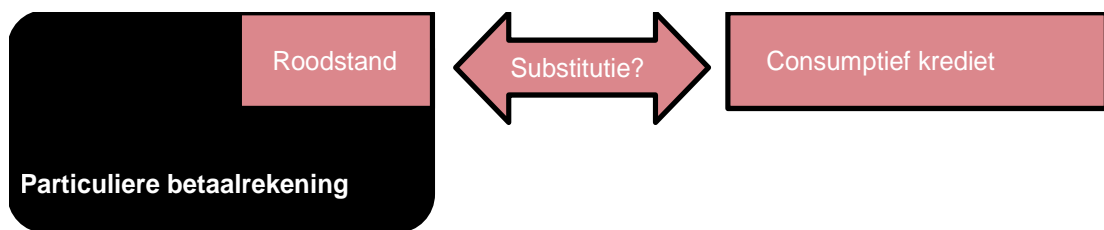
6.1 Conceptuele vraagstukken

- 54 Het uiteindelijke doel van een marktafbakeningsanalyse is het beoordelen van de vraag of aanbieders over significante marktmacht beschikken. In een marktafbakeningsanalyse bepalen we de relevante verzameling van aanbieders en hun producten of diensten die concurrentiedruk uitoefenen op het geanalyseerde product en zijn aanbieders.⁶¹
- 55 De eerste relevante vraag is: verkopen aanbieders een bepaald product of bepaalde dienst los van andere producten of diensten? In een aantal bedrijfstakken, zoals binnen de telecommunicatie- of de bankensector, verkopen aanbieders producten die in feite bestaan uit meerdere subdiensten. Klanten kunnen deze subdiensten in verschillende verhoudingen consumeren. Hoewel de prijsstructuur de prijs voor het gebruik van individuele diensten kan omvatten, kiezen consumenten geen afzonderlijke aanbieders voor de afzonderlijke diensten. Aanbieders stellen daarom hun prijzen vast om kopers te verleiden de hele bundel af te nemen. De bron van de concurrentiedruk is in dit geval andere bundelaanbieders en dat is dus de markt waarop we de concurrentie op een betekenisvolle manier gaan bestuderen.
- 56 Een andere situatie kan ontstaan als er losstaande (niet-gebundelde) substituten bestaan voor één van de bundelelementen. Als het om een los element gaat, zullen de bundelaanbieders concurreren met aanbieders van de losstaande substituten, die voor de belangrijkste concurrentiedruk zorgen.

⁶¹ Motta, M., 2007, Competition Policy: Theory and Practice, Cambridge University Press, pag. 102.

- 57 Hieruit volgt dat we voor de bepaling van de relevante markt voor het product rood staan de volgende vraag moeten beantwoorden: moeten we rood staan los zien van de betaalrekening, of is roodstand onderdeel van de betaalrekeningbundel? In het eerste geval luidt de vervolgvraag: zijn er losstaande substituten voor het product rood staan? Zo ja, dan moeten we de concurrentie op de markt voor deze substituten bestuderen. Is het antwoord nee, dan is de bundelmarkt (in dit geval de markt voor betaalrekeningen) de relevante markt. Het is ook mogelijk dat de tarieven op rood staan door de concurrentie in deze beide markten worden beïnvloed, in dat geval behoort rood staan deels tot beide markten. De relatie van rood staan in verhouding tot andere diensten is geïllustreerd in Figuur 12.

Figuur 12: Rood staan in verhouding tot betaalrekeningen en consumptieve leningen

- 58 We beginnen de analyse door te bespreken of we rood staan moeten zien als een losstaande dienst of als onderdeel van een betaalrekeningbundel; dit doen we in Paragraaf 6.2. Paragraaf 6.3 bediscussieert de mate van substitutie tussen rood staan en andere leningen. We maken een kwalitatieve analyse van de producteigenschappen in combinatie met een analyse naar het gebruik van rood staan door consumenten.

6.2 Rood staan als onderdeel van een betaalrekening

- 59 Rood staan is geen product dat afzonderlijk verkrijgbaar is. Consumenten moeten eerst een betaalrekening hebben bij een bank, voordat ze rood kunnen staan.
- 60 Betaalrekeningen zijn van nature samengestelde producten die uit meerdere diensten bestaan. De Competition Commission van het Verenigd Koninkrijk noemt de vier belangrijkste diensten:
- “het bieden van een faciliteit om geld in te leggen en te bewaren, met een snelle en makkelijke toegang;
 - het bieden van een faciliteit om betalingen te ontvangen via (elektronische) overboekingen;
 - het bieden van een faciliteit om snelle en/of periodieke betalingen te maken zonder contant geld te gebruiken, dus bijvoorbeeld gebruik makend van overboekingen, pinbetalingen of automatische incasso's; en
 - het bieden van de mogelijkheid om voor korte termijn geld te lenen met rood staan”.⁶²

⁶² UK Competition Commission, 2007, Personal current account banking services in Northern Ireland, pag. 45.

- 61 We kunnen betaalrekeningen dus opvatten als zijnde een bundel van meerdere diensten. De prijs voor elke subdienst is geen losstaande prijs, maar banken stellen deze prijs vast in samenhang met de prijzen van alle andere bundelonderdelen. De concurrentie tussen banken vindt niet plaats op het niveau van de individuele diensten, maar op bundelniveau: het aanbieden van betaalrekeningen. Als gevolg daarvan hoeft een hogere prijs voor een bepaalde dienst die bij een betaalrekening hoort geen signaal te zijn van marktmacht. Een hogere prijs is mogelijk een onderdeel van een prijsstrategie die is ontworpen om op de bundelmarkt te concurreren.
- 62 Als sommige consumenten echter andere vormen van leningen als substituten voor rood staan beschouwen, dan reageren ze waarschijnlijk op veranderingen in het tarief voor rood staan door (deels) over te stappen. Als deze prijsgevoelige groep groot genoeg is, zal die mogelijkheid tot overstappen invloed hebben op de prijzen van rood staan. In dat geval is het logischer om rood staan tot de markt voor (een deel van het) consumptief krediet te rekenen. Als aan de andere kant de aanbieders van losstaande leningen de tariefstelling voor rood staan niet beïnvloeden, dan bepaalt de concurrentie op de markt voor betaalrekeningen de tarieven voor rood staan. Dan is de markt voor betaalrekeningen ook de relevante markt voor rood staan.

6.3 Rood staan als onderdeel van de markt voor consumptieve leningen

- 63 De centrale vraag in deze paragraaf is: beïnvloeden de aanbieders van (een deel van het) losstaand consumptief krediet de prijsstelling voor rood staan? De leningen die we hier als potentiële substituten beschouwen, zijn: persoonlijke leningen, doorlopende kredieten, creditcards en flietskredieten (kortetermijnleningen met een looptijd van twee tot vier weken). Appendix A bevat een gedetailleerde beschrijving van de kenmerken van deze vier soorten leningen.
- 64 Om deze vraag te beantwoorden maken we gebruik van een conceptueel kader dat onderzoekt of een groep producten substituten zijn en dus concurrentiedruk op elkaar uitoefenen: de SSNIP-test. De SSNIP-test bestudeert of een kleine, maar significante prijsverhoging (meestal 5-10%) van het beschouwde product zou leiden tot voldoende overstap naar andere producten. Een overstap is 'voldoende' als deze de prijsverhoging onrendabel maakt voor een hypothetisch monopolistische aanbieder van het beschouwde product.⁶³
- 65 Voordat wij een SSNIP-test uitvoeren moeten wij ons eerst afvragen of het aanbieden van consumptieve leningen door banken gekoppeld is aan het leveren van betaalrekeningen. We kunnen een consumptief krediet niet als een losstaand product beschouwen als consumenten geen lening bij een andere instelling kunnen nemen als ze bij een bepaalde bank al een betaalrekening hebben, of als het in de praktijk onwaarschijnlijk is dat dit gebeurt. In dat geval zijn consumptieve kredieten eerder onderdeel van dezelfde betaalrekeningsbundel, en zijn zij

⁶³ See Motta, M., 2007, *Competition Policy: Theory and Practice*, Cambridge University Press, pag. 102.

geen bron van concurrentiedruk op rood staan.

- 66 Bij drie van de vier grootste banken, ABN AMRO, de Rabobank en SNS Bank, is een betaalrekening bij dezelfde bank geen vereiste om een lening te verkrijgen, terwijl dat bij ING wel het geval is.⁶⁴ Het is onzeker in welke mate consumenten gebruikmaken van leningen bij andere banken dan bij de bank waar ze een betaalrekening hebben. Echter, omdat consumenten ongeveer 50% van het totaal aan consumptief krediet bij niet-bancaire instellingen afnemen⁶⁵, kunnen we stellen dat een aanzienlijk deel van het consumptief krediet niet gekoppeld is aan een betaalrekening.
- 67 De vervolgvraag is: zijn losstaande leningen vraagsubstituten voor rood staan? Om die vraag te beantwoorden, gebruiken we de SSNIP-test, die we kwantitatief of kwalitatief kunnen uitvoeren. Een kwantitatieve SSNIP-test vereist dat we de marges op rood staan berekenen. Hiervoor is, zoals in Paragraaf 5.3 gezegd, niet voldoende informatie beschikbaar. Een andere mogelijke vorm van kwantitatief onderzoek is een analyse van prijscorrelaties. Een dergelijke analyse is echter evenmin mogelijk. Dit omdat er onvoldoende variatie is in de tarieven voor rood staan in de periode waarover gegevens over prijzen beschikbaar zijn. Gedurende die periode zijn de tarieven voor rood staan slechts één of twee keer gewijzigd. Dit is onvoldoende om betekenisvolle correlaties te berekenen.⁶⁶ Daarom bepalen we de relevante markt met een kwalitatieve SSNIP-test.
- 68 Met de kwalitatieve toepassing van de SSNIP-test beantwoorden we de vraag of het waarschijnlijk is dat een kleine maar significante prijsstijging (5 - 10%) van rood staan tot voldoende overstap van consumenten zou leiden zodat een dergelijke prijsverhoging, voor een hypothetische monopolistische aanbieder van rood staan, onrendabel is. Daarbij houden we rekening met de kenmerken van de vraag naar rood staan, de eigenschappen van rood staan en de potentiële substituten en hun tarieven. Hoewel een kwalitatieve substitutieanalyse haar beperkingen heeft, is ze wel van betekenis als het gaat om financiële producten zoals leningen. Dit omdat de verschillen in waardering van de producten niet geheel subjectief is (zoals het geval is voor veel consumentenproducten, bijvoorbeeld shampoo). Deze kwalitatieve substitutieanalyse wordt beschreven in Paragraaf 6.3.1.
- 69 Eén van de pijlers waarop een kwalitatieve substitutieanalyse rust, is het tarief. Zoals ook bij een kwantitatieve SSNIP-test, zullen we de substitutie beoordelen bij het huidige prijsniveau. Dit

⁶⁴ Websites van ABN AMRO, ING, de Rabobank, en SNS Bank, november–december 2013.

⁶⁵ CBS gegevens. Zie ook Paragraaf 7.3.

⁶⁶ Men kan zich afvragen of het feit dat er weinig variatie is in de prijzen van rood staan, kan wijzen op het gebrek aan concurrentiedruk vanuit andere leningen. Echter, de tarieven voor andere leningen lijken in dezelfde periode nog minder te zijn veranderd (zie Figuur 9 en Figuur 10), waardoor het niet vastgesteld kan worden of de rente op rood staan op veranderingen in de rente van andere leningen reageert.

tenzij het vermoeden bestaat dat de prijzen van het beschouwde product dicht bij de monopolieprijs liggen. In dat laatste geval is het verder verhogen van de prijs per definitie niet winstgevend en leidt het gebruik van huidige prijzen voor de SSNIP-test mogelijk tot een te brede marktdefinitie. Dit wordt ook wel de *cellophane fallacy* genoemd.⁶⁷ In die situatie zouden we het competitieve prijsniveau als referentie kader moeten gebruiken.

- 70 Omdat banken rood staan niet als losstaand product aanbieden en aangezien het tarief voor rood staan een onderdeel is van de prijsstructuur van een betaalrekening, is het niet duidelijk wat het monopolistische of competitieve prijsniveau is. Daarnaast maakt de regulering van de tarieven voor roodstand het minder waarschijnlijk dat deze tarieven op een monopolistisch niveau liggen. Bovendien zijn er aanwijzingen dat de tarieven voor rood staan in Nederland niet excessief hoog zijn in vergelijking met andere landen. Daarom voeren we de SSNIP-test uit met de huidige prijsstelling en bespreken we daarna of het waarschijnlijk is dat de markt door de *cellophane fallacy* eventueel te breed is afgebakend.
- 71 Naast de kwalitatieve SSNIP-test analyseren we ook de informatie die de banken hebben aangeleverd over hun benadering van het vaststellen van tarieven voor roodstand. Hoewel banken wellicht geneigd zijn deze informatie strategisch te verstrekken, kunnen zij toch een indicatie geven van de belangrijkste waargenomen bronnen van concurrentiedruk.
- 72 Behalve vraagsubstitutie, is ook aanbods substitutie een potentiële bron van concurrentiedruk. Aanbodsubstitutie leidt mogelijk tot een bredere marktdefinitie. Namelijk als aanbieders van andere producten (zoals leningen) die nog geen rood staan aanbieden, dit - in reactie op een kleine, maar significante prijsverhoging van rood staan - snel en tegen geringe aanpassingskosten eventueel ook gaan doen. Merk echter op dat dit voor rood staan niet mogelijk is, omdat een lening verstrekker rood staan niet kan aanbieden op een betaalrekening van een (andere) bank.

6.3.1 Substitutieanalyse

- 73 Met de kwalitatieve SSNIP-test analyseren we onder meer het gebruik van rood staan door consumenten. Daarmee bepalen we in hoeverre andere producten dezelfde behoeftes bevredigen. Merk op dat om concurrentiedruk vast te stellen, het niet noodzakelijk is dat alle, of zelfs de meeste, consumenten de hier genoemde producten als substituten beschouwen. Het is ook niet noodzakelijk dat consumenten al hun roodstand met andere leningen vervangen als reactie op een prijsverandering. Wat wel noodzakelijk is, is dat een groep consumenten bereid is om een deel van hun roodstand door leningen te vervangen als reactie op een prijsverhoging, en dat het aantal

⁶⁷ Zie bijvoorbeeld M.Motta, 2007, Competition Policy: Theory and Practice, Cambridge University Press, pag. 105. Als de werkelijke prijs van een product dichtbij de monopolieprijs ligt, dan is het verhogen van deze prijs voor een monopolist per definitie niet winstgevend (omdat de monopolieprijs de prijs is die de winsten van een monopolist maximaliseert). Het toepassen van de SSNIP test op een product die tegen de monopolieprijs wordt aangeboden leidt dus altijd tot de conclusie dat dit product substituten heeft, wat niet noodzakelijk waar is.

consumenten dat deze overstap maakt groot genoeg is om aanbieders van roodstand deze concurrentiedruk te laten voelen.⁶⁸

6.3.1.1 *Het gebruik van rood staan*

- 74 Het gebruik van rood staan kunnen we in grote lijnen in twee hoofdcategorieën onderbrengen. Ten eerste gebruiken consumenten rood staan als bron van liquiditeit op hele korte termijn bij onvoldoende saldo op hun betaalrekening. Zelfs als ze elders, bijvoorbeeld op een spaarrekening, voldoende middelen hebben. Deze vorm van rood staan ontstaat doordat consumenten niet voor voldoende saldo op de betaalrekening hebben gezorgd om in hun betaalbehoeftes te voorzien. Een mogelijke oorzaak is bijvoorbeeld de onzekerheid over de precieze timing van betalingen en inkomsten, waardoor inschattingsfouten ontstaan. Het is zeer waarschijnlijk dat roodstand in deze situatie kleine bedragen betreft en een relatief korte duur van enkele dagen heeft. In een consumentenonderzoek van de AFM⁶⁹ verklaart 47% van de ondervraagde consumenten die soms rood staan, maar geen lening hebben, dat ze niet willen lenen. 20% van hen zegt dat ze lenen als te duur beschouwen. Het is aannemelijk dat deze consumenten rood staan vooral gebruiken als bron van liquiditeit voor een paar dagen en dat ze dit niet als lenen beschouwen.
- 75 Ten tweede kunnen consumenten roodstand gebruiken als een lening om consumptie te financieren. Deze consumenten hebben (tijdelijk) onvoldoende middelen. Bij dit type gebruik gaat het hoogstwaarschijnlijk om grotere bedragen en een langere tijdsduur dan bij de eerste vorm van gebruik. Daarbij moet worden aangetekend dat dezelfde consument roodstand op beide manieren kan gebruiken: hij kan voor grote bedragen rood staan en tegelijk gebruik maken van de hoge liquiditeit die de koppeling aan de betaalrekening biedt. Hieronder bespreken we de mate van substitutie tussen rood staan en consumptief krediet voor deze twee typen gebruik van rood staan.

6.3.1.2 *Substitutie voor rood staan gebruikt als bron van liquiditeit*

- 76 Persoonlijke leningen en doorlopende kredieten zijn geen geschikte substituten voor consumenten die rood staan als bron van liquiditeit gebruiken. Dit komt doordat consumenten deze leningen niet direct voor transacties kunnen gebruiken, maar het geleende geld eerst naar een betaalrekening moeten (laten) overschrijven. Dus: als een consument in een winkel een aankoop wil doen en beseft dat hij onvoldoende saldo heeft, dan kan hij zijn doorlopende krediet niet gebruiken als substituuat voor rood staan.
- 77 Flitskredieten kunnen vaak heel snel worden geregeld (binnen een half uur voor terugkerende

⁶⁸ Hoe groot de overstap moet zijn, hangt in een kwantitatieve SSNIP-test af van de marge op rood staan. Hoe hoger de marge, hoe kleiner de overstap die vereist is om een prijsverhoging niet-winstgevend te maken. Omdat er onvoldoende gegevens beschikbaar zijn om de marges uit te rekenen, kunnen we ook niet kwantitatief bepalen hoe groot precies de overstap zou moeten zijn.

⁶⁹ AFM, Consumentenmonitor Voorjaar 2013: Roodstand, juni 2013, pag. 10.

klanten die al geregistreerd staan in het systeem), waardoor deze erg liquide zijn en in een grotere mate in aanmerking komen voor substitutie.⁷⁰ Echter, de aanwezigheid van veel bijkomende kosten (administratieve kosten, advieskosten etc.) maakt flitskredieten tot een hele dure vorm van lenen met een effectieve rente van tot wel 100%.⁷¹ Hierdoor is het onwaarschijnlijk dat consumenten een flitskrediet als substituuut zal gebruiken voor rood staan. Daarnaast is het mogelijk dat (sommige) aanbieders van flitskredieten niet aan de huidige regulering voldoen,⁷² wat hun geschiktheid als substituuut verder beperkt.

- 78 Creditcards zijn het meest geschikt als potentieel substituuut omdat consumenten hun creditcard direct voor aankopen kunnen gebruiken. Ook hoeven klanten geen rente te betalen over hun krediet binnen de afbetaalperiode (tot een maand), waardoor een creditcard mogelijk een aantrekkelijk alternatief voor kortdurende roodstand is. Een onderzoek van DNB⁷³ laat zien dat ongeveer 11% van de creditcardeigenaren een creditcard heeft om betalingen te kunnen doen of geld op te kunnen nemen bij onvoldoende saldo op hun betaalrekening. Van alle geldopnames die met een creditcard worden gedaan, vindt ongeveer 28% plaats omdat het saldo op de betaalrekening onvoldoende is. Er is dus sprake van enige substitutie tussen een creditcard gebruiken en rood staan.
- 79 Deze substitutie kent echter bepaalde beperkingen die de overstap waarschijnlijk beperken. Ten eerste heeft ongeveer 45% van de Nederlandse consumenten geen creditcard.⁷⁴ Om een creditcard als een substituuut te gebruiken voor roodstand, moeten deze consumenten de jaarlijkse vaste kosten van een creditcard dragen. Deze kosten overstijgen dan de jaarlijkse kosten van rood staan.⁷⁵ Ten tweede kan de consument een creditcard niet gebruiken voor roodstand die ontstaat door een automatische incasso. Ten derde accepteren veel Nederlandse retailinstellingen geen creditcards⁷⁶, terwijl de acceptatie van betaalpassen (die consumenten voor rood staan gebruiken) bijna universeel is. Ten vierde rekenen sommige retailers die creditcards accepteren een opslag op betalingen met een creditcard. Deze opslag varieert tussen de € 1,50 en € 9,50 per transactie, of tussen 0,7 - 1,5% van de transactiewaarde.⁷⁷ Deze toeslagen vallen voor veel transacties hoger uit

⁷⁰ Zie bijvoorbeeld www.ferratum.nl/minilening-aanvragen.

⁷¹ Zie Appendix A.

⁷² Website van AFM, www.afm.nl, geraadpleegd op 21 maart 2014.

⁷³ DNB, 2009, Creditcardgebruik in Nederland, pag. 9.

⁷⁴ Idem, pag. 3.

⁷⁵ De jaarlijkse kosten van creditcards variëren tussen €16-€36. Uit de antwoorden op de enquête blijkt dan 50% die soms rood staan gebruiken, minder dan €20 aan rente op rood staan per jaar betalen.

⁷⁶ In 2009 accepteerde ongeveer 60% van retailers geen creditcards (DNB, 2009, Creditcards: acceptatie en gebruik van toeslagen door winkeliers). In januari 2014 was het niet mogelijk om met een creditcard te betalen bij o.a. Albert Heijn, Lidl, Kruidvat en Zeeman (bron: telefonische gesprekken met de klantenservice).

⁷⁷ DNB, 2009, Creditcards: acceptatie en gebruik van toeslagen door winkeliers, pag. 5.

dan de kosten van een paar dagen rood staan.⁷⁸ Ten slotte zijn consumenten zich er niet altijd van bewust dat een bepaalde transactie tot roodstand leidt. Ook dit beperkt de mate van substitutie.

- 80 Concluderend stellen we dat betalen met een creditcard het beste substituut voor rood staan is als consumenten roodstand als bron van liquiditeit gebruiken. Het is echter niet duidelijk of een prijsstijging van 5 - 10% op roodstand tot voldoende overstap naar creditcards zou leiden om een dergelijke prijsverhoging onrendabel te maken voor een hypothetische monopolistische aanbieder van rood staan. Dit komt doordat er factoren zijn die het aantal consumenten en het type transacties waarvoor overstappen mogelijk of voordelig is, beperkt.

6.3.1.3 *Substitutie voor rood staan gebruikt als een lening*

- 81 Als consumenten rood staan als een lening gebruiken, zijn er meer potentiële substituten. Dit omdat hoge liquiditeit geen noodzakelijke voorwaarde meer is.
- 82 Als eerste moet worden aangetekend dat slechts een klein percentage van de consumenten die wel eens rood staat, ongeveer 3%, gemiddeld langer dan drie maanden rood blijft staan.⁷⁹ Het is dus niet waarschijnlijk dat een persoonlijke lening een geschikt substituut is voor de meerderheid van de roodstandgebruikers. Dit is namelijk een lening met een minimale looptijd van zes maanden, ook hanteren de aanbieders vaak een boete op vervroegde afbetaling van tussen de 0,5% en 1% van het vervroegd afbetaalde bedrag. Deze boetes maakt een persoonlijke lening, ondanks de lage rente, vaak duurder voor consumenten die deze lening als een substituut voor rood staan – dat in overgrote meerderheid van de gevallen binnen drie maanden wordt afbetaald – willen gebruiken. Omdat consumenten die minder dan drie maanden willen lenen de overgrote meerderheid vormt van de consumenten die rood staan, is het onwaarschijnlijk dat een substantiële groep van deze consumenten zou overstappen naar een persoonlijke leningen als reactie op een tariefverhoging voor rood staan.
- 83 Creditcards hebben bepaalde eigenschappen die mogelijk aantrekkelijk zijn voor roodstandgebruikers, zoals de rentevrije periodes en de hoge liquiditeit. Aan de andere kant is de rente op het creditcardkrediet, dat langer open staat dan de rentevrije periode, hoger dan de rente op rood staan. Hierdoor is een creditcard een duurdere vorm van lenen voor degenen die voor een iets langere periode (veelal een maand) willen lenen. Daarnaast kunnen consumenten hun creditcard niet voor alle transacties gebruiken, leiden creditcards mogelijk tot extra kosten en moeten consumenten jaarlijks een vast bedrag betalen voor het bezit van de creditcard. Om deze redenen is het niet waarschijnlijk dat een kleine tariefverhoging voor rood staan zal leiden tot een voldoende grote overstap naar creditcards om een dergelijke tariefverhoging onrendabel te

⁷⁸ Ter vergelijking, de kosten van €500 rood staan voor 7 dagen zijn, als de rente 15% is, gelijk aan €1.4 of 0.3% van de transactiewaarde.

⁷⁹ AFM, Consumentenmonitor Voorjaar 2013: Roodstand, juni 2013, pag. 7.

maken.

- 84 Flitskredieten zijn kortetermijnleningen met een looptijd van twee tot vier weken en zijn daardoor potentiële substituten voor roodstand van korte duur. Echter, zoals hierboven besproken, is dit een dure vorm van lenen als alle bijkomende kosten worden meegenomen en bestaan er twijfels of de aanbieders van dit soort kredieten aan alle regulering voldoen. Hierdoor is het onwaarschijnlijk dat consumenten een flitskrediet als substituut zouden gebruiken voor rood staan.
- 85 Een doorlopend krediet is een lening voor onbepaalde tijd die het voor consumenten mogelijk maakt om op een gekozen moment geld op te nemen, en waarvan zij elke maand slechts een gedeelte moeten afbetalen. Qua producteigenschappen lijkt een doorlopend krediet sterk op rood staan (met name op de continu limietvariant van rood staan). De enige uitzondering is dat het niet mogelijk is om een doorlopend krediet direct voor transacties te gebruiken. Daarnaast is de limiet voor een doorlopend krediet vrijwel altijd tenminste € 2.500, terwijl voor rood staan limieten vanaf € 500 mogelijk zijn.⁸⁰
- 86 De mediane rente op de doorlopende kredieten met de laagste limiet (€ 2.500) is gelijk aan 11,5%. Dit is vergelijkbaar met de mediane rente op rood staan van de continu limietvariant met dezelfde limiet (11,3%), en iets lager dan de rente op rood staan van de kwartaallimietvariant (12,4%). De rentes op doorlopend krediet variëren echter sterk (tussen 5,6% en 15%), waarbij de hoogste rentes hoger zijn dan die voor geoorloofd rood staan. Daarnaast rekenen veel aanbieders van doorlopende kredieten (vooral niet-banken) opnamekosten van tussen € 1,13 en € 9,95 voor elke opname. Als we alleen de leningen zonder de opnamekosten meenemen, wordt de mediane rente op doorlopende kredieten 11,7%. Als we rekening houden met het feit dat rood staan een additionele functionaliteit (namelijk een hogere liquiditeit) biedt, kunnen we concluderen dat de rentes op doorlopende kredieten en rood staan voor de limiet van € 2.500 vergelijkbaar zijn. Voor hogere limieten zijn de rentes van doorlopende kredieten beduidend lager: de mediaan ligt rond de 7,7% in vergelijking met een mediaan rond 11,3% voor rood staan.
- 87 Concluderend stellen we dat een doorlopend krediet het beste substituut lijkt voor rood staan voor consumenten die behoefte hebben aan korte termijn financiering. Overstapkosten zoals tijd en inspanning, of striktere acceptatiecriteria voor andere leningen dan voor rood staan beperken mogelijk de mate van substitutie. Aanwijzingen voor het feit dat consumenten het moeilijk vinden om een lening te nemen⁸¹, of voor het feit dat een doorlopend krediet moeilijker te verkrijgen is

⁸⁰ Websites van banken: ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank, en www.independen.nl. Zie Appendix A voor details.

⁸¹ In het eerder geciteerde onderzoek van AFM naar roodstand (pag. 10), zeggen slechts 2% van consumenten die rood staan en geen lening nemen dat dit komt doordat lenen te ingewikkeld is.

dan rood staan, zijn er echter niet.⁸²

- 88 Aan de andere kant kan de aanwezigheid van een limiet voorkomen dat consumenten het hele benodigde bedrag als doorlopend krediet gaan lenen. Daarom vinden consumenten het mogelijk nodig om naast hun doorlopend krediet rood te staan. Het kan ook zo zijn dat sommige consumenten de optie tot rood staan verkregen toen ze in een goede financiële situatie verkeerden, maar de mogelijkheid pas intensief zijn gaan gebruiken op het moment dat hun financiële situatie verslechterde. In dit geval kan het verkrijgen van een andere lening moeilijk zijn en dat leidt mogelijk tot overstapbarrières. In deze situaties zijn rood staan en andere leningen mogelijk geen alternatieven, maar gebruiken consumenten ze aanvullend.⁸³ Daarnaast zijn er aanwijzingen dat Nederlandse consumenten de rente op rood staan onderschatten⁸⁴, wat de prijsgevoeligheid en de bereidheid om over te stappen kan beperken.
- 89 Ten slotte zijn de minimale limieten voor doorlopend krediet een stuk hoger dan die voor rood staan. Dat vormt een potentiële overstapdrempel voor consumenten die van zichzelf weten dat ze de neiging hebben om te veel te lenen en zichzelf daartegen willen beschermen.

6.3.1.4 Conclusie

- 90 De bovenstaande analyse van de producteigenschappen laat zien dat voor korte termijn roodstand, die consumenten als bron van liquiditeit gebruiken, betalen met een creditcard het meest geschikte substituut lijkt te zijn. Voor consumenten die roodstand als lening gebruiken, komt doorlopend krediet meer in aanmerking als substituut. Afhankelijk van hoe groot beide gebruikstypes zijn, kan één van deze producten, of kunnen beide producten, concurrentiedruk uitoefenen op de tarieven voor roodstand. Daarbij moet worden aangetekend dat de tarieven voor rood staan - en dan vooral de tarieven tot een limiet van € 2.500 euro, die voor rood staan het meest relevant zijn - een grote overlap vertonen met de tarieven op doorlopende kredieten. Bovendien is de variatie in rentes binnen een lening categorie groter dan de variatie in rentes tussen de verschillende lening categorieën. Dit kan er op wijzen dat de concurrentiedruk tussen rood staan en doorlopende kredieten niet minder is dan de concurrentie binnen elke categorie afzonderlijk.
- 91 Aan de andere kant kan de tariefregulering, die op al deze consumptieve leningen van toepassing is, een belangrijke reden zijn dat de prijzen van dezelfde orde zijn. Daarnaast gebruiken de meeste consumenten met roodstand dit als bron van liquiditeit; daarvoor komt vooral de creditcard in

⁸² Aanvragen voor roodstand worden vaker afgewezen dan aanvragen voor andere leningen. Zie Appendix D (vertrouwelijk).

⁸³ Een consumentenonderzoek door Nibud (Geldzaken in de praktijk, juni 2012, pag. 40) liet zien dat 73% van consumenten die vaker dan een maand rood staan daarnaast ook een lening hebben.

⁸⁴ AFM, Consumentenmonitor Voorjaar 2013: Roodstand, juni 2013, pag. 8.

aanmerking, die echter beperkingen kent als substituuut. Bovendien ervaren consumenten die roodstand als lening gebruiken wellicht bepaalde drempels om naar andere leningen over te stappen. Daardoor kunnen wij niet met zekerheid concluderen dat een kleine prijsstijging van 5% - 10% tot genoeg overstap naar andere producten zou leiden om een dergelijke prijsstijging niet winstgevend te maken voor een hypothetische monopolistische aanbieder van rood staan.

- 92 We komen nu terug op het vraagstuk van de mogelijke *cellophane fallacy*, zoals besproken in Paragraaf 6.3. Daarbij moet worden aangetekend dat de tarieven voor rood staan niet veel hoger zijn dan de tarieven voor doorlopend krediet met een vergelijkbaar limiet, als we daarbij rekening houden met eigenschappen als additionele kosten en afbetalingsvoorwaarden. Ook hebben we in de eerdere analyse geen bewijs gevonden voor het feit dat de marges op rood staan duidelijk hoger zijn. Aangezien de markt voor consumptieve leningen concurrerend lijkt te zijn (zie ook Paragraaf 7.3), is het dus niet waarschijnlijk dat de tarieven op roodstand op het monopolistische niveau liggen. Daarnaast trekken we geen definitieve conclusie met betrekking tot de marktafbakening. We beschouwen immers in de rest van onze analyse beide mogelijkheden tot begrenzing van de markt. Het potentiële probleem van een te brede marktafzetting doet zich daarmee niet voor.

6.3.2 Concurrentiestrategieën van banken

- 93 Als banken de tarieven voor rood staan vooral vaststellen in relatie tot de tarieven voor roodstand van andere banken en de andere componenten van betaalrekeningen, en slechts in een kleine mate in relatie tot andere consumptieve leningen, dan moeten we concluderen dat rood staan een onderdeel is van een betaalrekening. Aan de andere kant, als vooral consumptieve leningen de tarieven voor roodstand beïnvloeden, dan is rood staan eerder een type consumenten lening.
- 94 Hoewel we de antwoorden van de economische agenten met betrekking tot hun prikkels en motivaties voorzichtig moeten interpreteren, geven de antwoorden van de banken mogelijk wel een inzicht in waar concurrentiedruk mogelijk vandaan komt. Zoals in Paragraaf 5.2 is beschreven, blijkt uit de enquête en interviews met de banken dat zij hun tarieven voor roodstand bepalen in relatie tot de tarieven voor roodstand bij andere banken, de (eigen) tarieven van andere vormen van leningen, en dat die tarieven in een mindere mate afhankelijk zijn van de tarieven voor betaalrekeningen. Er zijn dus aanwijzingen dat zowel de tarieven voor leningen als voor betaalrekeningen, inclusief tarieven voor roodstand bij andere banken, de tarieven voor roodstand beïnvloeden.

6.4 Conclusies

- 95 In dit hoofdstuk hebben wij de volgende vraag behandeld: wat is de relevante markt waarop wij de marktmacht moeten bestuderen? Allereerst hebben we geconcludeerd dat we roodstand niet als een afzonderlijke markt moeten analyseren, maar dat rood staan óf een onderdeel is van een betaalrekeningbundel, óf een onderdeel is van de markt voor consumptieve leningen. Het kan ook zo zijn dat de aanbieders van het product vanuit beide markten concurrentiedruk ondervinden.

- 96 De definitie van de relevante markt hangt af van de mate van substitutie tussen roodstand en losstaande leningen. Wij hebben dit kwalitatief geanalyseerd en aanwijzingen gevonden dat creditcards en/of doorlopend krediet mogelijk concurrentiedruk op roodstand uitoefenen. Echter, deze aanwijzingen leidden niet tot harde conclusies. Uit de informatie van de enquête en interviews blijkt dat de intentie om op de markt voor betaalrekeningen te concurreren, en dat de wens om op de markt voor leningen concurrerend te zijn, de tarieven voor roodstand mede bepalen. Concluderend kunnen we stellen dat we zowel rekening moeten houden met de mogelijkheid dat roodstand onderdeel is van de markt voor betaalrekeningen, als met de mogelijkheid dat roodstand onderdeel is van de markt voor consumptieve leningen. De meest waarschijnlijke optie is dat er van beide markten enige concurrentiedruk uitgaat.

7 Marktmacht

- 97 In dit hoofdstuk beschouwen wij de eventuele significante marktmacht van de aanbieders van rood staan. In Paragraaf 7.1 verhelderen we de definitie van marktmacht. Zoals beschreven in Hoofdstuk 6, kunnen we niet uitsluiten dat we rood staan moeten zien als onderdeel van de bundel 'betaalrekening' noch als deel van de consumentenleningenmarkt, noch deels van beide. Daarom analyseren we de eventuele aanwezigheid van significante marktmacht in de markt voor betaalrekeningen (Paragraaf 7.2) en in de markt voor consumenten leningen (Paragraaf 7.3). In dit hoofdstuk beschouwen we de bestaande regulering als gegeven en zullen we proberen resterende mededingingsproblemen te identificeren.

7.1 Definitie

- 98 Wanneer we marktmacht analyseren, is het belangrijk om te definiëren wat we bedoelen met marktmacht in de context van dit onderzoek. In strikt economische zin wordt marktmacht gedefinieerd als het vermogen om prijzen te hanteren die hoger zijn dan de marginale kosten.⁸⁵ Omdat de meeste industrieën vaste kosten hebben, kan dit referentiekader over marktmacht impliceren dat er aanleiding is voor interventie, zelfs als bedrijven geen economische winsten maken (waarbij er rekening wordt gehouden met vaste kosten) of als er geen vermogen is om de prijs individueel te beïnvloeden.
- 99 Mededingingsautoriteiten proberen daarom alleen tot interventie over te gaan wanneer men marktfalen kan aantonen en wanneer dit marktfalen leidt tot een vorm van marktmacht waarbij een bedrijf een hogere prijs kan hanteren dan zou ontstaan onder effectieve mededinging. Omdat het vaak lastig is om dit prijsniveau vast te stellen, schat men het bestaan van marktmacht vaak in door de karakteristieken van de industrie en de aard van de mededinging op de markt te

⁸⁵ In een markt met volledig vrije mededinging, zijn de gemiddelde kosten op lange termijn gelijk aan marginale kosten.

analyseren.⁸⁶

- 100 In de paragrafen hieronder analyseren we de mededinging op de markt van zowel betaalrekeningen als op de markt van consumentenleningen en trekken we een conclusie over de aanwezigheid van marktmacht op basis van beide marktdefinities.

7.2 Concurrentie op betaalrekeningen

- 101 Als de concurrentie op losstaande leningen de tarieven voor roodstand niet beïnvloedt, dan moeten we tarieven voor roodstand beschouwen als onderdeel van de prijsstructuur van betaalrekeningen. Als de markt voor betaalrekeningen concurrerend is, dan moet het niveau van de prijs voor de totale bundel op een niveau zijn dat effectieve mededinging weerspiegelt. Dit impliceert dat wanneer een aanbieder van betaalrekeningen de prijzen van een element van de bundel, zoals roodstand, verhoogt, andere elementen dan goedkoper moeten worden. Dit wordt ook wel het waterbedeffect genoemd. Mogelijke oorzaken van dit effect zijn de volgende mechanismen:

- a. Het eerste mechanisme veronderstelt dat consumenten betaalrekeningen kiezen op basis van de totale kosten die ze in de toekomst denken te maken op hun betaalrekening, inclusief roodstand. Als ze de tarieven voor roodstand zien stijgen, stappen ze wellicht over naar een andere bank. Tenzij een daling van de andere kosten van de betaalrekening deze stijging compenseert.
 - b. Het tweede mechanisme treedt in werking als consumenten geen rekening houden met de kosten van rood staan op het moment dat ze een betaalrekening kiezen. Er zijn meerdere redenen waarom consumenten niet altijd op deze kosten letten. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat kosten die in de toekomst zullen ontstaan onzeker zijn en dat consumenten daar minder belang aan hechten. Ook kan het zijn dat consumenten niet verwachten (veel) rood te zullen staan, waardoor ze tarieven voor rood staan niet belangrijk achten.⁸⁷ Als een bank zijn tarieven voor roodstand verhoogt, leidt dat in dit geval niet tot consumenten die overstappen naar een andere bank (of naar een lening), maar wel tot meer opbrengsten voor de bank. Als de bank verwacht per klant meer te verdienen, dan heeft de bank een prikkel om zijn klanten te behouden en nieuwe klanten aan te trekken, door de prijzen van andere bundelelementen (waar consumenten wel op letten) te verlagen. In een concurrerende markt voor betaalrekeningen concurreren de banken de toegenomen opbrengsten dus mogelijk weg, doordat ze lagere prijzen rekenen voor betaalrekeningen in een poging deze markt aan te boren.
- 102 Bewijs voor het waterbedeffect in de bankensector treffen we mogelijk aan in het Verenigd Koninkrijk. Daar zijn de tarieven voor roodstand (en in het bijzonder voor ongeoorloofde roodstand) veel hoger dan in Nederland. In het Verenigd Koninkrijk biedt een behoorlijk aantal banken betaalrekeningen aan zonder daar maandelijks of jaarlijkse kosten voor in rekening te

⁸⁶ Bishop and Walker, 2010, *The Economics of EC Competition Law: Concepts, Applications and Measurements*, Sweet & Maxwell, pag. 51.

⁸⁷ Het is mogelijk dat deze verwachting incorrect is. Uit het onderzoek van de OFT (*Personal current accounts in the UK: an OFT market study, July 2008*, pag. 159) bleek dat veel consumenten hun gebruik van rood staan onderschatten. Voor de werking van dit mechanisme maakt echter niet uit waarom consumenten niet op de prijzen van rood staan letten.

brenge. Een andere indicatie is dat in de EC Sector Inquiry Current Accounts, de Europese Commissie in een vergelijking tussen EU landen een negatief verband heeft gevonden tussen het niveau van vaste abonnementskosten en transactiekosten.⁸⁸

- 103 De sterkte van het waterbedeffer is afhankelijk van de intensiteit van de mededinging op de markt voor betaalrekeningen. Hoe intenser de mededinging, des te sterker het waterbedeffer, waarbij in een perfect concurrerende markt het waterbedeffer vrijwel volledig is.
- 104 In de subsecties die nu volgen bespreken we de mededinging op betaalrekeningen, daarbij gebruiken we de huidige literatuur. We kijken eerst naar de tarieven voor particuliere betaalrekeningen in Nederland vanuit een internationaal perspectief. Daarna analyseren we de structurele kenmerken van de markt, zoals de concentratie, de toetredingsbarrières, de capaciteitsbeperkingen, de overstapdrempels en bespreken we de rol van informatie in mededinging. Ten slotte bespreken we de vermoedelijke invloed van de recente financiële crisis.

7.2.1 Tarieven voor particuliere betaalrekeningen

- 105 Internationale studies van enige jaren geleden laten een consistent beeld zien van de relatief lage kosten van betaalrekeningen voor consumenten in Nederland in verhouding tot andere landen.
- 106 Oxera vergeleek in 2006 de prijzen van een betaalrekening, inclusief de tarieven voor rood staan, voor een mediaan gezin in een aantal Europese landen⁸⁹ en daarnaast in Canada, Australië en de Verenigde Staten.⁹⁰ De prijzen bleken in Nederland het laagst te zijn, hoewel het niet helemaal duidelijk is hoe Oxera het gebruik van rood staan voor een mediaan gezin heeft vastgesteld.⁹¹ In hetzelfde jaar concludeerde DG Competition in een onderzoek naar de markt voor particuliere betaalrekeningen dat Nederland zowel lage vaste beheer tarieven als transactietarieven heeft. Dit terwijl in de meeste landen óf de beheer tarieven, óf de transactietarieven laag zijn, maar niet allebei.⁹² Op basis van deze twee studies, samengevat door de OESO,⁹³ stelde DG Competition in 2007 dat de Nederlandse markt voor consumentenbankieren op dat moment concurrerend was, met het laagste gemiddelde prijsniveau van Europa.

⁸⁸ Het kan ook zo zijn dat het waterbedeffer meer omvat dan alleen de verschillende prijscomponenten van betaalrekeningen. Banken kunnen betaalrekeningen aanbieden tegen relatief lage prijzen in de verwachting dat betaalrekeninghouders additioneel meer winstgevende producten van de bank koopt, zoals: hypotheek, consumentenleningen en verzekeringen. Als dit het geval is, dan ligt het wellicht meer voor de hand dat de mededinging van alle consumentenbankproducten wordt onderzocht en niet betaalrekeningen apart. In deze studie is het waterbedeffer alleen tussen betaalrekeningen en roodstand onderzocht omdat er een kleinere kans bestaat op een waterbedeffer tussen roodstand en andere consumentenproducten.

⁸⁹ Italië, Zweden, Frankrijk, Ierland, Duitsland, Finland en het Verenigd Koninkrijk.

⁹⁰ Oxera, 2006, The price of banking: An international comparison, pag. 1.

⁹¹ Het onderzoek door Oxera omvat prijzen van betaalrekeningen, roodstaan, persoonlijke leningen, betaaldiensten, creditcards en rente voor positief saldo op betaalrekeningen en op spaarrekeningen.

⁹² DG Competition, 2006, Sector Inquiry Personal Current Accounts, pag. 88.

⁹³ OECD, 2007, Review of Competition in the Dutch Banking Sector.

- 107 Een recenter onderzoek dat in 2009 (dus aan het begin van de financiële crisis) in opdracht van de Europese Commissie is uitgevoerd, bevestigt dat de prijzen van betaalrekeningen in Nederland relatief laag zijn.⁹⁴ Het onderzoek spitst zich toe op transparantie en een internationale vergelijking van prijzen voor betaalrekeningen in alle 27 EU-landen, inclusief de diensten die aan betaalrekeningen gekoppeld zijn (waaronder rood staan). De prijzen zijn vergeleken voor vier consumentenprofielen: gemiddeld, actief, passief en basis. Nederland bleek, afhankelijk van het profiel (één van) de laagste prijzen voor particuliere betaalrekeningen te hebben. In totaal scoorde Nederland als het op één na goedkoopste land. De prijzen van de betaalrekeningen in Nederland lijken sinds 2009 echter te zijn gestegen.⁹⁵
- 108 Lage prijzen houden mogelijk ook verband met lage onderliggende kosten voor de banken, en niet alleen met een sterk concurrerende markt. McKinsey⁹⁶ onderzocht in 2006 de kosten en opbrengsten van betaaldiensten, waarbij de opbrengsten uit rood staan ook in de analyse waren meegenomen. Een van de bevindingen was dat banken verlies lijden op het aanbieden van betaalrekeningen aan consumenten en dat ze die verliezen mogelijk met winsten op het zakelijke segment opvangen. Het is echter niet duidelijk hoe McKinsey de kosten aan het consumentensegment of het zakelijke segment toekende. Gezien het feit dat een dergelijke toekenning vaak vrij arbitrair is, is het niet duidelijk hoeveel waarde we aan deze resultaten moeten hechten. In twee recente studies over de efficiëntie van het bankwezen, nam Nederland een plaats in de middenmoot in tussen andere Europese landen.⁹⁷ Hoewel deze studies ook betrekking hadden op zakelijke banken, wijst dit er mogelijk op dat we de relatief lage prijzen voor roodstand niet (volledig) kunnen verklaren door de onderliggende relatief lage kosten.⁹⁸

7.2.2 Structurele kenmerken van de markt voor betaalrekeningen

- 109 In deze subparagraaf bespreken we verschillende structurele kenmerken van de markt voor betaalrekeningen die de invloed hebben op de eventuele marktmacht.

⁹⁴ Van Dijk Management Consultants in samenwerking met Centre for European Policy Studies, 2009, Data collection for prices of current accounts provided to consumers, pag. 24.

⁹⁵ See e.g. http://www.spaarbaak.nl/RTL_Betaalrekeningen_fors_duurder_in_2010.txt (accessed on 6.03.2014); Trouw, 2.10.2012, Betaalrekening van ING wordt duurder; De Telegraaf, 2.01.2014, Bankieren duurder in 2014.

⁹⁶ McKinsey, 2006, Payment services in the Netherlands. An Analysis of revenues and costs for banks.

⁹⁷ Alzubaidi, H. En S.Bougheas, 2012, The Impact of the Global Financial Crisis on Banking Efficiency. Center for Finance and Credit Markets – Working Paper 12/05., Ferreira, C, 2012, Bank Efficiency, market concentration and economic growth in the European Union pag. 26.

⁹⁸ Het is ook mogelijk dat de regulering van de tarieven voor pinpas betalingen geïntroduceerd in 2005, een matigend effect had op de totale kosten van betaalrekeningen. Op aanbeveling van de DNB, is de macht om de prijs te bepalen weggenomen van Interpay (een organisatie die het pin-betalingsverkeer overziet voor de banken) en aan de individuele banken gegeven. Een resultaat hiervan is dat de prijzen voor betaalrekeningen afnamen voor zowel de winkeliers als de consumenten. Dit doet echter niets af aan de conclusie van het rapport omdat we bestaande regulering als gegeven beschouwen.

7.2.2.1 Concentratie

- 110 De markt voor betaalrekeningen in Nederland is vrij geconcentreerd. Tabel 1 in Paragraaf 4.2 laat de marktaandeelen zien van de vier grootste banken in de markt voor betaalrekeningen in 2006.
- 111 Een hoge concentratie in de markt wordt vaak in verband gebracht met minder concurrentie, vooral in sectoren waarin men de productie niet kan opvoeren zonder daarvoor aanzienlijke kosten te maken. Specifiek voor de bankensector vinden Beck, De Jonghe en Schepens⁹⁹ dat indicatoren van marktconcentratie positief gerelateerd zijn aan de Lernerindex, een indicator van marktmacht die op winstmarges is gebaseerd. Dit kan erop wijzen dat in de bankensector de concentratie gerelateerd is aan een mindere mate van concurrentie.¹⁰⁰

7.2.2.2 Toetreding

- 112 Toetreding en de dreiging van toetreding dragen mogelijk bij aan het competitieve gedrag van de gevestigde partijen. Als een bedrijf een hoge marge heeft, kan een rivaliserende onderneming (dreigen met het) toetreden tot de markt met lagere prijzen, waardoor de prijzen in de hele markt dalen. De aanwezigheid van toetredingsbarrières heeft dus een negatieve invloed op de mededinging.
- 113 Er is weinig informatie beschikbaar over de toetredingsbarrières in de markt voor particuliere betaalrekeningen. In het rapport uit 2007 stelt de OESO dat het moeilijk is om voorbeelden van succesvolle nieuwkomers te vinden die in staat zijn geweest om een aanzienlijk marktaandeel te verkrijgen in Nederland.¹⁰¹ In de laatste jaren zijn er wel twee toetredingen geweest: in 2006 van Triodos¹⁰², en in 2012 van Knab.¹⁰³
- 114 Een mogelijke bron van toetredingsbarrières kan de regulering zelf zijn. Een aantal indicatoren van de Wereldbank, zoals gepresenteerd door Schaek en Cihak¹⁰⁴, suggereert dat banken in Nederland relatief weinig institutionele obstakels tegenkomen. Volgens deze studie is er nooit een licentie geweigerd, wordt aan banken vrij weinig beperkingen opgelegd en scoort Nederland relatief hoog op de index van financiële vrijheid in de periode van 1995 tot 2005. Deze gegevens

⁹⁹ Beck, De Jonghe and Schepens, 2013, Bank competition and stability: cross-country heterogeneity, pag. 20.

¹⁰⁰ Deze relatie is echter geschat op gegevens over de hele banksector terwijl de markt voor betaalrekeningen anders kan zijn. Het is mogelijk dat capaciteitsbeperkingen voor betaalrekeningen minder belangrijk zijn dan voor andere bankproducten, zoals bijvoorbeeld leningen (zie ook een bespreking van capaciteitsbeperkingen hieronder). Als dit het geval is, zou de relatie tussen concentratie en mededinging minder sterk aanwezig kunnen zijn.

¹⁰¹ OECD, 2007, Review of competition in the Dutch retail banking sector, par. 12.

¹⁰² Jaarverslag Triodos, <http://www.triodosvooradviseurs.nl/downloads/128632/jaarverslag/jaarverslag-2006.pdf>.

¹⁰³ <https://www.knab.nl/pers/persbericht---knab-is-live>

¹⁰⁴ Schaek en Cihak, 2010, Competition, Efficiency and Soundness in Banking: an Industrial Organization Perspective, European Banking Center Discussion Paper No. 2010-20S, pag. 35, Tabel 2.

zijn echter gedateerd en gaan over de hele bankensector en niet specifiek over betaalrekeningen. In 2013 heeft de toenmalige NMa een onderzoek aangekondigd naar de effecten van toetredingseisen op de mededinging. De resultaten van het onderzoek zijn nog niet bekend.¹⁰⁵

- 115 Een potentieel obstakel om tot de markt voor betaalrekeningen toe te treden is de noodzaak voor de aanwezigheid van een eigen distributienetwerk. Daarentegen heeft de groei van internetbankieren het belang van een dergelijk distributienetwerk verkleind. De NMa beargumenteerde in ECA¹⁰⁶ dat de fysieke aanwezigheid van geldautomaten en bankfilialen belangrijk is voor toetreding. Bovendien stelde de NMa dat het redelijk is om aan te nemen dat dit een barrière vormt voor toetreding. Daarnaast vormen overstapbarrières (zie beneden) wellicht ook een toetredingsbarrière.¹⁰⁷

7.2.2.3 *Uitbreidingsbarrières*

- 116 Belemmeringen om snel en goedkoop de output te verhogen, hebben een negatieve invloed op de mate van concurrentie. Dit komt omdat een bedrijf dat een grotere vraag naar zijn producten niet aankan, ook minder prikkels heeft om zijn prijzen te verlagen. ACM beargumenteert in haar studie naar de concurrentie op de hypotheekmarkt dat de strengere solvabiliteitseisen na de financiële crisis banken belemmeren in het vergroten van het aantal aangeboden hypotheekleningen, omdat zij deze niet volledig met vreemd vermogen mogen financieren. Dit vermindert de concurrentie op de hypotheekmarkt, en vermoedelijk ook op de markten voor andere leningen.
- 117 Het is echter niet duidelijk of de solvabiliteitseisen ook de concurrentie op andere soorten diensten beïnvloed. Omdat voor het aanbieden van een betaalrekening op zich de bank geen eigen vermogen hoeft te reserveren, zou dat kunnen betekenen dat de solvabiliteitseisen weinig invloed heeft op de capaciteit van de bank om betaalrekeningen aan te bieden. Aan de andere kant moet er voor het roodstandonderdeel van betaalrekeningen wel eigen vermogen worden gereserveerd. In ieder geval is de invloed van solvabiliteitseisen op betaalrekeningen beperkter dan de invloed die deze eisen hebben op het aanbieden van leningen.¹⁰⁸

7.2.2.4 *Overstapbarrières*

- 118 Overstapbarrières kunnen een belangrijk obstakel vormen voor de concurrentie op

¹⁰⁵ <http://www.banken.nl/nieuws/796/nma-onderzoekt-toetredingseisen-voor-nieuwe-banken>.

¹⁰⁶ ECA, 2005, Comparative Study of Competition in Retail Banking and Payments Systems Markets, pag. 26, 38 en 40.

¹⁰⁷ ECA, 2005, Comparative Study of Competition in Retail Banking and Payments Systems Markets, pag. 7.

¹⁰⁸ Een andere potentiële drempel voor concurrentie in retail bankieren zouden de partijleiderschapsrestricties kunnen zijn die de Europese Commissie aan ING en ABN AMRO heeft opgelegd als voorwaarde voor het goedkeuren van de steun door de Nederlandse overheid tijdens de financiële crisis. Deze restricties hadden echter alleen betrekking tot hypotheekleningen en spaarrekeningen en hebben dus geen directe invloed op de mededinging op betaalrekeningen. De restricties voor ING zijn op 19 november 2013 opgeheven, die voor ABN AMRO zullen in april 2014 worden opgeheven.

betaalrekeningen. Consumenten zien mogelijk af van een overstap naar een andere bank als ze verwachten dat dit tot problemen zal leiden. Bijvoorbeeld dat ze gedurende de overstapperiode niet in staat zijn om geld op te nemen, of dat ze moeilijkheden krijgen met het betalen van hun rekeningen. ECA (2005) stelt dan ook dat deze overstapkosten een belemmering voor de concurrentie vormen in het Verenigd Koninkrijk.¹⁰⁹

- 119 Om de problemen met overstappen te verminderen heeft de Nederlandse Vereniging van Banken in 2004 een overstapservice geïntroduceerd. Gebaseerd op een enquête onder consumenten schatte Trigenum & Consumentenbond in 2011¹¹⁰ dat ongeveer 78% van de consumenten die zijn overgestapt gebruik heeft gemaakt van deze overstapservice. Desondanks stelde SEO in 2008¹¹¹ dat niet alle problemen zijn opgelost met de huidige vorm van de overstapservice. In het voorstel van de Europese Commissie tot een nieuwe richtlijn met betrekking tot betaalrekeningen¹¹² is ook een verplichting voor banken opgenomen om consumenten over een overstapservice te informeren. Dit verhoogt mogelijk het gebruik van een dergelijke service.
- 120 Relatief weinig consumenten wisselen van bank, ondanks de aanwezigheid van de overstapservice. Trigenum & Consumentenbond stelt in het genoemde onderzoek dat ongeveer 1% van de consumenten per jaar overstapt met behulp van de overstapservice, sinds het begin van de dienst in 2004. We kunnen dus vaststellen dat consumenten beperkt overstappen en dat dit mogelijk een belemmering voor de concurrentie vormt.
- 121 Hierbij moet worden aangetekend dat slechts 6,4% van de consumenten die zijn overgestapt, de hoge kosten van hun betaalrekening opgaf als reden voor hun overstap. Slechts 10% verklaarde dat zij betere service verwachtte bij hun nieuwe bank. Uit het onderzoek bleek ook dat zorgen over de duurzaamheid van de bank en ontevredenheid over de bonusbetalingen aan bankdirecteuren de belangrijkste redenen zijn voor consumenten om over te stappen.¹¹³
- 122 Daarnaast schat het onderzoek van Trigenum & Consumentenbond dat ongeveer 80% van de respondenten niet overweegt om over te stappen (terwijl 14% al is overgestapt en 6% overweegt over te stappen). Van deze 80% is 80% tevreden met de huidige aanbieder of ziet de respondent geen voordelen van een mogelijke overstap, terwijl slechts 20% zich zorgen maakt over de

¹⁰⁹ ECA, 2005, Comparative Study of Competition in Retail Banking and Payments Systems Markets, pag. 7.

¹¹⁰ Trigenum & Consumentenbond (2011), Derde evaluatie van de overstapservice: "Eenvoudig veranderen van betaalrekening", pag. 19.

¹¹¹ SEO, 2008, Drempelvrees? Onderzoek naar overstapdrempels in de markt voor betalingsverkeer en evaluatie van de Overstapservice.

¹¹² Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council On the comparability of fees related to payment accounts, payment account switching and access to payment accounts with basic features. European Commission, 8.05.2013,

¹¹³ Trigenum & Consumentenbond, 2011, Derde evaluatie van de overstapservice: "Eenvoudig veranderen van betaalrekening", pag. 19.

kostenbarrières van het overstappen.¹¹⁴

- 123 Het is daarom eveneens waarschijnlijk dat weinig consumenten overstappen omdat er reeds een concurrerende markt is waarbinnen consumenten tevreden zijn met de service die hun bank hen biedt.

7.2.2.5 *Transparantie*

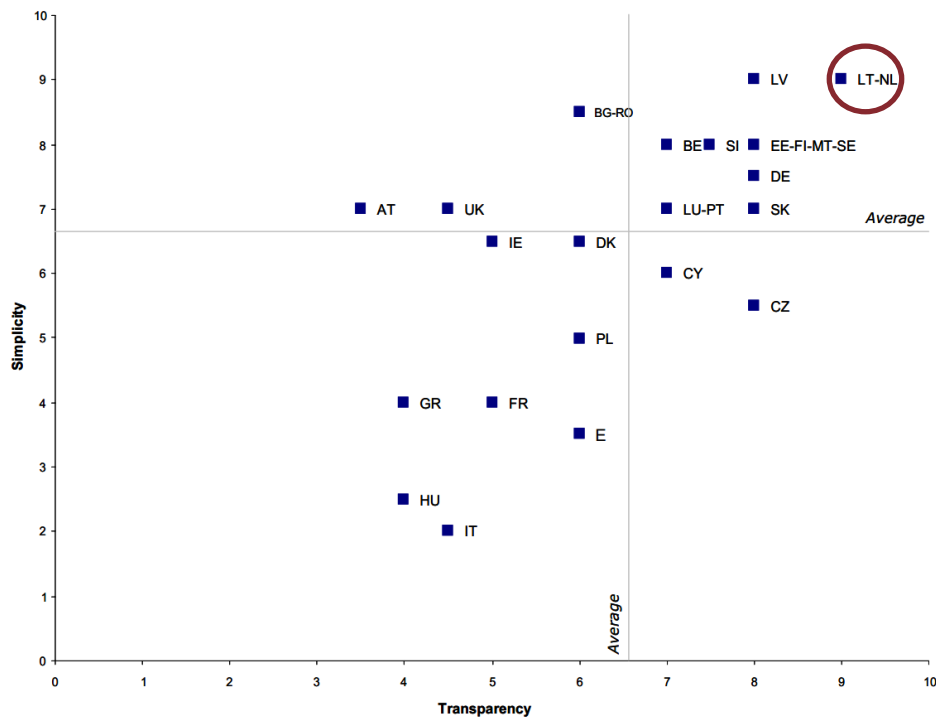
- 124 Om tot een goed geïnformeerde beslissing te komen hebben klanten duidelijke, overzichtelijke en actuele informatie nodig. Bij de overweging om een nieuw product af te nemen, of om hetzelfde product bij een andere aanbieder aan te nemen, is de toegang tot informatie een cruciaal element in het beslissingsproces.
- 125 In Nederland lijkt de transparantie van de prijzen van de betaalrekeningen hoog. In een antwoord op een consultatie van de Europese Commissie uit 2012, liet het Ministerie van Financiën weten dat informatie normaal gesproken gemakkelijk te verkrijgen is voor de consument en dat de aanwezigheid van prijsvergelijkingswebsites de transparantie verhoogt. Een mogelijke tekortkoming is dat de tariefstructuur van de verschillende banken niet altijd vergelijkbaar is. De banken gebruiken volgens het Ministerie niet altijd dezelfde structuur of dezelfde terminologie.¹¹⁵
- 126 Volgens een studie van de Europese Commissie scoort Nederland ook internationaal gezien hoog met betrekking tot de transparantie en eenvoud van de structuur van de banktarieven, zoals weergegeven in Figuur 13 (Nederland omcirkeld).¹¹⁶

¹¹⁴ Trigenum & Consumentenbond, 2011, Derde evaluatie van de overstap: "Eenvoudig veranderen van betaalrekening", pag. 19.

¹¹⁵ Reactie van het Nederlandse ministerie van Financiën op de consultatie van de Europese Commissie: "Consultation on bank accounts", 2012, http://ec.europa.eu/consumers/consultations/docs/publ_auth-nl_minfin_en.pdf. In het voorstel van de Europese Commissie tot een nieuwe richtlijn met betrekking tot betaalrekeningen (zie voetnoot 114) zijn bepalingen opgenomen over het standaardiseren van terminologie, wat deze problemen mogelijk oplost.

¹¹⁶ Van Dijk Management Consultants in partnership with Centre for European Policy Studies, 2009, Data collection for prices of current accounts provided to consumers, onderzoek in opdracht van de Europese Commissie (pag. 34). Transparantie en eenvoud zijn beoordeeld als volgt. Eerst hebben de consultants die de prijsgegevens hebben verzameld, cijfers van 1 tot 5 toegekend aan de informatievoorziening op basis van de websites van de banken. Ook is de tijd die nodig was om alle informatie te verzamelen vastgesteld. Daarna is er een consensussessie gehouden, waarin op basis van de verzamelde informatie de scores van landen zijn bepaald.

Figuur 13 De eenvoud en transparantie van banktarieven in de EU

Bron: Van Dijk Management Consultants.

7.2.2.6 De impact van de financiële crisis

127 De meeste studies die we hierboven hebben beschreven, zijn gebaseerd op gegevens van voor de financiële crisis in 2007/2008. Het is mogelijk dat de financiële crisis de mededinging op de consumentenmarkt heeft beïnvloed. Een van de weinige studies over mededinging na de crisis is de studie van Degryse & Ongena.¹¹⁷ Zij suggereren dat westerse economieën in het algemeen het doel van mededinging in de bankensector hebben verruild voor financiële stabiliteit in de nasleep van de financiële crisis.

128 Degryse & Ongena doen een aantal uitspraken over de gevolgen van de financiële crisis voor de Nederlandse markt voor consumentenbankieren:

- a. de rentes op kredieten zijn hoger door de toename van de kapitaaleisen,
- b. de concentratie in de bankensector is toegenomen,
- c. een aantal buitenlandse banken heeft de markt verlaten,
- d. een aantal banken is (gedeeltelijk) genationaliseerd, wat waarschijnlijk tot concurrentievermindering leidt, en

¹¹⁷ Degryse & Ongena, 2013, Expert opinion the intensity of Competition in the Dutch Banking Sector, pag. 12.

- e. de toestemming van de Europese Commissie voor staatssteun aan ING en ABN AMRO is gegeven onder de voorwaarde dat beide banken geen prijsleider mochten zijn.¹¹⁸
- 129 Degryse & Ongena merken voornamelijk op dat de verhoging van de concentratie, en het verlaten van de markt door buitenlandse banken, mogelijk tot een vermindering van de concurrentie op de consumentenbankmarkt leiden. Het effect van overheidsinterventies is minder duidelijk. Aan de ene kant kan staatssteun en nationalisatie leiden tot minder prikkels om winst te maximaliseren of efficiëntie en dienstverleningen voor consumenten te verbeteren. Aan de andere kant heeft een onderzoek van Calderón en Schaeck¹¹⁹ laten zien dat overheidsinterventies in de bankensector ook tot een lagere Lerner index en dus mogelijk tot meer mededinging kunnen leiden. Hun verklaring hiervoor is dat de garanties die aan sommige banken zijn verleend door de overheid, de marktwaarde van andere banken verlagen waardoor die andere banken meer geneigd zijn risico's te nemen.
- 130 Uit de gegevens van de Federal Reserve Bank of St. Louis blijkt dat de Lernerindex in de Nederlandse bankensector sinds het begin van de kredietcrisis van 0,17% in 2006 naar 0,21% in 2010 is gestegen.¹²⁰ Dit kan erop duiden dat de winstgevendheid gering is gestegen en de concurrentie licht is afgenomen. Deze index betreft de gehele bankensector en is niet gedifferentieerd naar de markt voor betaalrekeningen of consumentenbankieren.¹²¹

7.2.3 Conclusies over de markt voor betaalrekeningen

- 131 Uit studies die specifiek op de prijzen van betaalrekeningen en bijbehorende diensten zijn gericht, komt het beeld naar voren dat deze prijzen, inclusief de rente op rood staan, in Nederland tot de laagste van Europa behoren. De enige studie die de prijzen van betaalrekeningen met de onderliggende kosten vergelijkt, suggereert dat het kostenniveau in Nederland deze relatief lage prijzen niet volledig verklaart en dat er dus geen reden is om te vermoeden dat Nederlandse banken hoge marges verdienen op betaalrekeningen.
- 132 De structurele kenmerken geven een gemengd beeld over de mate van concurrentie op de markt voor particuliere betaalrekeningen. Niet één bank heeft een marktaandeel dat marktdominantie suggereert, desondanks is de marktconcentratie wel hoog. Daarnaast merken we op dat consumenten relatief weinig overstappen. Dit wijst mogelijk op overstapdrempels die de concurrentie belemmeren. Aan de andere kant kunnen lage overstapperpercentages ook consistent

¹¹⁸ Degryse & Ongena, 2013, Expert opinion the intensity of Competition in the Dutch Banking Sector, pag. 12. Commissioned by Commissie Structuur Nederlandse Banken en Ministerie van Financiën. Zie ook voetnoot 110.

¹¹⁹ C. Calderon en K.Schaeck, 2012, Bank Bailouts, Competition, and the Disparate Effects for Borrower and Depositor Welfare, The World Bank Policy Research Working Paper 6410.

¹²⁰ <http://research.stlouisfed.org/fred2/series/DDOIo4NLAo66NWDB>.

¹²¹ Daarnaast moet met beseffen dat de Lerner index tekortkomingen heeft als maatstaf voor concurrentie en dat veranderingen in de index niet noodzakelijk veranderingen in de marktmacht hoeven weer te spiegelen.

zijn met een hoge mate van concurrentie, gezien het feit dat de tevredenheid onder klanten hoog is en gezien het feit dat kosten bij overstappen een geringe rol spelen. Daarbij moet ook worden aangetekend dat de transparantie van de tarieven van betaalrekeningen relatief hoog is, wat de concurrentie bevordert.

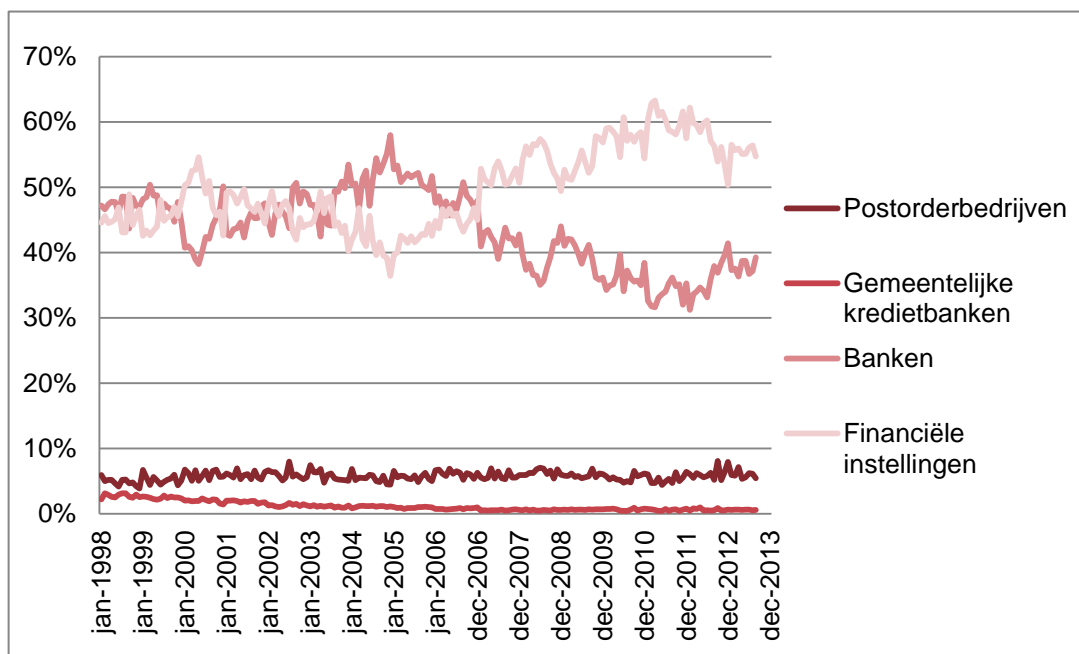
- 133 Samenvattend kunnen we stellen dat de beschikbare informatie over de concurrentie in de markt voor betaalrekeningen niet in de richting wijst van aanbieders die over significante marktmacht op de markt voor betaalrekeningen beschikken.

7.3 Concurrentie op consumptieve leningen

- 134 Zoals we in Hoofdstuk 6 hebben geconcludeerd, is het mogelijk dat de aanwezigheid en prijsstelling van andere consumptieve leningen de tarieven voor roodstand beïnvloeden. In deze paragraaf beantwoorden wij de vraag of de markt voor consumentenleningen concurrerend is.
- 135 Er is weinig onderzoek gedaan naar mededinging op de markt voor consumentenleningen in Nederland. In het ABN AMRO-Fortis Bank fusiebesluit beschrijft de Europese Commissie dat een lage concentratie en lage toetredingsbarrières de markt kenmerken. Vlak na de fusie (2007) was het marktaandeel van de grootste aanbieder (ABN AMRO en Fortis samen) gelijk aan 20-30%.¹²² 20 - 30% van de consumentenleningen werd aangeboden door niet-bancaire instellingen.
- 136 Het gecombineerde marktaandeel van banken in het totaal van uitstaande consumenten leningen is sinds 2007 gedaald (zie Figuur 14). Momenteel staat bij financieringsmaatschappijen het grootste deel van de consumptieve leningen uit (ongeveer 55%), terwijl banken een marktaandeel hebben van rond de 40%. Een gedeelte van deze daling komt waarschijnlijk doordat de Rabobank alle consumenten leningen tegenwoordig aanbiedt via haar dochteronderneming De Lage Landen, die in 2009 een marktaandeel had van 5% (zie Tabel 3).

¹²² DG Competition, 2007, Case No COMP/M.4884 – Fortis/ABN AMRO Assets. par. 145-146.

Figuur 14 Marktaandelen van verschillende typen aanbieders voor alle typen consumentenleningen, 1998 – 2013

Bron: CBS, CEG analyse. Aandelen in de waarde van nieuw uitgegeven leningen.

- 137 Tabel 3 laat de marktaandelen van de negen grootste aanbieders van consumenten leningen (exclusief roodstand) in 2009 zien, zoals gerapporteerd door AssurantiMagazine.¹²³ Het is niet helemaal duidelijk hoe deze marktaandelen zijn bepaald en hoe betrouwbaar deze gegevens zijn, dit zijn echter de meest recente en gedetailleerde beschikbare cijfers betreffende marktaandelen in deze markt. De drie grootste banken die momenteel nog steeds actief zijn, hadden in 2009 een gecombineerd marktaandeel van 26%.¹²⁴ De grootste aanbieder van consumenten leningen was geen bank maar een financieringsmaatschappij. Volgens deze bron werd 32% van de uitstaande consumenten leningen uitgegeven door aanbieders die niet in de top 9 van grootste aanbieders zaten. Dit houdt in dat deze overige aanbieders ieder een marktaandeel hebben van minder dan 2%.

¹²³ Bron: <http://recht.amweb.nl/Uploads/Documents/Katern-Jaarboek2010-Krediet1.pdf>.

¹²⁴ “De Lage Landen” is een dochter van de Rabobank. DSB is in 2009 failliet gegaan.

Tabel 3 Marktaandelen in uitstaand consumptief krediet, 2009

Financiële Instelling	Marktaandeel
Credit Agricole Deveurope	20%
ING	11%
ABN AMRO	10%
DSB Bank	7%
Alfam	6%
De Lage Landen	5%
LaSer	4%
Santander	3%
HDV (Afab)	2%
Totaal top 9 kredietverstekkers	68%

Bron: AssurantiMagazine.

- 138 Omdat de concentratiegraad vrij laag is, lijkt het redelijk om aan te nemen dat de markt voor consumptieve leningen relatief concurrerend is en dus ligt de aanwezigheid van significante marktmacht niet voor de hand. Daar komt bij dat consumentleningen onderwerp zijn van regulering die betrekking heeft op de maximale rente en de informatievoorziening, wat de uitoefening van een eventuele marktmacht beperkt.¹²⁵
- 139 Er zijn desondanks enkele eigenschappen van deze markt die de mededinging mogelijk beperken en die de moeite waard kunnen zijn om in de toekomst nader te onderzoeken. Ten eerste zou de markt voor consumptieve leningen gesegmenteerd kunnen worden naar leningstype of consumentenprofiel. Uit de bankenenquête blijkt dat tussen 20% - 50% van de aanvragen voor leningen (roodstanden en overige consumentleningen) wordt geweigerd. Dit betekent dat voor sommige consumenten leningen van een bepaald type of van bepaalde aanbieders niet toegankelijk zijn. Dit kan de keuze van deze consumenten beperken en leiden tot marktmacht voor het aanbieden van leningen aan deze specifieke groep consumenten. Ten tweede lijken er nog enkele problemen te bestaan rondom de transparantie van het aanbod. In 2012 concludeerde de AFM dat de informatievoorziening over consumentleningen op de websites van aanbieders niet altijd adequaat is. De belangrijkste problemen waren de incorrecte krediettabellen (tabellen die informatie verstrekken over de basiseigenschappen van leningen, zoals de limiet, de rente, de looptijd en de hoogte van de afbetaling) en ontbrekende verwijzingen naar de verkrijgbaarheid van standaardinformatie.¹²⁶ Toekomstig onderzoek zou de invloed van deze factoren op de mededinging in de markt voor consumptieve leningen kunnen analyseren.

¹²⁵ Zie ook Appendix B.

¹²⁶ <http://www.afm.nl/nl/nieuws/2012/jan/websites-consumentenkrediet.aspx>

7.3.1 Conclusies over de markt voor consumptieve leningen

140 Er zijn weinig gegevens beschikbaar over de mededinging in de markt voor consumptieve leningen in Nederland. Toch achten wij de aanwezigheid van marktmacht niet waarschijnlijk, gegeven het hoge aantal aanbieders, de lage concentratie en de aanwezigheid van regulering.

7.4 Conclusies

141 In dit hoofdstuk hebben we de aanwezigheid van marktmacht onderzocht op beide markten waarvan roodstand deel zou kunnen uitmaken: de markt voor betaalrekeningen en de markt voor consumentenleningen. We concluderen dat er in geen van beide markten aanwijzingen zijn voor de aanwezigheid van significante marktmacht. Daarbij moet wel worden aangetekend dat de informatie over met name over de markt voor consumenten leningen en bepaalde aspecten van de markt voor betaalrekeningen (zoals toetredingsbarrières en actuele informatie over prijzen en winstgegevendheid), schaars is.

8 Beleidsimplicaties

142 De analyse voorafgaand aan dit hoofdstuk biedt geen ondersteuning voor de hypothese dat individuele aanbieders van rood staan beschikken over significante marktmacht die tot consumentenschade leidt. Als we aannemen dat er daadwerkelijke problemen aangaande marktmacht moeten zijn aangetoond om over te gaan tot regulering, dan zijn er puur vanuit mededingingsperspectief geen verdere beleidsmaatregelen vereist.

143 Men kan echter ook vanwege andere redenen overgaan tot verdere regulering, bijvoorbeeld omdat men het wenselijk acht dat mensen die veel rood staan worden beschermd tegen hoge kosten, of omdat men banken wil aanmoedigen om de meest risicovolle consumenten te weren. Een volledige analyse van dergelijke afwegingen en de daaruit volgende regulering valt buiten de reikwijdte van dit onderzoek. In dit hoofdstuk zullen wij wijzen op de mogelijke effecten van verdere reguleringsmaatregelen die soms in de context van rood staan worden genoemd, namelijk een verandering in de huidige tariefregulering en de verhoging van de transparantie.

8.1 Verlaging van maximale tarieven

144 De huidige regulering van consumptief krediet, inclusief rood staan, bepaalt de maximale kredietvergoeding die een aanbieder van rood staan mag hanteren. De maximale kredietvergoeding is gedefinieerd als een percentage van de onderliggende waarde van het krediet op jaarbasis.

145 Het maximale effectieve kredietvergoedingspercentage op jaarbasis is gelijk aan de wettelijke

rente plus 12 procentpunten. De huidige wettelijke rente is 3%, wat de maximale effectieve kredietvergoeding gelijk maakt aan 15%.¹²⁷

- 146 Een mogelijke nieuwe maatregel zou zijn om de huidige maximale kredietvergoeding te verlagen. Consumenten die op dit moment meer dan de nieuwe maximale kredietvergoeding betalen, zouden direct profiteren van deze verlaging. Het is echter niet duidelijk wat het effect van deze tariefverlaging zou zijn op de rentes die nu onder het nieuwe maximum liggen (de laagste rente op rood staan ligt op dit moment rond 9%). Het is mogelijk dat strengere regulering geen effect zal hebben op deze lagere tarieven, maar het kan ook zo zijn dat de tarieven stijgen of dalen. Aan de ene kant kunnen de tarieven dalen als banken de relatieve afstand tussen de verschillende leningvormen in stand wil houden. Aan de andere kant kunnen de tarieven stijgen als de banken hun tarieven voor rood staan zodanig herstructureren dat de consumenten die nu minder dan het nieuwe maximum betalen, te maken krijgen met een tariefverhoging.
- 147 Een rapport van het Instituut voor Financiële Diensten (IFF) van ZEW¹²⁸ zien dat na een verlaging van het tariefmaximum in 2006, de rentes zijn gestegen in twee van de drie categorieën die in dat rapport zijn geanalyseerd. Binnen die categorieën vallen ook de leningen waarvoor de rente werd vastgezet voor minder dan een jaar (de categorie die het meest verwant is aan rood staan). De studie laat zien dat het mogelijk is dat consumenten gemiddeld gezien niet minder hoeven te betalen na een verlaging van de maximale kredietvergoeding.
- 148 Een verlaging van het huidige maximumtarief zou naar verwachting een aantal minder directe effecten hebben. Deze effecten analyseren wij hieronder.

8.1.1 Stijging van de vraag naar rood staan

- 149 Economische theorie voorspelt dat een verlaging van het tarief voor rood staan zou leiden tot een stijging van de vraag naar roodstand. Zo is het mogelijk dat als rood staan goedkoper wordt, men minder nauwkeurig let op voldoende saldo op de betaalrekening (omdat de kosten van eventuele verkeerde inschatting en daaruit volgende rood staan toch meevallen) of dat men eerder een aankoop wil doen voordat het salaris binnenkomt. Dit wordt geïllustreerd in Figuur 15, waar een verlaging van het tarief van P0 naar P1 de gevraagde hoeveelheid roodstand verhoogt van Q0 naar Q1. Banken zullen aan deze additionele vraag voldoen voor zo ver die afkomstig is van consumenten waarvan het risico op wanbetaling laag is, en mits het gereguleerde tarief hoger is dan de marginale kosten zodat het aanbieden van extra rood staan meer oplevert dan dat het kost.¹²⁹ Voor de meer risicovolle consumenten wordt de mogelijkheid van rood staan

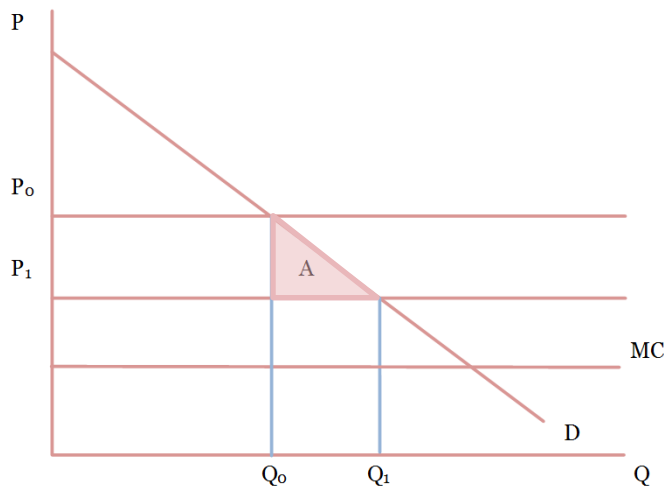
¹²⁷ Zie Appendix B voor een samenvatting van de huidige regulering.

¹²⁸ IFF en ZEW, 2009, Study on interest rate restrictions in the EU.

¹²⁹ De marginale kosten zijn in Figuur 15 als constant weergegeven, maar in de werkelijkheid zal dat waarschijnlijk niet het geval zijn. Door verschillende risicoprofielen van de consumenten kan de marginale

waarschijnlijk juist ingeperkt; dit wordt verder besproken in paragraaf 8.1.2.

Figuur 15: Effect van de tariefverlaging op de vraag naar rood staan

- 150 De consumenten die bij een lager tarief rood staan blijven afnemen of hun gebruik daarvan juist uitbreiden, zullen daarvan, in ieder geval op korte termijn, profiteren door het lagere tarief maar ook doordat ze extra nut ontleen aan het additionele rood staan. Zo hoeft bijvoorbeeld een consument minder tijd te besteden aan het beheer van zijn betaalrekening of eerder genieten van zijn aankoop. De omvang van dat bijkomende effect hangt af van de toename in de hoeveelheid ($Q_1 - Q_0$) en de waardering van consumenten voor het gebruik van rood staan (weergegeven als de vraagcurve D). Dit is te zien in de figuur als de oppervlakte van de driehoek A. Meer gebruik van rood staan kan op lange termijn voor sommige van deze consumenten ook een negatief effect hebben, als deze consumenten tijdsinconsistente voorkeuren hebben waardoor ze op korte termijn meer rood staan gebruiken dan ze volgens hun lange termijn voorkeuren zouden willen doen.

8.1.2 Beperking van de toegang tot rood staan voor risicovolle consumenten

- 151 Naast de verhoging van het gebruik van rood staan door consumenten met een laag risico, kan zich ook een ander effect voordoen met betrekking tot consumenten met een hoog risico van niet-afbetaling. Er kan een groep consumenten zijn voor wie de kans dat ze de lening niet af kunnen betalen zodanig hoog is, zodat banken ze niet rendabel kunnen bedienen bij het nieuwe maximum. Het is dus waarschijnlijk dat een tariefverlaging zal resulteren in striktere

kostencurve soms stijgend, en soms dalend zijn. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat als de rente voor rood staan heel hoog is, alleen de liquiditeitsgebruikers met een laag risicoprofiel gebruik maken van rood staan. Naarmate de rente daalt, kan rood staan ook consumenten aantrekken die dringend een lening nodig hebben en een hoog risicoprofiel hebben. Tenslotte, naarmate de rente verder daalt, kan rood staan ook leners met een laag risicoprofiel aantrekken. De vorm van de marginale kostencurve heeft echter geen invloed op de conclusie dat de aangeboden hoeveelheid zal stijgen door prijsverlaging zolang het tarief boven de marginale kosten ligt.

acceptatievoorwaarden omdat banken de consumenten met de hoogste risico's proberen uit te sluiten. Dit vermindert de hoeveelheid roodstand in de markt.¹³⁰ Het effect op de welvaart van de uitgesloten consumenten is op korte termijn negatief, omdat ze niet in staat zijn een dienst te gebruiken die ze waarderen.

- 152 Omdat consumenten die niet zouden mogen lenen de relatief risicovolle consumenten zijn, is men wellicht geneigd om hun uitsluiting als wenselijk te zien. Daarmee daalt immers het risico dat sommige consumenten niet in staat zijn hun lening af te betalen en daardoor in de toekomst in moeilijkheden komen. Daarbij moet echter worden opgemerkt dat de acceptatiecriteria voor rood staan al relatief streng zijn (ongeveer 50% van de aanvragen wordt afgewezen)¹³¹, wat erop kan wijzen dat consumenten die echt risicovol zijn nu al zijn uitgesloten van rood staan. Voor de consumenten die een relatief hoog risicoprofiel hebben, maar toch in staat zijn om af te betalen, zal ook de lange termijn welvaart waarschijnlijk dalen door de beperkte toegang tot rood staan.¹³²
- 153 Voor de mensen die wel moeilijkheden zouden hebben met afbetaling, maar toch beslissen om te lenen omdat ze tijdsinconsistente voorkeuren hebben waardoor ze op korte termijn niet in overeenstemming handelen met hun lange termijn voorkeuren, zou minder toegang tot rood staan op lange termijn gunstig kunnen zijn. Men moet zich daarbij echter afvragen of de beschikbare alternatieven voor deze consumenten gunstiger zijn. Als deze consumenten geen toegang meer hebben tot rood staan, nemen ze mogelijk goedkopere leningen (als ze daartoe toegang kunnen krijgen), kloppen ze aan bij instellingen die hulp bieden bij financiële problemen (zoals de gemeentelijke kredietbank¹³³) of rationaliseren ze hun uitgaven. Het is echter ook mogelijk dat ze zich wenden tot duurder alternatieven, zoals flitskredieten. Daarnaast is het mogelijk dat deze groep consumenten een betalingsachterstand opbouwt bij retailers (zoals internetwinkels) of dienstenaanbieders (zoals woningcorporaties of aanbieders van elektriciteit of telecomdiensten). Deze betalingsachterstanden kunnen uiteindelijk duurder blijken dan rood staan.¹³⁴

¹³⁰ Dit wordt niet geïllustreerd in de *P-Q* grafiek omdat de risicovolle consumenten niet noodzakelijk de marginale consumenten zijn en kunnen zich overal op de vraagcurve bevinden. Een manier om hierover na te denken is om de uitgebeelde vraagcurve te zien als de vraagcurve van de "geaccepteerde" consumenten. Als de acceptatiecriteria strenger worden, dan worden er minder consumenten geaccepteerd en verschuift de vraagcurve naar beneden.

¹³¹ Zie Appendix D (vertrouwelijk).

¹³² Het uitsluiten van consumenten die wel af kunnen betalen hoeft niet te duiden op verkeerde (niet winstmaximaliserende) acceptatiecriteria. Acceptatiecriteria zijn bepaald op basis van kansen op niet-afbetaling voor mensen met bepaalde kenmerken, maar ze geven geen zekerheid over wel of geen afbetaling. Stel dat van een bepaalde groep consumenten gemiddeld 10% de lening niet afbetaalt. Als de toegestane rente 9% is, dan kan deze groep niet meer winstgevend worden bediend en wordt deze groep uitgesloten, terwijl 90% van deze consumenten naar verwachting wel de lening zouden afbetalen.

¹³³ Zie <https://www.degkb.nl/>.

¹³⁴ Deze kosten omvatten in de eerste instantie de rente op het niet tijdig betaalde bedrag (maximale toegestane rente is op dit moment 3%; zie www.wettelijkere.nl) en incassokosten (op dit moment maximaal 15% of 40 euro over het eerste 2.500 euro, aflopend tot 0,5% voor bedragen boven € 19.000; zie

- 154 Als de beslissingen van sommige consumenten om roodstand te gebruiken wordt ingegeven door beperkte rationaliteit die tot suboptimale keuzes leidt, dan is het niet duidelijk of zij hun financiële situatie zullen verbeteren naar aanleiding van hun beperkte toegang tot roodstand. Het is daarom mogelijk beter om het probleem van overmatig lenen aan te pakken door beleid dat op deze specifieke groep consumenten is gericht, in plaats van via algemene maatregelen zoals lagere maximumtarieven. In 2007 heeft EIM een onderzoek specifiek naar deze problematiek gedaan.¹³⁵

8.1.3 Stoppen met het aanbieden van rood staan

- 155 Zoals in Hoofdstuk 5 is besproken, staan de meeste operationele kosten van rood staan vast ongeacht de grootte van de lening. Als de rente heel laag wordt – zelfs als die nog boven de marginale kosten blijft – dan kan de marge op roodstand onvoldoende zijn om deze vaste kosten te dekken en stoppen banken mogelijk met het aanbieden van deze dienst.¹³⁶

8.1.4 Waterbedeffect

- 156 De effecten die hierboven zijn beschreven, leiden tot een daling van de winsten die banken op rood staan maken. Als gevolg hiervan is het waarschijnlijk dat, in navolging van het waterbedeffect beschreven in Paragraaf 7.2, andere banktarieven zullen stijgen, en dan voornamelijk de andere kosten van een betaalrekening. Dalende winsten op rood staan verminderen namelijk mogelijk de prikkels van banken om te concurreren op betaalrekeningen. Deze verminderde concurrentie kan de vorm aannemen van hogere tarieven voor betaalrekeningen of een slechtere service. Het is mogelijk dat consumenten uiteindelijk niet beter af zijn, al is het ook waarschijnlijk dat er een herverdeling plaatsvindt van consumenten die de mogelijkheid van rood staan niet gebruiken naar zij die dat wel doen.

8.1.5 Effect op toetreding

- 157 Als verdere regulering tot een winstverlaging leidt, die banken niet kunnen compenseren met een stijging van andere tarieven, dan treedt mogelijk een ongunstig effect op voor de concurrentie in de bankensector doordat toetreding minder aantrekkelijk wordt. Minder concurrentie leidt naar verwachting tot hogere prijzen (ofschoon dit effect mogelijk door tariefregulering beperkt zou zijn), maar ook tot minder niet-prijsconcurrentie (zoals op het niveau van de service) en innovatie.

www.schuldinfo.nl). Voor sommige betalingsachterstanden kunnen de kosten nog hoger oplopen. Bijvoorbeeld, een consument die 6 maanden lang de zorgpremie niet betaalt, wordt aangemeld bij het Zorginstituut Nederland. Het boetebedrag wordt dan bijvoorbeeld bij CZ gelijk aan 33,23 euro per maand (bron: infodesk CZ). Voor niet tijdig betalen van een verkeersboete wordt na een paar weken een boete toegepast van 50% en dan 100%.

¹³⁵ EIM, 2007, Overkreditering aan banden. Onderzoek naar de effectiviteit van het beleid om overkreditering tegen te gaan.

¹³⁶ Interviews banken [vertrouwelijk: XXXXXXXXXXXX].

8.1.6 Conclusies

158 Het mogelijk dat de consumentenwelvaart niet stijgt bij een verlaging van het tarief voor rood staan. Dit komt voornamelijk door effecten als het waterbedeffect, beperkte toegang tot krediet voor consumenten met een hoog risicoprofiel, en mogelijk verminderde concurrentie in de bankensector. Aan de andere kant profiteren consumenten met een laag risicoprofiel en hoge vraag naar lenen waarschijnlijk het meest van een dergelijke tariefverlaging.

8.2 Grotere transparantie

159 Zoals opgemerkt in een consumentenonderzoek van de AFM, zijn er aanwijzingen dat veel Nederlandse consumenten de rente op rood staan onderschatten.¹³⁷ Vergelijkbare observaties zijn gemaakt in het Verenigd Koninkrijk en Duitsland.¹³⁸ Het is mogelijk dat als gevolg daarvan banken zich meer concentreren op concurrentie op andere elementen van betaalrekeningen dan op concurrentie op de tarieven voor rood staan. Grotere transparantie met betrekking tot de tarieven voor rood staan leidt dus mogelijk tot een verlaging van deze tarieven, als het voor consumenten duidelijker is wat de tariefverschillen tussen verschillende leningen en aanbieders zijn en dit voor meer overstappen zorgt.

160 Om de mogelijke effecten van een grotere transparantie te beoordelen, moeten we eerst bepalen hoe transparant banken nu al zijn als het gaat om de kosten van rood staan. In Paragraaf 7.2.1 hebben wij geconcludeerd dat Nederland internationaal gunstig scoort met betrekking tot de kosten van betaalrekeningen. Om de transparantie van de kosten van rood staan te beoordelen, hebben we in oktober en november 2013 de websites van vijf Nederlandse banken geanalyseerd en zochten we naar informatie over de kosten van rood staan.¹³⁹

161 Voor de meeste onderzochte banken is de informatie over de voorwaarden en rentes voor geoorloofde roodstand relatief gemakkelijk te vinden. De juiste pagina is meestal na een paar eenvoudige klikken te achterhalen. Ook is de tariefstructuur voor roodstand eenvoudig omdat deze slechts uit een rentevoet bestaat. Alleen de informatie over de acceptatiecriteria is vrij algemeen. Dit leidt er mogelijk toe dat consumenten moeite hebben met de inschatting van hun kans om een lening te verkrijgen. In de antwoorden op onze enquête hebben de banken aangegeven dat zij op hun bankafschriften informatie verstrekken over de betaalde rente op rood staan, in de meeste gevallen elke maand. Informatie over de rente is altijd opgenomen in het contract voor roodstand en de bijbehorende documentatie. Na het afsluiten van het contract

¹³⁷ AFM, Consumentenmonitor Voorjaar 2013: Roodstand, juni 2013., pag. 2.

¹³⁸ OFT, 2008, Personal current accounts and ZEW, 2012, pag. 119.

¹³⁹ ING, de Rabobank, ABN AMRO, SNS Bank en Triodos Bank. Naast de vier grootste banken die samen meer dan 90% van de markt voor betaalrekeningen bedienen, hebben we de website van Triodos Bank als één van de grootste kleine banken bestudeerd.

- informereren de meeste banken slechts over de veranderingen in de rente,¹⁴⁰ mogelijk omdat dit verplicht is.
- 162 Informatie over de voorwaarden en kosten van ongeoorloofd rood staan is veel moeilijker te vinden. De websites van de meeste banken vermelden weinig of geen informatie over dit type roodstand. Men moet de algemene voorwaarden van betaalrekeningen inkijken om erachter te komen of men ongeoorloofd rood kan staan zonder daar expliciet voor te hebben gekozen. De documenten die deze voorwaarden beschrijven, zijn echter vaak niet direct te vinden.
- 163 In de algemene voorwaarden van een betaalrekening staan de voorwaarden van ongeoorloofde roodstand relatief duidelijk vermeld. Het blijft echter vaak onduidelijk wanneer een poging tot betaling bij onvoldoende saldo tot ongeoorloofde roodstand leidt en wanneer een bank die betaling weigert. De kosten voor ongeoorloofd rood staan zijn vaak ook moeilijk te vinden. Uitzondering hierop is Triodos Bank. Bij de meeste banken is het ook onduidelijk of de toegepaste rente vast of variabel is. Banken zeggen dat ze de informatie over ongeoorloofde roodstand niet toegankelijker maken, omdat ze dit type rood staan niet willen stimuleren.¹⁴¹ Eén van de banken¹⁴² gaf aan dat de administratieve kosten van ongeoorloofd rood staan (zoals het versturen van aanmaningen) maken dat dit een van de duurste leningen is om aan te bieden.
- 164 Om de beste betaalrekening te kiezen voor hun situatie moeten consumenten niet alleen de verschillende tarieven kennen, maar moeten zij ook in staat zijn om een goede inschatting te maken van hun gebruik van de verschillende subdiensten. Het onderzoek van OFT laat zien dat in het Verenigd Koninkrijk veel consumenten hun gebruik van rood staan onderschatten. Als consumenten hun gebruik van roodstand onderschatten, zullen ze ook hun rood staan gerelateerde kosten onderschatten en zijn ze daardoor niet in staat zijn om de eventuele voordelen van overstappen volledig te beoordelen.
- 165 Een aantal Nederlandse banken (SNS Bank, ABN AMRO en de Rabobank) biedt services die het makkelijker maken voor de consument om haar gebruik van rood staan in te schatten. De banken geven alerts die de consument informeert over het saldo op haar betaalrekening. Een consument die zich voor een dergelijke dienst opgeeft, ontvangt een sms of e-mail zodra haar saldo onder een bepaald bedrag daalt. Bij ABN AMRO en de Rabobank zijn deze diensten echter niet volledig gratis. Bij ABN AMRO kost deze service € 0,10 per e-mail en € 0,20 per sms. Bij de Rabobank is de e-mail gratis, terwijl een sms € 0,15 kost.¹⁴³

¹⁴⁰ Antwoorden enquête, ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank.

¹⁴¹ Interviews met banken, ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank.

¹⁴² [Vertrouwelijk: XXXXXXXXXXXX].

¹⁴³ Websites van ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank. Het gebruik van deze alerts wisselt sterk per bank. We hebben van twee banken informatie gekregen over het gebruik van betaalalerts: van SNS Bank

- 166 We concluderen dat het erop lijkt dat de kosten van rood staan in Nederland vrij transparant zijn. Dit is mogelijk ook het gevolg van de bestaande regulering en het toezicht van de AFM. Hoewel er inspanningen nodig blijven om het transparantieniveau hoog te houden, lijkt het niet waarschijnlijk dat een nog grotere transparantie over tarieven voor rood staan hun niveau significant zal beïnvloeden.
- 167 Een mogelijk probleem is een laag besef van de kosten voor rood staan onder consumenten, ondanks de grote transparantie. Blijkbaar heeft de grote transparantie onvoldoende effect. Een potentiële verklaring voor dit lage besef is dat de meeste consumenten rood staan slechts incidenteel gebruiken. Dit betekent dat een verkeerde inschatting van de tarieven ook weinig consequenties heeft voor de uiteindelijke kosten.¹⁴⁴
- 168 Een ander gebied waarop we het verhogen van transparantie kunnen overwegen, is het vergroten van het besef van consumenten over hun roodstandgebruik. De meeste banken hebben al een beleid rondom het informeren van consumenten over hun kosten voor rood staan en ze bieden alternatieven aan voor consumenten die rood staan veel gebruiken.¹⁴⁵ Het is onzeker in welke mate het verstrekken van meer informatie zou leiden tot meer overstap en minder gebruik van rood staan. Sommige banken hebben erop gewezen dat het aanbieden van alternatieve leningen, naast de positieve consequenties van lagere leenkosten, ook tot meer lenen kan leiden, wat niet altijd in het voordeel is van de consument.¹⁴⁶

8.3 Conclusies

- 169 In Hoofdstuk 7 hebben we geconcludeerd dat we in de relevante markten voor betaalrekeningen en consumptieve leningen geen mededingingsproblemen hebben geïdentificeerd in aanwezigheid van de huidige regulering en dat wij daarom geen aanleiding zien om de bestaande regulering aan te scherpen. In dit hoofdstuk hebben wij de verwachte effecten geanalyseerd van twee potentiële reguleringsmaatregelen die in verband met rood staan vaak worden genoemd: het verlagen van de maximale kredietvergoeding en het verhogen van transparantie.
- 170 Met betrekking tot tariefverlaging concluderen we dat er naast positieve effecten zoals het verlagen van de kosten van rood staan voor consumenten, zich een aantal negatieve effecten kunnen voordoen die de positieve effecten teniet kunnen doen. Als er al significante marktmacht

([vertrouwelijk: XXXX] van alle betaalrekeningen) en van ABN AMRO ([vertrouwelijk: XXXX] van alle betaalrekeningen).

¹⁴⁴ De meeste consumenten gebruiken rood staan niet meer dan 4 keer per jaar en voor een paar dagen (zie AFM, Consumentenmonitor Voorjaar 2013, Roodstand, juni 2013). Onder de veronderstelling van vier keer per jaar rood staan voor zeven dagen, voor een bedrag van 1,400 (gemiddeld gebruik van geoorloofde en ongeoorloofde roodstand volgens de enquête), leidt een onderschatting van de rente met 5% tot een onderschatting van jaarlijkse kosten van rood staan met 5 euro.

¹⁴⁵ Antwoorden enquête, ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank.

¹⁴⁶ Interviews met banken, ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank.

zou bestaan in de relevante markten voor betaalrekeningen en consumptieve leningen, dan is het dus niet waarschijnlijk dat het reguleren van slechts een onderdeel van de markt, namelijk rood staan, deze problemen zou oplossen. Verder concluderen we dat de transparantie over de kosten van rood staan hoog is en het verhogen daarvan waarschijnlijk weinig effect zou hebben. Aan de andere kant zou het verhogen van de transparantie met betrekking tot het gebruik van rood staan positieve effecten kunnen hebben.

9 Mogelijke kruissubsidiëring

- 171 Zoals eerder geconcludeerd, hebben we geen aanwijzingen gevonden voor het feit dat aanbieders van rood staan marktmacht genieten, of dat de consumenten gemiddeld genomen schade hebben geleden. Het is echter wel zo dat het gebruik van rood staan niet evenredig is verdeeld over alle particuliere betaalrekeninghouders. De meeste consumenten die gebruik maken van rood staan, doen dat slechts sporadisch. De meerderheid van de consumenten die wel eens rood staan, staan één tot vier keer per jaar rood, en blijven gemiddeld een paar dagen rood staan.¹⁴⁷ Als gevolg hiervan blijven de jaarlijkse kosten voor rood staan voor de meeste gebruikers beperkt. Volgens de antwoorden op onze enquête, betaalt ongeveer de helft van de rekeninghouders die soms rood staat, € 20 rente of minder per jaar voor rood staan.¹⁴⁸
- 172 Buiten deze groep sporadische gebruikers staat 15% van de gebruikers elke maand rood, en staat 3% langer dan 3 maanden rood.¹⁴⁹ Ongeveer 17% van de consumenten betaalt meer dan € 100 per jaar aan roodstandrente en ongeveer 3% betaalt meer dan € 500.¹⁵⁰ Er is dus een groep consumenten die vaak rood staat en daar relatief veel voor betaalt. Dit kan tot de zorg leiden dat consumenten die vaak rood staan andere consumenten subsidiëren, doordat banken de hoge winst op rood staan gebruiken om te concurreren op de markt voor betaalrekeningen.
- 173 Kruissubsidiëring tussen groepen consumenten kan een mededingingsprobleem zijn als aanbieders marktmacht hebben op het leveren aan bepaalde groepen, en dat van deze marktmacht gebruik wordt gemaakt om op deze groep excessieve winsten te verdienen. Verder is kruissubsidiëring een probleem dat mogelijk vraagt om tussenkomst van regulering als de frequente gebruikers van rood staan, consumenten zijn met een laag inkomen en/of andere demografische eigenschappen hebben die ze kwetsbaar maakt voor financiële problemen, en die hun alternatieven voor rood staan beperkt vanwege hun risicoprofiel. Ofschoon het acceptatiebeleid voor consumptieve leningen niet strenger lijkt te zijn dan voor rood staan, is het

¹⁴⁷ AFM, Consumentenmonitor Voorjaar 2013, Roodstand, juni 2013, pag. 7. 66% van gebruikers van rood staan gebruiken het 1-4 keer per jaar, 55% van hen blijven een paar dagen rood staan.

¹⁴⁸ Antwoorden enquête, ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank.

¹⁴⁹ AFM, Consumentenmonitor Voorjaar 2013, Roodstand, juni 2013, pag. 7.

¹⁵⁰ Antwoorden enquête, ABN AMRO, ING, de Rabobank en SNS Bank.

mogelijk dat een consument die ooit de mogelijkheid tot rood staan heeft verkregen, nu in een slechtere financiële situatie verkeert zodat hij moeilijk een andere lening kan krijgen maar nog steeds rood kan staan.

- 174 Omdat het hier gaat om kruissubsidiëring tussen verschillende groepen rekeninghouders, zou een onderzoek hiernaar onderdeel moeten zijn van een onderzoek naar de markt voor betaalrekeningen. Hieronder volgt een discussie van de punten waaraan vervolgonderzoek aandacht kan besteden, om vast te stellen of kruissubsidiëring een probleem kan vormen.
- 175 Om vast te stellen of we kunnen spreken van kwetsbare consumenten die andere rekeninghouders subsidiëren, zou vervolgonderzoek antwoord moeten geven op de volgende vragen:
- Verdienen banken excessieve winsten op kwetsbare consumenten?
 - Lijden banken verliezen op particuliere betaalrekeningen die verstrekt zijn aan niet-kwetsbare consumenten, en worden die verliezen gecompenseerd door winsten op rood staan, verdiend met intensieve en hoog-risico gebruikers van rood staan?
 - Hoe groot is de groep kwetsbare consumenten met een hoog roodstandgebruik, een hoog risico profiel én een laag inkomen?

9.1 Verdienen banken excessieve winsten op kwetsbare consumenten?

- 176 Om deze vraag te beantwoorden, moet men idealiter kijken naar de marges op rood staan die banken verdienen op intensieve gebruikers. Dit is in de praktijk erg lastig, aangezien de kosten voor rood staan moeilijk te scheiden zijn van andere uitgaven, zoals kosten van betaalrekeningen of consumptieve leningen. Als eerste indicatie kan men analyseren of het waarschijnlijk is dat kwetsbare consumenten hogere marges op rood staan genereren dan andere consumenten. Hierbij zijn de volgende punten van belang:
- ten eerste moet worden aangetekend dat roodstandtarieven niet toenemen met de frequentie, duur of grootte van de roodstand. Noch rekenen banken aan afnemers met een hoog risico een hoger tarief dan aan afnemers met een laag risico. Er is dus geen bewijs van prijsdiscriminatie ten nadele van kwetsbare consumenten. Als er een verschil zou zijn, dan zit dat verschil in het feit dat sommige zware gebruikers (consumenten met een hogere limiet) een lager tarief betalen. Toch hebben gebruikers met een laag inkomen niet altijd toegang tot deze tarieven, aangezien zij wellicht niet voldoen aan de inkomenscriteria die gelden voor deze hogere limieten.
 - ten tweede zijn de operationele kosten van het aanbieden van rood staan lager voor veelgebruikers, aangezien banken hun vaste kosten kunnen spreiden over een hogere lening.
 - ten derde zijn de risicokosten hoger voor gebruikers met een hoog risico.
- 177 De tarieven voor kwetsbare consumenten zijn gelijk of lager (als ze gebruik maken van rood staan met hogere limieten) dan die voor sporadische gebruikers. Het is verder niet duidelijk of de kosten van banken voor roodstand van kwetsbare gebruikers hoger of lager zijn. Aangezien die consumenten veel gebruikmaken van roodstand, zijn de operationele kosten van de bank per uitgeleende euro waarschijnlijk lager, terwijl door hun profiel de risicokosten waarschijnlijk hoger zijn. Het is daarom niet duidelijk of banken hogere marges verdienen op kwetsbare consumenten

dan op andere typen consumenten. Indien de risicokosten hoog zijn terwijl het betaalde tarief onveranderd blijft, genereren sommige kwetsbare consumenten meer kosten dan opbrengsten, en is het dus mogelijk dat andere consumenten hén subsidiëren.

9.2 Lijden banken verliezen op particuliere betaalrekeningen die gecompenseerd worden door winsten op rood staan?

178 Om van kruissubsidiëring te mogen spreken, moeten we kunnen vaststellen dat banken verlies lijden op betaalrekeningen waarop consumenten niet of slechts sporadisch gebruikmaken van rood staan. Hiervoor moeten we de opbrengsten en kosten van betaalrekeningen vergelijken, exclusief de kosten en opbrengsten van rood staan. In 2006 concludeerde McKinsey in zijn rapport dat particuliere betaalrekeningen verliezen genereren voor banken; die studie is echter mogelijk gedateerd en het is ook niet duidelijk hoe de kosten aan particuliere en zakelijke rekeningen zijn toegeschreven. Verder onderzoek is noodzakelijk om vast te stellen of het aanbieden van betaalrekeningen inderdaad een verliesmakende dienst is voor banken. Daarbij komt dat als het verstrekken van betaalrekeningen verliesmakend zou zijn, het mogelijk is dat banken deze verliezen accepteren omdat een klant met een betaalrekening vaker ook andere producten aanschaft, zoals een hypotheek, een spaarrekening of een consumptieve lening. Een hoger rendement op andere producten – en dus niet noodzakelijkerwijs stijgende opbrengsten van rood staan - compenseren mogelijk de verliezen op betaalrekeningen. Met dit hogere rendement zou men in een vervolgonderzoek rekening moeten houden bij het inschatten van de winstgevendheid van betaalrekeningen.

9.3 Hoe groot is de groep van kwetsbare roodstandgebruikers?

179 Niet alle veel-gebruikers van rood staan zijn kwetsbare consumenten. We zien veel roodstand waarschijnlijk niet als problematisch als het gaat om een consument met een hoog inkomen en/of groot vermogen. Deze consumenten zullen in de meeste gevallen in staat zijn om de kosten van hun roodstand te dragen. Ook zullen zij toegang hebben tot alternatieve vormen van krediet.

180 De Eurostat-data (uit 2008)¹⁵¹ en een onderzoeksrapport van Panteia¹⁵² geven een beeld van wat voor type consument roodstand het meest gebruikt. Volgens de Eurostat-data, is het waarschijnlijker dat huishoudens die als arm¹⁵³ zijn geïdentificeerd, meer dan een derde van hun inkomen rood staan. In het consumentenonderzoek van Panteia, zijn huishoudens met een maandinkomen tussen de € 1.000 en € 1.500 oververtegenwoordigd in de groep van frequente

¹⁵¹ Eurostat, Overindebtedness and financial exclusion. Zie Eurostat, Over-indebtedness of European households in 2008, methodologische notities.

¹⁵² Panteia, 2013, Huishoudens in de rode cijfers 2012: Omvang en achtergronden van schuldenproblematiek bij huishoudens.

¹⁵³ Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen is 60% onder de landelijke mediaan.

roodstaanders. De verhouding tussen rood staan en opleidingsniveau is minder duidelijk: de meest frequente gebruikers van rood staan hebben een mbo-opleiding. Deze bevindingen wijzen er op dat de zware gebruikers van rood staan inderdaad kwetsbare consumenten zijn.

9.4 Conclusies

181 In dit hoofdstuk hebben we ons gebogen over de vraag of banken excessieve winsten maken op kwetsbare consumenten, die ze vervolgens gebruiken om andere consumenten te subsidiëren. We concluderen dat het niet waarschijnlijk is. Kwetsbare gebruikers betalen namelijk geen hogere rente voor rood staan, terwijl de kosten die zij veroorzaken voor de bank hoger kunnen zijn doordat deze kwetsbare consumenten vaker hogere risico op niet-afbetaling met zich meebrengen. Zij kunnen ook juist lagere kosten veroorzaken voor de bank aangezien zij meer lenen en dus zijn de operationele kosten per euro lening lager. Om het vraagstuk van kruissubsidiëring volledig te beantwoorden, zou men echter breder dan rood staan moeten kijken en de winsten kunnen onderzoeken die de banken op verschillende groepen van rekeninghouders behalen.

10 Conclusies

182 CEG heeft in opdracht van de Autoriteit Consument en Markt onderzoek gedaan naar rood staan in Nederland. Het doel van het onderzoek was om te bepalen:

- a. of aanbieders van rood staan voor particulieren in Nederland marktmacht hebben,
- b. of de eventuele marktmacht tot consumentenschade leidt, en
- c. of aanvullende regulering nodig is om de eventuele problemen die uit deze marktmacht voortvloeien te ondervangen.

183 Om de aanwezigheid van marktmacht te onderzoeken, hebben we eerst de relevante markt, waarop banken marktmacht kunnen hebben, geïdentificeerd. We concluderen dat rood staan geen aparte markt vormt maar behoort tot of de markt voor consumptieve leningen, of voor particuliere betaalrekeningen, en het meest waarschijnlijk deels tot beide markten. Vanwege het ambivalente karakter van de relevante markt, hebben we de aanwezigheid van marktmacht onderzocht zowel op de markt voor betaalrekeningen, als op de markt voor consumptieve leningen.

184 Vanuit een mededingingsoptiek constateren wij dat er geen reden is om de regulering met betrekking tot roodstandtarieven aan te scherpen. Er zijn geen aanwijzingen voor de stelling dat de relevante markten van betaalrekeningen en/of consumptieve leningen niet voldoende concurrerend zijn. Daarnaast gaat ingrijpen in de roodstandtarieven waarschijnlijk gepaard met tegengestelde effecten die de positief bedoelde effecten tenietdoen. Er zijn ook geen aanwijzingen dat banken met betrekking tot roodstand excessieve winsten zouden maken op kwetsbare groepen consumenten.

185 Bij deze conclusies tekenen we wel aan dat er op sommige terreinen weinig informatie voor handen is en nader onderzoek gewenst kan zijn. Zo is er bijvoorbeeld weinig informatie beschikbaar over de concurrentie in de markt voor consumptieve leningen. Daarnaast is er weinig actuele informatie beschikbaar over de prijzen en winstgevendheid van betaalrekeningen, of over toetredingsbarrières tot deze markt. Het is wel mogelijk dat lopende onderzoeken van de Europese Commissie in het kader van de nieuwe richtlijn met betrekking tot betaalrekeningen in deze informatie zullen voorzien.

Appendix A - Beschrijving financiële producten

- 1 Deze sectie geeft een productomschrijving van rood staan en de drie mogelijk substituten voor rood staan - doorlopend krediet, persoonlijke lening en creditcard, op basis van openbare gegevens.

A.1 Geoorloofd rood staan

- 2 In deze sectie wordt het product rood staan beschreven gebaseerd op de openbare informatie gehaald van websites van een aantal banken in oktober en november 2013. De beschouwde banken zijn: ING, ABN AMRO, Rabobank, SNS Bank en Triodos Bank. De vier eerstgenoemde banken beschikken samen over meer dan 90% van het totale aantal betaalrekeningen.¹ **Error! Reference source not found.** geeft een gedetailleerd overzicht van deze kenmerken per bank. Hieronder volgt een samenvatting.

A.1.1 Algemeen

- 3 Rood staan is de mogelijkheid om een negatief saldo te hebben op de betaalrekening. Het negatieve saldo is gelijk aan het geleende bedrag of het krediet op de betaalrekening. Het maximale bedrag dan men rood mag staan wordt bepaald door de limiet rood staan.

A.1.2 Limiet

- 4 Bij vrijwel alle beschouwde banken is de minimale limiet van roodstand €500. Deze limiet kan verhoogd worden, afhankelijk van persoonlijke omstandigheden, van €2.500 tot €75.000. Het zijn vooral de grotere banken die de mogelijkheid van een hoger limiet aanbieden.

A.1.3 Opnamevoorwaarden

- 5 Bij het gebruik van roodstand mag op elk moment geld opgenomen worden totdat de afgesproken limiet bereikt is. Er zijn geen extra kosten verbonden aan het opnemen van krediet en er wordt geen minimaal opnamebedrag gehanteerd.

A.1.4 Afbetalingsvoorwaarden

- 6 De wijze van aflossing van het krediet op de betaalrekening hangt af van het product rood staan. In het algemeen zijn er twee vormen van aflossen te identificeren:
 - a. *Minimale bijschrijving:* Bij deze vorm moet een minimaal percentage van de limiet rood staan maandelijks bijgeschreven worden op de betaalrekening. Tevens mag men geld opnemen tot de limiet rood staan. Het krediet op de betaalrekening wordt dus niet automatisch afgelost. De minimale beschrijving die de banken hanteren ligt tussen de 2% en 5% van de limiet rood staan per maand. Extra aflossen is boetevrij.
 - b. *Maximale periode van rood staan:* Bij deze vorm van krediet, moet het krediet op de betaalrekening geheel afbetaald zijn na het verloop van een vaste periode. Deze periode hangt af van de financiële instelling, maar ligt meestal rond de 90 dagen. Tevens is het mogelijk dat de bank naast de maximale periode van rood staan ook een minimale maandelijkse beschrijving hanteert. Extra aflossen is boetevrij.

¹ DG Competition, 2006, Sector Inquiry Current Accounts, 2006, Table 6.

- 7 In het algemeen wordt bij overlijden het krediet op de betaalrekening niet kwijtgescholden. Echter, een enkele bank hanteert een kwijtschelding van het krediet onder bepaalde omstandigheden.

A.1.5 Rente

- 8 Over het krediet op de betaalrekening moet rente betaald worden. Deze rente is variabel en lag in november 2013 tussen de 9,90% en 14,10% op jaarbasis, afhankelijk van zowel de limiet als de financiële instelling (zie **Error! Reference source not found.** in de Appendix).
- 9 Voor de drie grootste banken (ING, ABN AMRO en Rabobank) geldt de regel, des te hoger de limiet, des te lager de rente. Voor deze banken kan het verschil in gerekende rente fors oplopen. Zo ligt de rente bij een limiet van €1.000 tussen de 12,90% en 14,10% en bij een limiet van 10.000 tussen de 9,90% en 10,40%. De twee kleinere banken (SNS Bank en Triodos Bank) hanteren dezelfde rentepercentages ongeacht de limiet op roodstand. Deze rentepercentages zijn lager dan de rentepercentages van de drie grote banken voor vergelijkbare limieten. Zo hanteert de SNS bank een rentepercentage van 11,00% en de Triodos bank een percentage van 12,00%.
- 10 De verschuldigde rente over het krediet op de betaalrekening wordt voor de meeste financiële instellingen maandelijks of per kwartaal verrekend.

A.1.6 Acceptatiecriteria

- 11 Om voor rood staan in aanmerking te komen moeten aan bepaalde acceptatiecriteria voldaan worden. Zo is de limiet rood staan en de mogelijkheid tot rood staan afhankelijk van een aantal factoren:
- a. *Maandelijks netto inkomen*: voor een enkele bank geldt een limiet van maximaal het netto inkomen per maand. Bovendien kan het zijn dat het inkomen van de partner ook bepalend is. Het is mogelijk dat het bron van inkomen ook van belang is, dit wordt echter niet expliciet vermeld.
 - b. *Maandelijks lasten*: de huidige huurlasten, kosten van levensonderhoud en andere financiële verplichtingen.
 - c. *Persoonlijke omstandigheden*: hierbij wordt o.a. gekeken naar de gezinssituatie.
 - d. *Registratie bij Bureau Krediet Registratie*: hierbij wordt gekeken naar welke kredieten er reeds uitstaan, welke kredieten zijn afgelost en of er een betalingsachterstand is gemeld.
 - e. *Bestaande schulden*: zoals hypotheek of andere vormen van leningen.
 - f. *Land van vestiging*: men kan alleen in aanmerking komen voor rood staan indien men in Nederland woont.
 - g. *Minimale & maximale leeftijd*: de minimale leeftijd om in aanmerking te komen voor rood staan is bij de beschouwde banken 18 jaar. In het algemeen is er geen maximale leeftijd voor het in aanmerking komen van rood staan, wel kan het zo zijn dat de limiet beïnvloed wordt door de leeftijd.
 - h. *Minimale periode eigenaar betaalrekening bij desbetreffende bank*: bij het ING kwartaalproduct is het zo dan men minimaal drie maanden in het bezit moet zijn van een betaalrekening bij de ING.

A.1.7 Afsluitkosten

- 12 Om gebruik te kunnen maken van rood staan moet men in het bezit zijn van een betaalrekening. De kosten van het goedkoopste betaalpakket bij de beschouwde banken liggen tussen de €17 en €36 per jaar.

A.2 Ongeoorloofd rood staan

- 13 In deze sectie worden de productkenmerken van ongeoorloofd rood staan tussen de vijf beschouwde banken met elkaar vergeleken. De voorwaarden en kosten met betrekking tot ongeoorloofd rood staan zijn voor de meeste bancaire instellingen moeilijk te vinden en daarom erg ondoorzichtig

A.2.1 Algemeen

- 14 Ongeoorloofd rood staan is rood staan boven de met de bancaire instelling afgesproken kredietlimiet.²

A.2.2 Limiet en opname voorwaarden

- 15 Informatie betreffende het bedrag dan men ongeoorloofd rood mag staan of wanneer het toegestaan is ongeoorloofd rood te staan is niet eenvoudig te vinden. In de algemene voorwaarden van een betaalrekening kan men hierover meer informatie over vinden. Zo wordt er vermeld dat het vaak niet toegestaan is ongeoorloofd rood te staan en dat de bancaire instelling het recht heeft om een betaalopdracht te weigeren indien dit resulteert in ongeoorloofde roodstand. Het komt echter voor dat, zelfs wanneer er onvoldoende krediet aanwezig is, dit soort betaalopdrachten toch worden uitgevoerd. Dit heeft als gevolg dat men ongeoorloofd rood staat.

A.2.3 Afbetalingsvoorwaarden

- 16 Het is niet toegestaan ongeoorloofd rood te staan zonder toestemming van de rekeningverstekkende bank. Indien dit toch gebeurt, zo vermelden de algemene voorwaarden, moet de rekeninghouder er direct voor zorgen dat de ongeoorloofde roodstand aangevuld wordt. Bovendien is het tekort onmiddellijk opeisbaar.

A.2.4 Rente

- 17 Over de ongeoorloofde roodstand moet rente betaald worden. Deze rente is vaak erg moeilijk te vinden op de website van de onderzochte banken. Bovendien wordt er vaak niet aangegeven of de te betalen rente variabel of vast is. Voor de kleinere banken (SNS en Triodos bank) is de rente op ongeoorloofd rood staan gelijk aan de rente op geoorloofd rood staan. Echter, de grote banken hanteren vaak de maximale wettelijk toegestane rente van 15%.³

A.2.5 Acceptatiecriteria

- 18 Volgens de algemene voorwaarden van de betaalrekeningen van de verschillende aanbieders is

2 Hier valt ook roodstand onder wanneer men de mogelijkheid van rood staan niet heeft afgesproken met de bank.

3 Met uitzondering van de Rabobank.

het wettelijk niet toegestaan om ongeoorloofd rood te staan en behouden zij het recht een betaling te weigeren indien dit resulteert in ongeoorloofde roodstand.

A.3 Doorlopend krediet

- 19 In deze sectie worden doorlopende kredieten van een groot aantal aanbieders vergeleken (zie **Error! Reference source not found.** hieronder). Tot deze aanbieders horen zowel bancaire en niet-bancaire instellingen. Bij deze vergelijking worden alle doorlopende kredieten met een waarde tot €10.000 meegenomen omdat verondersteld wordt dat doorlopende kredieten met een hoger limiet geen waarschijnlijk substituuut zijn voor rood staan. Een gedetailleerd overzicht van de kenmerken is zichtbaar in **Error! Reference source not found.** Hieronder worden de belangrijkste kenmerken samengevat.

A.3.1 Algemeen

- 20 Doorlopend krediet is een consumptieve kredietvorm waarbij het te lenen bedrag zowel in zijn geheel als gedeeltelijk opgenomen kan worden, zelfs na aflossing

A.3.2 Limiet

- 21 De limiet op een doorlopend krediet kan in overleg met de instelling zelf bepaald worden. Er gelden echter wel minimale en maximale limieten. Deze liggen voor de meesten bank tussen de €2.500 en €75.000.

A.3.3 Opnamevoorwaarden

- 22 Een doorlopend krediet kan zowel geheel als in (meerdere) gedeeltes opgenomen worden. Echter, men is vaak gebonden aan een minimaal opnamebedrag dat meestal ligt tussen de €100 en €200. Bovendien komt het bij enkele financiële instellingen voor dan men transactiekosten moet betalen voor elke opname van het krediet, deze lopen uiteen van €1,13 tot €9,95
- 23 Aangezien de rente variabel is en de te betalen maandtermijn een vast bedrag is, staat de daadwerkelijke looptijd van het contract meestal niet vast maar hangt deze af van de schommelingen in de rente.

A.3.4 Afbetalingsvoorwaarden

- 24 Het uitstaande doorlopende krediet wordt afbetaald door middel van een maandelijkse betaling die meestal een vast percentage van de limiet is. Dit percentage ligt gebruikelijk tussen de 1% en 8%. Hierbij wordt echter een minimum bedrag van tussen de €37,50 en €50,00 per maand gehanteerd. Daarnaast bestaat vaak de mogelijkheid om het uitstaande bedrag boetevrij ineens of in delen af te lossen. De aflosverplichting blijft bij de meeste banken ook gelden na overlijden, alleen bij de niet-bancaire instellingen wordt de restschuld kwijtgescholden.

A.3.5 Acceptatiecriteria

- 25 Om in aanmerking te komen voor een doorlopend krediet moet men aan een aantal acceptatievoorwaarden voldoen. De geldende acceptatiecriteria hangen sterk af van de financiële instelling. Doorslaggevende criteria zijn:

- a. *De bron van inkomen*: vaak is loon uit een vast dienstverband een vereiste. Echter is het bij sommige instellingen ook mogelijk een doorlopend krediet aan te vragen met een tijdelijk contract, als zelfstandig ondernemer of met alimentatie als inkomstenbron (zie **Error! Reference source not found.**).
- b. *Kredietverleden*: bij het aanvragen van een persoonlijke lening wordt het kredietverleden zowel als eventuele meldingen bij het BKR onderzocht. Vaak is het niet mogelijk een persoonlijke lening aan te vragen indien de hoofdaanvrager of zijn/haar partner een A-melding heeft bij het BKR.
- c. *Minimale & maximale leeftijd*: Voor de meeste aanbieders geldt een minimale leeftijd van 18 jaar en voor de overige een minimale leeftijd van 21 jaar. De maximale leeftijd voor het afsluiten van een persoonlijke lening ligt tussen de 64 en 74 jaar. De maximale aflosleeftijd tussen de 67 en 80 jaar.

A.3.6 Afsluitkosten

- 26 Aan het afsluiten van een doorlopend krediet zijn geen afsluitkosten verbonden.

A.3.7 Rente

- 27 Bij een doorlopend krediet wordt alleen rente betaald over het openstaande saldo. Deze rente is variabel en hangt af van de limiet, het persoonlijke risicoprofiel en de financiële instelling, en ligt tussen de 5,80% en 15,00% op jaarbasis. **Error! Reference source not found.** geeft een overzicht van de rente van de aanbieders van doorlopende kredieten per limietklasse
- 28 Bij de vergelijking van het rentepercentage op een doorlopend krediet tussen de financiële instellingen en voor de verschillende limieten, zien we dat het rentepercentage daalt naarmate de limiet hoger wordt. Deze daling is groter voor de drie grootste banken dan voor de meeste andere financiële instellingen. Bovendien worden de verschillen tussen de financiële instellingen kleiner naar mate de limiet groter wordt.

A.3.8 Opnamekosten

- 29 Bij een aantal aanbieders van doorlopend krediet moeten tractiekosten betaald worden bij het opnemen van (een gedeelte) van het krediet. Dit kan ertoe leiden dat deze aanbieders lagere rentes vragen. Een voorbeeld van een dergelijk aanbieder is Kruidvat. Met een rentepercentage van rond de 6% lijkt een Kruidvat lening een van de goedkoopste opties. Indien men echter rekening houdt met de transactiekosten van €9,95 per opname, hoeft dit niet meer het geval te zijn.

A.4 Creditcard

- 30 In deze sectie worden de kenmerken van creditcards van verschillende aanbieders vergeleken. De financiële instellingen die beschouwd worden zijn de Rabobank, de SNS Bank, de ING, de ABN AMRO en Visa.
- 31 Er bestaan verschillende klassen creditcards zoals de basis card, platinum card en gold card. De verschillen tussen de kaarten zijn, buiten een hoger limiet, voornamelijk de vele extra's zoals aankoopverzekeringen, tolkservices, vlucht- en bagagevertragingsverzekering etc. Aangezien we voornamelijk geïnteresseerd zijn in de creditcard als een substituut voor rood staan, laten we creditcards die duurder zijn door de vele extra's die ze bieden buiten beschouwing.

A.4.1 Algemeen

- 32 Een creditcard is een pas waarbij de gebruiker de mogelijkheid heeft een betaling te maken die pas naar een bepaalde rentevrije periode terugbetaald moet worden. Zodra men een betaling met de creditcard heeft gemaakt maakt men feitelijk gebruik van een doorlopende lening.

A.4.2 Limiet

- 33 Een aantal financiële instellingen hanteert een standaard limiet, deze kan vaak op verzoek omlaag of omhoog aangepast worden. De standaard limiet bedraagt €1.000 tot €2.500, afhankelijk van de instelling. Bij de andere instellingen kan met zelf de limiet bepalen tussen bepaalde maxima en minima, deze liggen tussen de €500 en €5.000.

A.4.3 Opnamevoorwaarden

- 34 De creditcard biedt de mogelijkheid directe betalingen te maken tot de limiet van de creditcard. Het is niet mogelijk om geld over te maken van de creditcard naar de betaalrekening om daar vervolgens een betaling mee te maken (denk bijvoorbeeld aan de betaling van een automatische incasso).

A.4.4 Afbetalingsvoorwaarden

- 35 Het bestede bedrag op de creditcard moet terugbetaald worden aan de financiële instelling. Dit kan bij de meeste instellingen op twee manieren:
- In één keer terugbetalen:* de standaardoptie op de creditcard is om het bestede bedrag per maand ineens terug te betalen. Aangezien de creditcard vaak gekoppeld is aan een betaalrekening betekent dit dat het bedrag per automatische incasso van de rekening geboekt wordt. Bij deze optie wordt geen rente verrekend over het uitstaande bedrag.
 - Gespreide terugbetaling:* vaak is het ook mogelijk het bestede bedrag tegen rente in maandelijkse termijnen terug te betalen. Hierbij hanteren de meeste financiële instellingen een vast percentage van de besteding per maand, met een minimaal aflospercentage per maand of alleen een minimaal aflosbedrag. Het aflospercentage ligt tussen de 2,50% en de 5,00%, en verschilt per instelling. Het minimale aflosbedrag varieert van €20,- tot €45,- per maand, afhankelijk van de financiële instelling.
- 36 Bij alle beschouwde financiële instellingen is het uitstaande bedrag op de creditcard na het overlijden opeisbaar. Alleen Visa biedt de mogelijkheid dit risico af te dekken voor €6,75 per jaar.

A.4.5 Acceptatiecriteria

- 37 Om in aanmerking te komen voor een creditcard moet aan bepaalde acceptatiecriteria voldaan worden. Factoren die in overweging genomen worden bij een aanvraag en bij de bepaling van de limiet zijn:
- Maandelijks netto inkomen:* in sommige gevallen wordt zowel het eigen loon als dat van de partner in beschouwing genomen. Bij een aantal instellingen wordt een minimaal inkomen vermeld zoals bij ING (€650) en Visa (€1150). Bovendien is het mogelijk dat de bron van inkomsten ook van belang is, dit wordt echter alleen expliciet vermeld door de SNS Bank.
 - Maandelijkse lasten:* hierbij wordt er gekeken naar de huidige huurlasten, kosten van levensonderhoud en andere financiële verplichtingen.

- c. *Persoonlijke omstandigheden*: hierbij wordt er o.a. gekeken naar de gezinssituatie.
- d. *Registratie bij Bureau KredietRegistratie*: hierbij wordt gekeken naar welke kredieten er reeds uitstaan, welke kredieten zijn afgelost en of er een betalingsachterstand is gemeld.
- e. *Bestaande schulden*: hierbij wordt een hypotheek of andere vormen van leningen bekeken.
- f. *Land van vestiging*: bij een aantal instellingen staat expliciet vermeld dat men alleen in aanmerking kan komen voor een creditcard indien men in Nederland woont, zoals bij Visa en de SNS bank.
- g. *Minimale leeftijd*: de minimale leeftijd om in aanmerking te komen voor een creditcard is 18 jaar.
- h. Betaalrekening

A.4.6 Afsluitkosten

- 38 Het afsluiten van een creditcard gaat vaak gepaard met periodieke kosten voor zowel de creditcard als de (vaak) benodigde betaalrekening (€17 - €36 per jaar). De bijkomende kosten voor de creditcard liggen tussen de €15,75 en €36,50 per jaar. Bij een aantal aanbieders zitten de kosten van de creditcard inbegrepen in de kosten van het betaalpakket. Dit zijn vaak de duurdere betaalpakketten met jaarlijkse kosten tussen de €36 en €45 per jaar.

A.4.7 Rente

- 39 Alleen bij gebruik van gespreide terugbetaling moet rente betaald worden over het uitstaande bedrag. Deze rente ligt tussen de 12,7% tot 15% op jaarbasis, bij een limiet tot €5.000, daarmee is het gespreid terugbetalen van de creditcard krediet een van de duurste vormen van lenen (zie **Error! Reference source not found.**).
- 40 Voor vrijwel alle beschouwde instellingen hangt de rente op gespreid betalen niet af van de limiet op de creditcard.

A.5 Persoonlijke lening

- 41 In deze sectie worden persoonlijke leningen van een groot aantal aanbieders vergeleken. Tot de aanbieders horen zowel bancaire als niet bancaire instellingen. De productkenmerken worden vergeleken voor leningen tot €10.000 aangezien producten met een hoger limiet niet als een waarschijnlijk substituuut voor rood staan beschouwd worden. Een overzicht van de kenmerken is zichtbaar in **Error! Reference source not found.** Hieronder volgt een samenvatting

A.5.1 Algemeen

- 42 Een persoonlijke lening is een consumptieve kredietvorm waarbij het te lenen bedrag in een keer wordt uitbetaald en in vaste termijnen wordt terugbetaald. Een persoonlijke lening wordt voornamelijk gebruikt voor het betalen van grote aankopen.

A.5.2 Limiet

- 43 Bij de meeste aanbieders kan men een persoonlijke lening afsluiten voor een bedrag van minimaal €5.000. Bij enkele andere aanbieders is het ook mogelijk een lening voor een bedrag

vanaf €2.500 af te sluiten, dit zijn de financiële niet-bancaire instellingen en Santander. Het maximale te lenen bedrag is voor alle aanbieders gelijk aan of hoger dan €50.000.

A.5.3 Opnamevoorwaarden

- 44 Bij een persoonlijke lening wordt de gehele limiet van de lening in een keer opgenomen. Het is niet mogelijk na (een gedeeltelijke) aflossing opnieuw een gedeelte van de lening op te nemen.

A.5.4 Afbetalingsvoorwaarden

- 45 Bij een persoonlijke lening wordt elke maand een vast bedrag aan aflossing betaald. Deze aflossing wordt bepaald door de looptijd van de lening. Deze looptijd wordt in overleg met de financiële instelling vastgezet en ligt tussen de 6 en 120 maanden.
- 46 Bij een persoonlijke lening heeft men de mogelijkheid de lening vroegtijdig af te lossen, dit kan echter niet altijd boetevrij. Vooral bij de financiële niet-bancaire instellingen zitten er vaak kosten verbonden aan het vroegtijdig aflossen van de persoonlijke lening. Deze kosten bedragen 1% van het vroegtijdig afgeloste bedrag, indien het bedrag meer dan een jaar te vroeg is aflost en anders 0,5%.
- 47 Bij de alle financiële niet-bancaire instellingen moet na overlijden het resterende bedrag van de lening terugbetaald worden. Dit bedrag is dus opeisbaar door de bank bij nabestaanden. Alleen bij de bancaire instellingen wordt de resterende schuld in geval van overlijden kwijtgescholden.

A.5.5 Acceptatiecriteria

- 48 Om voor een persoonlijke lening in aanmerking te komen moeten aan bepaalde acceptatiecriteria worden voldaan. De geldende acceptatiecriteria hangen sterk af van de financiële instelling. Doorslaggevende criteria zijn:
- De bron van inkomen:* vaak is loon uit een vast dienstverband een vereiste. Echter is het bij sommige instellingen ook mogelijk een persoonlijke lening aan te vragen met een tijdelijk contract, als zelfstandig ondernemer of met alimentatie als inkomstenbron (zie **Error! Reference source not found.**).
 - Kredietverleden:* bij het aanvragen van een persoonlijke lening wordt het kredietverleden en eventuele meldingen bij het BKR onderzocht. Vaak is het niet mogelijk een persoonlijke lening aan te vragen indien de hoofdaanvrager of zijn/haar partner een A-melding heeft bij het BKR.
 - Minimale & maximale leeftijd:* Voor de meeste aanbieders geldt een minimale leeftijd van 18 jaar en voor de overige een minimale leeftijd van 21 jaar. De maximale leeftijd voor het afsluiten van een persoonlijke lening ligt tussen de 64 en 74 jaar. De maximale afbetaalleeftijd ligt tussen de 67 en 80 jaar.

A.5.6 Afsluitkosten

- 49 Aan het afsluiten van een persoonlijke lening zijn geen afsluitkosten verbonden.

A.5.7 Rente

- 50 De rente die betaald wordt op een persoonlijke lening is sterk afhankelijk van zowel de limiet als de financiële instelling. **Error! Reference source not found.** bevat de rente per aanbieder en

limiet.

- 51 Voor de meeste financiële instellingen geldt: des te hoger de limiet, des te lager de te betalen rente. Dit verschil kan wel oplopen tot 3,5% en is in het algemeen groter voor de top 3 banken als voor de rest van de financiële instellingen. Dit komt voornamelijk doordat de rente op een laag limiet aanzienlijk hoger is bij de top 3 banken dan bij de meeste andere financiële instellingen, het verschil wordt kleiner naarmate de limiet hoger wordt. Dit lijkt aan te duiden dat er meer concurrentie plaats vindt op leningen met een hoger limiet (een limiet tot €10.000) dan voor leningen met een lager limiet.
- 52 Bij een aantal leningen bestaat de mogelijkheid dat de rente nog aangepast wordt aan de hand van het risicoprofiel (5 van de 12 aanbieders). In de openbare stukken ontbreekt de informatie over de basis waarop deze rente wordt aangepast en hoe groot deze aanpassing kan zijn. Er lijkt geen duidelijke relatie te bestaan tussen de hoogte van de rente en de mogelijkheid van het aanpassen van de rente gebaseerd op het risicoprofiel van een klant; zowel duurdere als goedkopere aanbieders geven aan gebruik te maken van een op risico-gebaseerde rente.

A.6 Flitskrediet

- 53 In deze sectie worden de kenmerken van flitskredieten gespecificeerd en de voorwaarden van verschillende aanbieders van flitskredieten met elkaar vergeleken.⁴ Voor een gedetailleerd overzicht van flitskredieten zie **Error! Reference source not found.**

A.6.1 Algemeen

- 54 Een flitskrediet is een lening met een relatief lage leensom die binnen een korte termijn terugbetaald moet worden (maximaal binnen drie maanden). Deze kredieten vallen sinds mei 2011 onder het toezicht van de AFM.

A.6.2 Limiet

- 55 De maximale leensom ligt voor de meeste aanbieders tussen de €50 en €1.000. Echter, bij sommige aanbieders is de leensom afhankelijk van de relatie tussen de klant en de aanbieders. Indien er geen relatie bestaat (nieuwe klant) is het te lenen bedrag vaak beperkt tot €400.

A.6.3 Opnamevoorwaarden

- 56 De gehele leensom wordt bij de meeste aanbieders binnen enkele dagen en soms zelfs uren of minuten overgemaakt op de betaalrekening. Vaak kan tegen een meerprijs de duur van ontvangst verkort worden zodat de klant sneller beschikking heeft over de leensom. Het is niet mogelijk in termijnen geld op te nemen.

A.6.4 Afbetalingsvoorwaarden

- 57 Het aflossen van de lening vindt in één keer plaats voor de uiterste terugbetaaltermijn. Deze hangt af van de duur van de lening die voor de meeste aanbieders tussen de 15 en 45 dagen ligt. Indien gewenst kan de lening ook eerder afgelost worden, hier zijn geen extra kosten aan

4 Deze aanbieders zijn: cashper.nl, saldodipje.nl, minilening.nl en betaaldag.nl. Informatie verkregen op 6 Januari 2014 van de respectieve website.

verbonden. Echter, de te betalen rente ligt vast en resulteert dit dus niet in een vermindering van de te betalen kosten.

A.6.5 Acceptatiecriteria

- 58 De acceptatiecriteria van de verschillende aanbieders lopen sterk uiteen. Zo vermeldt cashper.nl dat zij er voor iedereen zijn en specificeert de acceptatievoorwaarden nauwelijks in de kredietvoorwaarden. Echter, de andere aanbieders hanteren strengere acceptatievoorwaarden waarbij o.a. criteria zoals BKR melding, leeftijd, nationaliteit, herkomst loon, hoogte loon en woonplaats in beschouwing genomen worden.

A.6.6 Rente

- 59 De te betalen rente op flitskredieten loopt sterk uiteen. Zo zijn er enkele aanbieders die een rente aanbieden die gelijk is aan de maximale toegestane rente, terwijl andere aanbieders relatief lage rentes aanbieden van 7,9% en zelfs 0% op jaarbasis. Bij aanbieders die een hogere rente hanteren is het vaak mogelijk een lening af te sluiten zonder bijkomende kosten, bij de andere aanbieders is dit meestal niet het geval, dit wordt in de volgende sectie in meer detail uitgelegd.

A.6.7 Afsluitkosten

- 60 Het is niet ongebruikelijk dat bij het afsluiten van een flitskrediet additionele kosten betaald moeten worden, zoals bijvoorbeeld kosten voor een snelle afhandeling van de aanvraag en ontvangst van het geleende bedrag, administratiekosten, advieskosten en overlijdensverzekeringskosten. Ook zijn er mogelijk extra kosten verbonden aan het ontvangen en verzenden van SMS berichten of aan het plegen van telefoongesprekken. Deze kosten zijn van tevoren niet duidelijk en vaak erg hoog en resulteren in een effectieve rente van ruim boven de 100%. Dit zorgt ervoor dat flitskredieten een van de duurste vormen van lenen zijn.

Tabel 1: Kenmerken van rood staan

Instelling	Goedkoopste betalpakket	Min leeftijd	Limiet		Looptijd (mnd.)	Boetevrij aflossen	Minimale bijschrijving	Kwijtschelding overlijden	Rente per limiet tot			
			Min	Max					€1.000	€2.500	€5.000	€10.000
ING continu	€17,40	18	€2.500	€25.000	Onbepaald	Ja	5%	Nee	n.v.t.	n.v.t.	9,90%	9,90%
ING kwartaal	€17,40	18	€500	€2.000	Onbepaald	Ja	n.v.t.	Nee	13,90%	13,90%	n.v.t.	n.v.t.
ABN AMRO	€36,00 ⁵	18	€500	€75.000	Onbepaald	Ja	2,5%	Ja	14,10%	11,20%	11,20%	10,40%
Rabobank	€17,00	18	€500	€50.000	Onbepaald	Ja	2%	Nee	12,90%	12,70%	12,70%	10,40%
SNS Bank	€23,40	18	€1.000	€2.500	Onbepaald	Ja	n.v.t.	Onbekend	11,00%	11,00%	n.v.t.	n.v.t.
Triodos	€23,40	18	€500	€10.000	Onbepaald	Ja	2,5%	Onbekend	12,00%	12,00%	n.v.t.	n.v.t.

Bron: rabobank.nl, ing.nl abnamro.nl, snsbank.nl, triodos.nl, worldcard.nl (verkregen op 23 oktober 2013)

Tabel 2: Kenmerken van doorlopende kredieten

Instelling	Leeftijd aanvrager			Limiet		Kwijtschelding overlijden	Tijdelijk contract	Alimentatie als inkomen	Zelfstandig ondernemer	A-melding BKR	Rente gebaseerd op risico	Min opnamebedrag	Bankpas geld opnemen	Opnamekosten	Min aflossings-termijn	Rente voor limiet tot		
	Min	Max start	Max einde	Min	Max											€2.500	€5.000	€10.000
Interbank	21	59	67	€2.500	€75.000	nee	ja	nee	ja	nee	Ja	€100	ja	€1,30	€50	15,00%	7,70%	6,60%
WoonLife Kredieten	21	59	67	€2.500	€75.000	nee	ja	nee	ja	nee	ja	€100	ja	€1,130	€50	15,00%	12,30%	11,00%
Rabobank.	18	64	75	€2.500	€50.000	ja	ja	ja	ja	ja	nee	€150	nee	n.v.t.	€25	12,50%	10,30%	9,20%
ABN AMRO	18	64	73	€2.500	€75.000	ja	ja	nee	ja	ja	ja	€0	ja	n.v.t.	€37,50	11,70%	10,60%	8,70%
ING	21	59	67	€2.500	€75.000	ja	ja	nee	ja	ja	nee	€225	nee	n.v.t.	€35	11,40%	10,30%	9,20%
SNS bank	18	64	70	€2.500	€50.000	ja	ja	ja	nee	nee	nee	€100	nee	n.v.t.	€50	10,40%	9,70%	8,10%
Santander	18	64	73	€2.500	€50.000	nee	nee	nee	nee	nee	nee	€150	ja	€9,95	€45	9,90%	8,50%	7,30%
De hypothecker	21	59	67	€2.500	€75.000	nee	ja	ja	ja	nee	nee	€100	ja	€1,13	€50	6,90%	6,90%	6,90%
Freo	18	64	70	€5.000	€50.000	nee	ja	nee	nee	nee	nee	€0	nee	n.v.t.	€0		6,00%	5,60%
Moneyou	18	59	68	€5.000	€50.000	nee	ja	nee	ja	ja	nee	€100	nee	n.v.t.	€50		6,40%	6,40%
Directa	18	64	70	€5.000	€50.000	nee	ja	ja	nee	nee	nee	€100	nee	n.v.t.	€50		7,30%	5,80%
De Nederlandse voorschot bank	21	59	65	€5.000	€50.000	nee	ja	nee	nee	nee	ja	€200	nee	n.v.t.	€50		7,60%	7,60%
Defam	21	59	70	€5.000	€50.000	nee	ja	nee	nee	nee	ja	€100	nee	n.v.t.	€50		7,70%	6,40%
Ribank	18	59	65	€2.500	€50.000	nee	nee	nee	nee	nee	nee	€200	nee	n.v.t.	€45			6,10%

Instelling	Leeftijd aanvrager			Limiet		Kwijtschelding overlijden	Tijdelijk contract	Alimentatie als inkomen	Zelfstandig ondernemer	A-melding BKR	Rente gebaseerd op risico	Min opnamebedrag	Bankpas geld opnemen	Opnamekosten	Min aflossings-termijn	Rente voor limiet tot		
	Min	Max start	Max einde	Min	Max											€2.500	€5.000	€10.000
Kruidvat	n/a	n/a	73	€5.000	€50.000	nee	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	€20 (max €750)	n/a	€9,95	n/a		6,40%	5,90%
OHRA	n/a	n/a	73	€5.000	€50.000	nee	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	€20 (max €750)	n/a	€9,95	n/a		6,40%	5,90%

Bron:independenr.nl, OHRA.nl en kruidvat.nl informatie verkregen op 20 november 2013

Tabel 3: Kenmerken van persoonlijke leningen

Instelling	Leeftijd aanvrager			Limiet		Looptijd (mnd)	Boetevrij aflossen	Kwijtschelding overlijden	Tijdelijk contract	Alimentatie als inkomen	Zelfstandig ondernemer	A-Melding BKR	Rente gebaseerd op risico	Rente per limiet tot		
	Min	Max start	Max einde	Min	Max									€2.500	€5.000	€10.000
Kruidvat	18	72	73	€2.500	€50.000	24-120	nee	nee	ja	nee	ja	nee	ja	7,70%	7,70%	7,70%
Santandar	18	72	73	€2.500	€50.000	24-120	nee	nee	ja	nee	ja	nee	ja	9,90%	8,90%	7,90%
OHRA	18	72	73	€2.500	€50.000	24-120	nee	nee	ja	nee	ja	nee	ja	9,90%	7,90%	6,90%
ING	18	69	70	€2.000	€75.000	6-96	ja	ja	ja	nee	ja	ja	nee	11,60%	10,50%	9,40%
ABN AMRO	18	74	80	€2.500	€75.000	24-144	ja	ja	ja	nee	ja	ja	ja	11,90%	10,80%	8,90%
Interbank	21	67	67	€2.500	€75.000	6-120	nee	nee	ja	nee	ja	nee	ja	12,40%	7,60%	6,50%
Rabobank	18	74	75	€2.500	€50.000	6-120	ja	ja	ja	ja	ja	ja	nee	13,90%	10,50%	9,40%
Freo	18	69	70	€5.000	€50.000	6-120	ja	nee	ja	ja	nee	nee	nee		7,20%	6,60%
De Nederlandse voorschot bank	21	67	73	€5.000	€50.000	6-120	nee	nee	ja	nee	nee	nee	ja		7,50%	7,50%

Instelling	Leeftijd aanvrager			Limiet		Looptijd (mnd)	Boetevrij aflossen	Kwijtschelding overlijden	Tijdelijk contract	Alimentatie als inkomen	Zelfstandig ondernemer	A- Melding BKR	Rente gebaseerd op risico	Rente per limiet tot		
	Min	Max start	Max einde	Min	Max									€2.500	€5.000	€10.000
Directa	18	64	70	5.000	€50.000	24-72	ja	nee	ja	nee	nee	nee	nee		7,90%	7,20%
Ribank	21	67	73	5.000	€50.000	12-120	nee	nee	ja	nee	ja	nee	nee		8,90%	6,90%
Defam	21	63	69	5.000	€50.000	12-120	nee	nee	ja	nee	nee	nee	ja		9,70%	7,30%

Bron: independer.nl, informatie verkregen op 20 november 2013

Tabel 4: Jaarlijkse rentepercentage voor creditcard, rood staan, persoonlijke lening en doorlopend krediet voor diverse financiële instellingen

Instelling	Creditcard	Rood staan (tot €1.000)	Rood staan (tot €2.500)	Rood staan (tot €5.000)	Rood staan (tot €10.000)	Pers. lening (tot €2.500)	Pers. lening (tot €5.000)	Pers. lening (tot €10.000)	Doorl. krediet (tot €2.500)	Doorl. krediet (tot €5.000)	Doorl. krediet (tot €10.000)
Visa Worldcard	15%	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ABN AMRO	15%	14,1%	11,20%	11,20%	10,40%	11,90%	10,80%	8,90%	11,70%	10,60%	8,7%
Rabobank	12,70%	12,90%	12,70%	12,70%	10,40%	13,90%	10,50%	9,40%	12,50%	10,30%	9,20%
ING	13,90% ⁶	13,90% ⁷	9,90% ⁷	9,90% ⁸	9,90% ⁸	11,60%	10,50%	9,40%	11,40%	10,30%	9,20%
SNS Bank	14,90%	11,00%	11,00%	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	10,40%	9,70%	8,10%
Triodos	n.v.t.	12,00%	12,00%	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Kruidvat	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	7,70%	7,70%	7,70%	n.v.t.	6,00% ⁹	6,10% ⁹
Interbank	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	12,40%	7,60%	6,50%	15,00%	7,70%	6,60%
Woonlife kredieten	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	15,00%	12,30%	11,00%
Santander	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	9,90%	8,90%	7,90%	9,90% ⁹	8,50% ⁹	7,30% ⁹
De Hypotheker	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	6,90%	6,90%	6,90%
Freo (Rabobank)	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	7,20%	6,60%	n.v.t.	6,00%	5,60%
Money You	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	6,40%	6,40%
Directa (BNP Paribas)	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	7,90%	7,20%	n.v.t.	7,30%	5,80%
Nederlandse Voorschotbank	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	7,50%	7,50%	n.v.t.	7,60%	7,60%

⁶ Bij een limiet van 5.000 euro geldt een lagere rente van 12,40%.

⁷ Kwartaalpakket tot €2.000.

⁸ Continu limiet vanaf 2.501.

⁹ Transactiekosten ter waarde van 9,95 euro per opname.

Instelling	Creditcard	Rood staan (tot €1.000)	Rood staan (tot €2.500)	Rood staan (tot €5.000)	Rood staan (tot €10.000)	Pers. lening (tot €2.500)	Pers. lening (tot €5.000)	Pers. lening (tot €10.000)	Doorl. krediet (tot €2.500)	Doorl. krediet (tot €5.000)	Doorl. krediet (tot €10.000)
Defam	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	9,70%	7,30%	n.v.t.	7,70%	6,40%
Ribank	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	8,90%	6,90%	n.v.t.	n.v.t.	6,10%
OHRA	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	9,90%	7,90%	6,90%	n.v.t.	6,4% ⁹	5,9% ⁹

Bron:independer.nl (verkregen op 20 november 2013), ohra.nl en kruidvat.nl (verkregen op 20 november 2013), rabobank.nl, ing.nl abnamro.nl, snsbank.nl, triodos.nl, worldcard.nl (verkregen op 23 oktober 2013)

Tabel 5: Voorwaarden van flitskredieten

Aanbieder	min - max limiet (euro)	looptijd (dagen)	Rente p.j.	Extra kosten	Effectieve rente op jaarbasis**
Cashper.nl	€100 - €600	15/30	15,00%	Keuze uit drie bundels: simpel (+0%), gemak (+15% van krediet) en snel (+25% van krediet). Default optie is snel, hierbij heeft men beschikking over geld binnen 1 werkdag, met simpel pas na 7 werkdagen.	Simpel: 15% Gemak: 380% Snel: 623%
Saldodipje.nl	€100 - €800*	15/30/45	14,90%	Verplichte garantstelling is het snelste via Global Guarantee (GG) (+€24,39 - +€255,30, afhankelijk van duur en limiet) maar kan ook zelf geregeld worden (+€0 euro)	GG: 608% Zelf: 14,90%
Minilening.nl	€100 - €750	21	7,90%	Verplichte advieskosten (AK) (+€19 - €143 euro) en een optionele risicoverzekering (RV) (+€2,50 euro)	AK: 338% AK+RV: 382%
*Bij eerste keer gebruik geldt een max van 400 euro					
**Op basis van een krediet van 100 euro en de kortste duur					

Bron: Cashper.nl, Saldodipje.nl en minilening.nl, informatie verkregen op 7 januari 2014

Appendix B - Huidige regulering van roodstand in Nederland

- 61 Deze bijlage bevat een beknopte beschrijving van de geselecteerde aspecten van regulering van rood staan in Nederland die relevant zijn voor dit rapport. Regulering die niet voor de onderzoeksvragen relevant zijn, en regulering van andere vormen van consumptief krediet wordt dus veelal buiten beschouwing gelaten. Het volledige reguleringskader kan worden gevonden in de relevante wettelijke teksten.¹⁰
- 62 Roodstand in Nederland wordt niet apart gereguleerd, maar wordt behandeld als een vorm van consumptief krediet. Sommige bepalingen zijn van toepassing op alle vormen van leningen, andere zijn alleen van toepassing op roodstand of leningen met een bepaalde duur.
- 63 De belangrijkste aspecten van regulering van rood staan zijn: informatievoorziening, toetsing van de kredietwaardigheid van consumenten en de maximale kredietvergoeding.¹¹

B.1 Informatie voorziening aan consumenten

- 64 De regulering betreffende de informatievoorziening aan consumenten schrijft voor wat voor informatie beschikbaar gesteld moet worden aan consumenten die een krediet afsluiten. Het doel van deze verplichting is om ervoor te zorgen dat consumenten voldoende geïnformeerd zijn bij het afsluiten van een krediet.¹²
- 65 De informatie die gespecificeerd dient te worden aan consumenten die een geoorloofde roodstand aanvragen omvat o.a.: het rentepercentage inclusief de vorm van indexering, alle andere kosten en de voorwaarden waaronder zij in rekening worden gebracht of de voorwaarden waaronder zij kunnen worden gewijzigd, het jaarlijks kostenpercentage geïllustreerd met voorbeelden, de kosten in geval van een betalingsachterstand, gedetailleerde informatie over de kredietvolstrekker en de voorwaarden voor de beëindiging van het contract.
- 66 Kredietverstrekkers van leningen, die geen geoorloofde roodstand zijn of een langere looptijd hebben dan drie maanden, moeten veelal aan dezelfde informatieverstrekkingsvoorwaarden voldoen, die echter op bepaalde punten een meer gedetailleerd niveau van informatie vereisen. Voor korte termijn kredieten met een looptijd van minder dan een maand is een lager

10 De belangrijkste wettelijke teksten met betrekking tot roodstanden en consumptief krediet zijn: Wet op financieel toezicht (Wft), Vrijstellingsregeling Wft, Besluit Gedragstoezicht financiële ondernemingen Wft, Nadere regeling Nadere Regeling gedragstoezicht financiële ondernemingen Wft (NRgfo), Besluit Kredietvergoeding, Wet op het consumentenkrediet en Colportagewet. Daarnaast zijn enkele bepalingen opgenomen in het Burgerlijk Wetboek. Op 25 mei 2011 zijn in de genoemde wetten bepalingen uit de Europese Richtlijn Consumentenkrediet geïmplementeerd. Zie ook www.afm.nl voor samenvattingen.

11 Voor roodstanden die niet binnen een maand hoeven te worden afgelost kunnen ook andere eisen gelden, zoals bijvoorbeeld reclameregels, regels met betrekking tot de inhoud van de kredietovereenkomst of regels met betrekking tot vervroegde aflossing. Omdat deze regels niet relevant zijn minder relevant zijn voor de vragen die in dit rapport worden gesteld, laten we die buiten beschouwing.

12 Zie Artikel 4:33 Wet op het financieel toezicht (hierna “Wft”) in verbinding met Artikel 112 Besluit Gedragstoezicht financiële ondernemingen Wft (hierna “BGfo”).

informatiedetail vereist, waarbij alleen het totale kredietbedrag, de debetrentevoet inclusief indexering, de kosten van de overeenkomst en de corresponderende wijzigingsvoorwaarden en het jaarlijkse kostenpercentage (JKP) met voorbeelden gespecificeerd dienen te worden. Het JKP bestaat uit de totale kosten van het krediet voor de consument, uitgedrukt in een percentage op jaarbasis van het totale kredietbedrag. De totale kosten omvatten alle kosten van het krediet, met inbegrip van rente, commissielonen, belastingen, kosten in verband met nevendiensten die verplicht af te sluiten zijn bij het krediet en vergoedingen van welke aard ook, die de consument in verband met de kredietovereenkomst moet betalen en die de kredietaanbieder bekend zijn, met uitzondering van notariskosten¹³.

B.2 Kredietwaardigheidstoets

- 67 Aanbieders van krediet zijn verplicht de kredietwaardigheid van de consument te beoordelen op basis van diens financiële positie en te bepalen of een krediet verantwoord zou zijn voor de consument. Hierbij hoort ook het raadplegen van het Bureau voor Krediet Registratie (hierna “BKR”), indien het een krediet van meer dan €250 bedraagt. Ook dienen de acceptatievoorwaarden kenbaar gemaakt te worden indien het termijn 3 maanden overschrijdt of de limiet hoger is dan de maandelijkse voeding op de betaalrekening. Bovendien zijn kredietverstrekkers niet geoorloofd een kredietovereenkomst van €1.000 of meer aan te gaan bij beschikking over onvoldoende informatie over de financiële situatie van de klant.¹⁴

B.3 Maximale Kredietvergoeding

- 68 Aanbieders van krediet kunnen geen hogere kredietvergoeding vragen dan de maximale wettelijke kredietvergoeding. Deze ten hoogst toegelaten kredietvergoeding is uitgedrukt als een effectief kredietvergoedingspercentage op jaarbasis, welke gelijk is aan de wettelijke rente, op dit moment 3% plus een opslag van 12%, in totaal dus 15%¹⁵. Deze laatste opslag is over de jaren veranderd: in het jaar 2000 is deze vastgezet op 17% en in 2006 aangepast naar het huidige niveau van 12%. Buiten de mark-up schommelt de wettelijk rente, met als resultaat een fluctuatie in het maximale kredietvergoedingspercentage.
- 69 Het maximale kredietvergoedingspercentage is sinds de implementatie van de Richtlijn Consumentenkrediet op 25 mei 2011 geldig voor kredieten met een looptijd korter dan 3 maanden. Voor die tijd gold de renteregulering niet voor deze kredieten, waardoor de meeste roodstand (die in die tijd meestal binnen drie maanden afgelost moest worden) buiten de regulering viel.
- 70 De onderstaande grafiek geeft een overzicht van de hoogte van het maximale kredietvergoedingspercentage van het jaar 2000 tot 2013, waarbij de rode lijn het moment aangeeft waar vanaf deze geldig werd voor korte termijnkredieten met een looptijd van minder

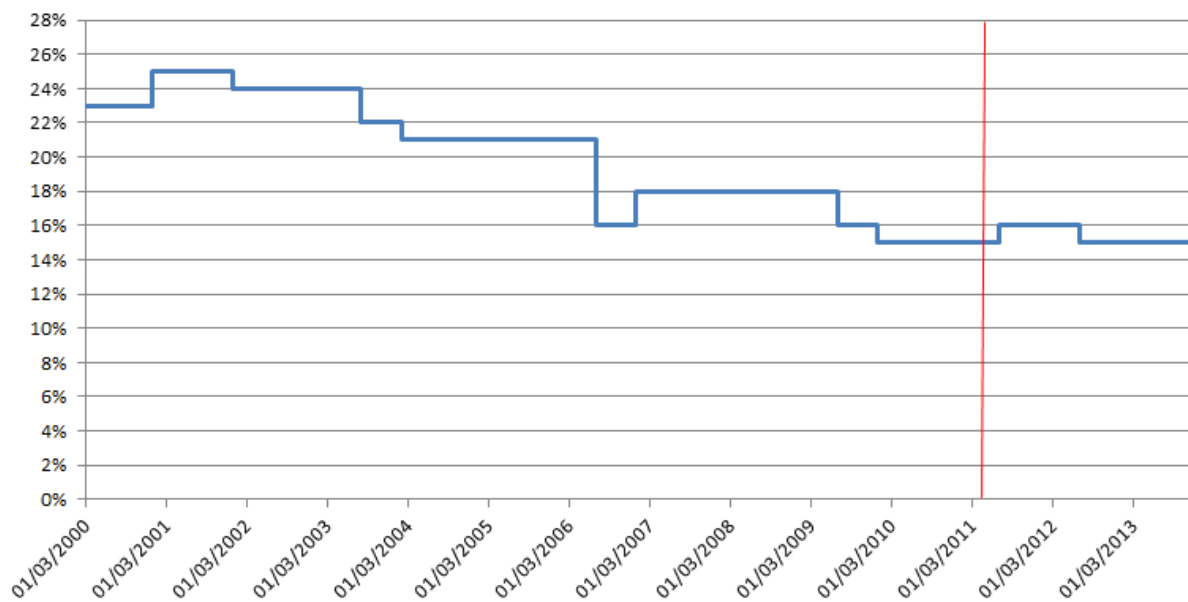
13 Website van AFM, www.afm.nl. Zie ook Besluit Gedragstoezicht financiële ondernemingen Wft (BGfo), artikel 1 en bijlage A.

14 Zie Artikel 4:32 Wft in verbinding met Artikel 112 en 114 BGfo en Artikel 4:34 in verbinding met 115.

15 Artikel 115a BGfo in verbinding met Artikel 4 Besluit Kredietvergoeding.

dan 3 maanden.

Figuur 1: Het maximale kredietvergoedingspercentage van maart 2003 tot december 2012¹⁶

Bron: De Nederlandse Bank en Besluit kredietvergoeding.

¹⁶ De rode lijn geeft de periode in de tijd aan wanneer het maximale kredietvergoedingspercentage geldig werd voor korte termijncredieten met een looptijd van minder dan 3 maanden.